

ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ (ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ)

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Καθηγητή Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών

Α' Το Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων

(α) Νομική προσέγγιση κατά ηλικίες

Το θεσμικό πλαίσιο του προγενέστερου δικαίου έως το 1950

Όπως αναφέρθηκε ήδη, στο ρωμαϊκό δίκαιο, αλλά και στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια που βασίσθηκαν αργότερα σ' αυτό, π.χ. στον Ελληνικό Ποινικό Νόμο του 1834, τα ηλικιακά όρια που διαδραμάτιζαν καίριο ρόλο στην ποινική μεταχείριση των ανηλίκων, ήσαν μόνον εκείνα του 10^{ου} και του 14^{ου} έτους: Έως το 10^ο έτος, μη συμπληρωμένο, τα παιδιά (*infantes*) θεωρούνταν κατά τεκμήριο ότι δεν είχαν καθόλου ικανότητα καταλογισμού, γι' αυτό και δεν τιμωρούνταν με κάποια ποινή, αλλ' απλώς σωφρονίζονταν "κατ' οίκον παρά των προστατών των, χωρίς όμως να εξαιρείται και η Αστυνομία από την κατά τούτο συνέργειαν και συνεπιστάσιαν" (ά. 82 ΠοινΝ 1834, προβλ. και σήμερα ά. 128 ΑΚ). Εφόσον τώρα ο ανήλικος είχε μεν συμπληρώσει το 10^ο έτος, αλλ' όχι ακόμη το 14^ο, και είχε, κατά την κρίση του δικαστηρίου, τελέσει μία αξιόποινη πράξη "μετά διακρίσεως", δηλ. με μειωμένη πνευματική ικανότητα προς "διάκριση" του άδικου χαρακτήρα της πράξης του αυτής και τήρηση ανάλογης συμπεριφοράς, τότε, όπως προαναφέρθηκε, του

επιβαλλόταν η εκ του νόμου προβλεπόμενη για τους ενήλικες ποινή, αλλά μειωμένη (π.χ. αντί για “ειρκτή” 5-10 ετών, του επιβαλλόταν φυλάκιση 8 ημερών μέχρι 5 ετών: ά. 84 ΠοινΝ 1834). Εάν, αντίθετα, ο ανήλικος 10-14 ετών είχε ενεργήσει “άνευ διακρίσεως”, τότε κηρυσσόταν αθώος, αλλά γινόταν ειδική μνεία στην απόφαση ως προς το εάν θα επιστρεφόταν απλώς στους γονείς του, ή εάν θα παραδιδόταν, “χάριν της ανατροφής του”, σε κάποιο “επανορθωτικό” κατάστημα για συγκεκριμένη χρονική περίοδο και το πολύ έως τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του (ά. 83 ΠοινΝ 1834). Τέλος οι ανήλικοι άνω των 14 ετών συμπληρωμένων τύγχαναν, κατ’ αρχήν τουλάχιστον, της ίδιας μεταχείρισης με τους ενήλικες, καθώς η νεανική τους ηλικία “δεν χορηγεί καθ’ εαυτήν κανέν δικαίωμα εις μετρίασιν της ποινής” (ά. 85 ΠοινΝ 1834). Επομένως τα ηλικιακά πλαίσια ποινικής μεταχείρισης στο παλαιότερο αυτό δίκαιο ήσαν ιδιαίτερος ασφυκτικά για τον ανήλικο. Ήδη το παιδί κάτω των 10 ετών, παρά την έλλειψη καταλογισμού του, θα μπορούσε να υποβληθεί σε κάποια μορφή αστυνομικής επιτήρησης, ενώ με τη συμπλήρωση του 10^{ου} έτους η ποινική μεταχείριση γινόταν σαφώς αυστηρότερη, με ορατό το ενδεχόμενο να εγκλεισθεί ο ανήλικος ακόμη και σε φυλακή ανηλίκων ή σε “επανορθωτικό” κατάστημα. Και μολονότι γινόταν λόγος στον νόμο για μέτρα “χάριν ανατροφής” του ανήλικου, κυρίως με την έννοια παροχής σχολικής εκπαίδευσης, στην πράξη ο ανήλικος εγκαταλείποταν συνήθως στην τύχη του, “πληρώνοντας” μέσα σε κάποιο μπουντρούμι για το αδίκημά του, σύμφωνα και με το τιμωρητικό πνεύμα που διείπε την ποινική καταστολή εκείνης της εποχής.

Η νομοθετική πορεία προς τις σύγχρονες αντιλήψεις

Περί τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, υπό την επίδραση του προνοιακού προτύπου, έμφαση αρχίζει να δίδεται στην παροχή ηθικής προστασίας και διαπαιδαγώγησης προς ανήλικους που είτε

είναι ήδη “εγκληματίες”, είτε ευρίσκονται σε “προεγκληματικό στάδιο” (π.χ. εγκαταλειμμένοι, χωρίς μόνιμη στέγη και εργασία).¹

Η τάση αυτή διαφαίνεται με ενάργεια ιδίως στον ν. 1682/1919 “περί προστασίας των εις επαιτείαν, αλητείαν κ.λπ. εκδότην ανηλίκων”, που συντάχθηκε κατά τα πρότυπα του βελγικού νόμου της 15.5.1912 “περί προστασίας παιδών”, και αργότερα στον α.ν. 2724/1940.

Είναι προφανές ότι οι ρυθμίσεις αυτές, που προέβλεπαν τον εγκλεισμό του “εγκαταλειμμένου” ή υποψήφιου για “ηθική παρεκτροπή” ανηλίκου σε “αναμορφωτήριο” ή άσυλο χωρίς καν να υπάρχει τέλεση αξιόποινης πράξης και με απλή εντολή εισαγγελέα ή απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης (έπειτα από γνωμάτευση του Δικαστή Ανηλίκων), έρχονταν σε ευθεία αντίθεση προς το σύγχρονο δικαιοκρατικό πνεύμα της κοινωνίας μας και, ιδίως, προς το πλαίσιο των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και του κρατούμενου, όπως αυτά αναγνωρίζονται πλέον από όλες τις διεθνείς συμβάσεις. Ωστόσο, κατ’ εκείνη την εποχή, ούτε υπήρχε ακόμη επαρκής εγρήγορση των πολιτών σε θέματα κράτους δικαίου και δικαιωμάτων του ανθρώπου², αλλ’ ούτε και μπορούσε να αντιμετωπισθεί διαφορετικά το οξύτατο πρόβλημα ενός πλήθους ολόκληρου ανηλίκων, ορφανών και εγκαταλειμμένων,

---

¹ Σχετική είναι εδώ η ακόλουθη περικοπή από την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 1924, έκδ. Ι. Ζαχαροπούλου, 1950, σελ. 107 (υπ’ άρθρα 85-87): «Εν τη νεωτέρα μεταρρυθμιστική κινήσει παρήχθη και επεκράτησε η τάσις του όσον ένεστι περιορισμού της χρήσεως των ποινών επί των νεαρών εγκληματιών και της αντικαταστάσεως τούτων δια μέτρων σκοπούντων ουχί την τιμωρίαν αλλά την ηθικήν διαπαιδαγώγησιν αυτών». Ανάλογα τονίζονται και στην Αιτιολογική Έκθεση για τον ν. 5098/1931 «περί δικαστηρίων ανηλίκων» στην έκδ. «Πανδέκται» του Κ. Σιφναίου, Στ’ 1931, σελ. 802-809: 807.

² Σημειώνεται ότι π.χ. στο «Σύνολο Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατούμενων» που καταρτίσθηκε το 1934 από τη Διεθνή Ποινική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών, §§ 36 επ., διατυπωνόταν απλώς η ευχή να μην περιλαμβάνονται «του λοιπού» μεταξύ των πειθαρχικών ποινών η «σωματική ποινή» και ο «εγκλεισμός εντός σκοτεινού κελλίου»... -βλ. το κείμενο των Κανόνων αυτών εις Δ.Ε. Καστόρχη, Η εν Ελλάδα σωφρονιστική πολιτική, Αθήναι, 1938, σελ. 77-91 και κατ’ αναδημοσίευση στο έργο με επιμ. Σ. Αλεξιάδη / Γ. Πανούση: Βασικοί Κανόνες για τη μεταχείριση των κρατούμενων. Κώδικες, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1990, σελ. 144 επ.

που παρέμεναν απροστάτευτοι λόγω των πολέμων (1910-1920) και της μικρασιατικής καταστροφής.

Το θεσμικό πλαίσιο του Ποινικού Κώδικα 1950 και οι νεότερες τροποποιήσεις του

Η ίδια, λοιπόν, “προνοιακή” αντίληψη χρωμάτισε αμέσως μετά και σειρά άλλων ποινικών διατάξεων στον υπό επεξεργασία - τότε- Ποινικό Κώδικα, με κατάληξη τη θεσμοθέτηση των γνωστών αναμορφωτικών/ θεραπευτικών μέτρων και της ποινής του σωφρονιστικού περιορισμού, που χαρακτηρίζονται από τη σχετικά αόριστη διάρκειά τους (ά. 54 και 125, 127 ΠΚ) και τη διαρκή δυνατότητα αντικατάστασης ή αναθεώρησής τους (ά. 124, 129 ΠΚ).

Στο πλαίσιο των νέων αυτών ρυθμίσεων που εισήχθησαν ιδίως με τον Ποινικό Κώδικα του 1950, τα ηλικιακά όρια ποινικής αντιμετώπισης ανηλίκων διαφοροποιήθηκαν δραστικά σε σχέση με εκείνα του Ποινικού Νόμου 1834:

(αα) Τα νήπια

Εφεξής ανήλικοι ηλικίας κάτω του 7^{ου} έτους (νήπια) δεν μπορούσαν να υπόκεινται σε καμία απολύτως ποινική μεταχείριση (ούτε καν αστυνομική επιτήρηση, όπως παλαιότερα), καθώς τα άτομα αυτά είναι για το ποινικό δίκαιο αδιάφορα και άνευ σημασίας (λείπει, δηλ., στα νήπια, σύμφωνα με τις απόψεις της θεωρίας, η ικανότητα καταλογισμού³ ή ακόμη και η ικανότητα

---

³ Έτσι κατά την υπ’ αρ. 92/ 1962 Διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Αθηνών, ΠοινΧρ ΙΒ’ 1962, 249 κατά την οποία η έγκληση που στρέφεται κατά εξάχρονου ανηλίκου είναι νόμω αβάσιμη, διότι η εγκαλούμενη πράξη δεν μπορεί να καταλογισθεί στον δράστη. Αντίστοιχα, εάν ασκήθηκε ήδη ποινική δίωξη κατά ανηλίκου κάτω των 7 (και ήδη 8) ετών, η ποινική δίκη τερματίζεται με Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, το οποίο αποφαίνεται την ποινική δίωξη ως μη γενομένη, κατ’ ανάλογη εφαρμογή του ά. 79 ΚΠΔ: ΠλημΑθ (Συμβ), 3602/ 1968, ΠοινΧρ ΙΗ’ 1968, 468.

τέλεσης [αξιόποιων] πράξεων). Τα μόνα μέτρα που μπορούσαν πλέον, και μπορούν ακόμη να ληφθούν για τα νήπια είναι αυτά που προβλέπονται από τις διατάξεις του αστικού δικαίου και που έχουν ως άξονα τη γονική μέριμνα ή τη μέριμνα των επιτρόπων (ά. 1532,1533,1535 ΑΚ), μέσα στο πλαίσιο, βέβαια, του σεβασμού της αξίας του νηπίου ως ανθρώπου (απαγόρευση άσκησης βίας -πρβλ. ά. 1518 ΑΚ και υπ' αρ. 54 Κατευθυντήρια Αρχή του Ριάντ). Αντίθετα, δεν υπόκεινται τα νήπια ούτε καν στα προνοιακά μέτρα για προπαραβατικούς ανηλίκους του ά. 17 ν. 2298/1995, με τα οποία αντικαταστάθηκαν εκείνα του α.ν. 2724/1940. Ας σημειωθεί ότι τη θέσπιση ενός ελάχιστου, κατώτατου ηλικιακού ορίου, "κάτω από το οποίο τα παιδιά θα θεωρούνται ότι δεν έχουν την ικανότητα παράβασης του ποινικού νόμου", επιβάλλει στο ά. 40§3 περ. α' η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που έχει επικυρωθεί και από την Ελλάδα (ν. 2101/1992). Επισημαίνεται ακόμη ότι με τη νέα νομοθεσία περί ανηλίκων (ν. 3189/2003), το κατώτατο αυτό όριο προσδιορίστηκε στα 8 έτη (ά. 121 ΠΚ).

(ββ) Τα παιδιά

Μια δεύτερη κατηγορία ανηλίκων που εισήγαγε ο Ποινικός Κώδικας 1950 αφορούσε τα ονομαζόμενα από τον Κώδικα αυτόν, στην προγενέστερη μορφή του, ως "παιδιά" και κάλυπτε τις ηλικίες 7-12 ετών συμπληρωμένων. Τα παιδιά, ανεξάρτητα από το πραγματικό επίπεδο ωριμότητας το οποίο διαπιστώνεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι κατ' αμάχητο τεκμήριο ανίκανα προς καταλογισμό (τους λείπει η λεγόμενη «συνείδηση του αδίκου⁴). Επομένως δεν τελούν αξιόποινες πράξεις ("εγκλήματα", κατά την έννοια του ά. 14 ΠΚ) και δεν μπορεί να απαγγελθεί εις βάρος τους καταδικαστική απόφαση, ούτε και να επιβληθεί οιαδήποτε ποινή⁵.

---

⁴ Πρβλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο. Γενική Θεωρία, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004, αριθμ. περιθ. 1230, σελ. 939.

Τα παιδιά μπορούν να υποβληθούν μόνο στα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα (ά. 122 και 123 ΠΚ). Ωστόσο και τούτο ακόμη δεν είναι αυτονόητο: Τα μέτρα αυτά θα τους επιβληθούν μόνον εφ' όσον το Δικαστήριο Ανηλίκων κρίνει την επιβολή αυτή ως αναγκαία και σκόπιμη για τη διαπαιδαγώγηση ή, αντίστοιχα, για τη θεραπεία τους⁵. Πάντως, και αυτά ακόμη τα σχετικώς ανώδυνα μέτρα καταγράφονται στο ποινικό μητρώο του ανηλίκου, αλλά μόνο -υποτίθεται- προσωρινά έως ότου ο ανήλικος συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του: ά. 575 §1 περ. ε' και §4 περ. β' ΚΠΔ. Σημειώνεται ότι τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα δεν είναι ποινές (πρβλ. ά. 54 ΠΚ), ούτε

---

⁵ Ωστόσο, λόγω της αρχής της νομιμότητας κατά την κίνηση της ποινικής δίωξης, όπως αυτή ισχύει στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο (ά. 43 §1 ΚΠΔ), ο εισαγγελέας είναι πάντοτε υποχρεωμένος να κινεί την ποινική δίωξη ευθύς ως λάβει γνώση για την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης ανηλίκου (άνω των 8 ετών) και εφόσον η μήνυση ή αναφορά όπου εμπεριέχεται η καταγγελία της αξιόποινης πράξης δεν είναι νομικά αστήρικτη ή προφανώς αβάσιμη στην ουσία της. Επομένως, η υποχρέωση δίωξης υπάρχει ακόμη και όταν ελλείπει το στοιχείο της ικανότητας για καταλογοισμό. Απλώς, σε μια τέτοια περίπτωση, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών που επιλαμβάνεται της υπόθεσης, όταν διαπιστώσει ότι το κατηγορούμενο παιδί είναι ποινικώς ανεύθυνο, το παραπέμπει στο Δικαστήριο Ανηλίκων, κατ' ανάλογη εφαρμογή του ά. 313 ΚΠΔ, για να εξετασθεί το ενδεχόμενο επιβολής αναμορφωτικών μέτρων - πρβλ. ΠλημΑθ (Συμβ) 5608/1957, ΠοινΧρ Η' 1958, 109, όπου, όμως, και αντίθετη εισαγγελική πρόταση, κατά την οποία δεν θα έπρεπε καν να γίνει κατηγορία κατά ανηλίκου, αφού ελλείψει του στοιχείου του καταλογοισμού δεν υφίσταται καν αξιόποινη πράξη, τα δε αναμορφωτικά μέτρα που τυχόν επιβάλλονται σε ανήλικο "δεν αποτελούν ποινικήν κύρωση (...), αλλά είναι φύσεως διοικητικής και αποβλέπουν εις την διαπαιδαγώγησιν και την θεραπείαν του παιδός". Συναφής με την προαναφερθείσα εισαγγελική πρόταση είναι και η άποψη του τότε επίτ. Εισαγγελέως Α.Π. Αγγ. Ν. Μπουρόπουλου, ότι ο Εισαγγελέας Ποινικής Δίωξης εισάγει σε τέτοιες περιπτώσεις την υπόθεση απ' ευθείας στο Δικαστήριο Ανηλίκων προς επιβολή των προσηκόντων μέτρων: ΠοινΧρ Στ' 1956, 412-413. Με νεότερη νομολογία έχει διευκρινισθεί ότι η μη παραπομπή του ανηλίκου στο ακροατήριο του Δικαστηρίου Ανηλίκων για να κριθεί εάν πρέπει να επιβληθούν σ' αυτόν αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα συνιστά λόγο αναίρεσης για εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου (ά. 126 ΠΚ): ΑΠ (Συμβ.) 1/ 1989, ΠοινΧρ ΛΘ' 1989, 631 και ΑΠ 617/ 1991, Υπεράσπιση 1992, 537.

⁶ Πρβλ. διατύπωση ά. 126 §1 ΠΚ και Α. Ν. Μπουρόπουλου, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος (κατ' άρθρον) τ. Α' Αθήναι/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 1959, σελ. 333 και σύμφωνης γνώμης Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 145.

μέτρα ασφαλείας (πρβλ. ά. 69 επ. ΠΚ), αλλά μια τρίτη ιδιόρρυθμη κατηγορία ποινικών κυρώσεων, ειδικά για ανηλίκους⁷.

Επίσης υπάρχει η δυνατότητα εισαγωγής ενός ανηλίκου 7-18 ετών (ά. 13§1 ν. 2331/1995) σε ίδρυμα αγωγής, με απόφαση του Δικαστή Ανηλίκων, έπειτα από γνωμάτευση του Επιμελητή Ανηλίκων, για προληπτικούς λόγους, εφόσον διαπιστωθεί ότι ο ανήλικος διαβιώνει σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων που τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις (ά. 17 ν. 2298/1995).

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 17 του ν. 2298/1995, τα ιδρύματα αγωγής ανηλίκων (πρώην αναμορφωτικά καταστήματα ανηλίκων) έχουν ως αποστολή την αγωγή, την κοινωνική στήριξη, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση ανηλίκων 7-18 ετών οι οποίοι έχουν αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά ή αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής.

Στην τελευταία περίπτωση πρόκειται για ανηλίκους οι οποίοι διαβιώνουν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις [πρβλ. για την έννοια αυτή ά. 13 περ. (στ') ΠΚ⁸]. Για την εισαγωγή ενός τέτοιου ανηλίκου σε ίδρυμα είναι αναγκαία η υποβολή αίτησης των προσώπων που έχουν τη γονική του μέριμνα ή, εφόσον την αίτηση αυτή υποβάλλει οποιοσδήποτε τρίτος, η γραπτή συναίνεσή τους. Η

---

⁷ Πρβλ. Ν.Ε. Κουράκης, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις στα ά. 50-58 ΠΚ, εις: Ν. Ανδρουλάκη/ Γ.- Α. Μαγκάκη/ Δ. Σπινέλλη/ Κ. Σταμάτη/ Α. Ψαρούδα-Μπενάκη (εκδ. επιμ.), Συστηματική Ερμηνεία Ποιν. Κώδικα, 2000, υπ' αριθμ. 51-52. Πάντως, ορισμένες δικαστικές αποφάσεις (π.χ. ΑΠ (Συμβ) 366/1998, ΠοινΔικ 1998, 528 και ΠοινΧρ ΜΗ' 1998, 986) χαρακτηρίζουν τα αναμορφωτικά μέτρα για ανηλίκους ως διοικητικού χαρακτήρα.

⁸ Βλ. για την ερμηνεία του όρου αυτού ιδίως: Ελ. Συμεωνίδου - Καστανίδου, Μελέτες Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 29 επ. (αρχική δημοσίευση στην «Υπεράσπιση» 1996, 1160 - 1162) και της ιδίας, Η έννοια του κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια εγκλήματος, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 1990. Επίσης: Δημ. Γ. Συνεωνίδη, Δικονομικές Οψεις του κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια εγκλήματος, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2000, σελ. 10 επ.

αίτηση υποβάλλεται στον εισαγγελέα πρωτοδικών ή στις αστυνομικές αρχές του τόπου κατοικίας του ανηλίκου και διαβιβάζεται στο Δικαστή Ανηλίκων. Ο τελευταίος αποφασίζει, αφού λάβει υπόψη του την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις κοινωνικές συνθήκες του περιβάλλοντός του και μετά από γνωμάτευση του Επιμελητή Ανηλίκων.

Κατά την εισαγωγή του ανηλίκου στο Ίδρυμα Αγωγής ερευνώνται από το προσωπικό του τελευταίου οι γραμματικές γνώσεις, οι δεξιότητες, οι κλίσεις και τα λοιπά στοιχεία της προσωπικότητάς του. Με βάση τα στοιχεία αυτά και τον εσωτερικό κανονισμό του Ιδρύματος Αγωγής καταρτίζεται - ή, εν πάση περιπτώσει, πρέπει κατά τις ρυθμίσεις αυτής της διάταξης, να καταρτίζεται - το πρόγραμμα αγωγής του, το οποίο περιλαμβάνει την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, την πολιτιστική καλλιέργεια, τη φυσική αγωγή και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Τα Ίδρύματα Αγωγής ή ιδιαίτερα τμήματά τους μπορούν να εξειδικεύονται ανάλογα με το είδος της εκπαίδευσης ή της επαγγελματικής κατάρτισης που παρέχουν.

Τα παρεχόμενα στα Ίδρύματα Αγωγής Ανηλίκων μαθήματα στοιχειώδους ή μέσης εκπαίδευσης μπορούν να διεξάγονται σε δημόσια σχολεία κάθε περιοχής. Ειδικό πιστοποιητικό, ανάλογα με την περίπτωση, εκδίδεται για την παρεχόμενη, από το Ίδρυμα ή από προγράμματα στα οποία τούτο συμπράττει, επαγγελματική κατάρτιση.

Στους ανήλικους που έχουν εισαχθεί στα Ίδρύματα Αγωγής λόγω επιβολής αναμορφωτικού μέτρου ή λόγω δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής, ο Δικαστής Ανηλίκων μπορεί να χορηγεί άδεια δοκιμασίας ή άδεια για λόγους υγείας. Η άδεια δοκιμασίας χορηγείται ύστερα από αιτιολογημένη γνώμη του Διευθυντή του

Ιδρύματος και έχει διάρκεια έως έξι (6) μήνες, η οποία μπορεί να παραταθεί έως έξι (6) μήνες. Η τμηματική χορήγησή της είναι επίσης δυνατή. Η άδεια για λόγους υγείας χορηγείται ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση του ιατρού του καταστήματος και αφορά κατ' οίκον νοσηλεία.

Δυνατή είναι επίσης η χορήγηση από το Διευθυντή του Ιδρύματος αδειών διάρκειας έως είκοσι (20) ημερών για έκτακτες οικογενειακές ανάγκες, για την εξυπηρέτηση εκπαιδευτικών αναγκών, αναγκών της επαγγελματικής κατάρτισης και κατά τις περιόδους εορτών. Αν συντρέχει επιτακτική ανάγκη, άδεια διάρκειας έως είκοσι (20) ημέρες χορηγεί και ο Υπουργός Δικαιοσύνης ύστερα από πρόταση του Διευθυντή του Ιδρύματος.

Η απόλυση των ανηλίκων που εισάγονται λόγω δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής διατάσσεται από τον Δικαστή Ανηλίκων οποτεδήποτε ανακληθεί η αίτηση ή συναίνεση των προσώπων που είχαν τη γονική μέριμνα του ανηλίκου κατά τον Αστικό Κώδικα ή μετά την υποβολή έκθεσης της Διεύθυνσης του Ιδρύματος, εφόσον ο λόγος εισαγωγής τους έχει παύσει να υφίσταται ή ο ανήλικος κρίνεται ότι είναι έτοιμος πλέον να αντιμετωπίσει τις συνθήκες του ανοιχτού κοινωνικού περιβάλλοντος. Σε κάθε περίπτωση οι ανήλικοι απολύονται αυτοδικαίως, εφόσον συμπληρώσουν το 18^ο έτος της ηλικίας τους.

Εξάλλου, κατά τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων υπ' α. 46 και 47 (Κατευθυντήριες Αρχές του Ριάντ, 1990), ο εγκλεισμός ανηλίκου ο εγκλεισμός ανηλίκου σε ιδρύματα ρυθμίζεται ως εξής:

46. Ο εγκλεισμός νεαρών ατόμων σε ιδρύματα είναι το έσχατο μέτρο και για την ελάχιστη αναγκαία περίοδο· το συμφέρον του νεαρού ατόμου είναι θέμα υψίστης σπουδαιότητας. Τα κριτήρια

που εξουσιοδοτούν τέτοιου είδους τυπική παρέμβαση είναι αυστηρώς καθορισμένα και περιορίζονται στις ακόλουθες περιστάσεις, όπου το παιδί ή το νεαρό άτομο:

(α) έχει υποστεί βλάβη που προκλήθηκε από τους γονείς ή κηδεμόνες·

(β) έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά, σωματικά ή ψυχικά από τους γονείς ή κηδεμόνες·

(γ) έχει παραμεληθεί, εγκαταλειφθεί ή τύχει εκμετάλλευσης από τους γονείς ή κηδεμόνες·

(δ) απειλείται από σωματικό ή ηθικό κίνδυνο, οφειλόμενο στη συμπεριφορά των γονέων ή κηδεμόνων και

(ε) διατρέχει σοβαρό σωματικό ή ψυχικό κίνδυνο που έχει εκδηλωθεί στην ίδια του τη συμπεριφορά και ούτε οι γονείς, οι κηδεμόνες ή το ίδιο, ούτε οι εξωιδρυματικές κοινοτικές υπηρεσίες μπορούν να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο με άλλα ηπιότερα μέσα εκτός από τον εγκλεισμό σε ίδρυμα.

47. Τα κυβερνητικά όργανα δίνουν την ευκαιρία στα νεαρά άτομα να συνεχίζουν με πλήρες ωράριο τις σπουδές τους, χρηματοδοτούμενες από το Κράτος, όταν οι γονείς ή οι κηδεμόνες δεν είναι σε θέση να τα υποστηρίξουν, και να αποκτούν εργασιακή εμπειρία⁹.

Εξάλλου, εάν η εκδίκαση της υπόθεσης ή/ και η έναρξη εκτέλεσης της σχετικής απόφασης του Δικαστηρίου Ανηλίκων συντελεσθούν αφού ο ανήλικος συμπληρώσει το 12^ο έτος, τότε μπορούν, κατά την ορθότερη γνώμη -για λόγους επιείκειας, αλλά και εν όψει αντίστοιχων ρυθμίσεων για τους εφήβους, στα ά. 130§1

---

⁹ Βλ. τη μετάφραση αυτής της περικοπής από την *Αγγ. Πιτσελά*, Διεθνή Κείμενα Σωφρονιστικής Πολιτικής, όπ. π., 2003, σελ. 524.

και 131§1 ΠΚ- να του επιβληθούν μόνον αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.¹⁰

Σημειώνεται ότι με τις νέες ρυθμίσεις που εισήγαγε στο Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων ο ν. 3189/2003, το προαναφερθέν βασικό θεσμικό πλαίσιο για τα λεγόμενα “παιδιά” παρέμεινε στην ουσία του σταθερό, με τρεις όμως βασικές αλλαγές: *Πρώτον*, διευρύνθηκε δραστικά ο κατάλογος αναμορφωτικών μέτρων που μπορούν να επιβληθούν στον ανήλικο. *Δεύτερον*, απαλείφθηκε ο χαρακτηρισμός “παιδιά” για άτομα αυτής της κατηγορίας (γίνεται απλώς λόγος για ανήλικους). Και *τρίτον*, διαμορφώθηκαν νέα υψηλότερα ηλικιακά όρια ποινικής μεταχείρισης: Κατώτερο όριο είναι πλέον, όπως προαναφέρθηκε, το 8^ο έτος συμπληρωμένο και ανώτερο το 13^ο έτος μη συμπληρωμένο.

(γγ) Οι έφηβοι

Η τρίτη κατηγορία ανηλίκων του Ποινικού Κώδικα αναφέρεται σε αυτούς που αποκαλούνταν έως πρόσφατα από τον Κώδικα “έφηβοι” και που εντάσσονταν στις ηλικίες μεταξύ 12^{ου} και 17^{ου} έτους συμπληρωμένων. Πρόκειται βεβαίως για την περίοδο που αποτελεί, τρόπον τινά, το κατώφλι για την ωριμότητα. Γι’ αυτό και η κατά τεκμήριο ικανότητα προς καταλογισμό είναι εδώ σαφώς πιο αυξημένη σε σχέση με τα παιδιά, αλλ’ όχι ακόμη πλήρης¹¹. Συνακόλουθα, ο νομοθέτης δεν αρκείται πλέον, για την ποινική μεταχείριση του ανηλίκου, στο τυπικό κριτήριο της ηλικίας, αλλ’

---

¹⁰ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴ σελ. 145.

¹¹ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 81: “Ακόμη και οι ποινικά υπεύθυνοι ανήλικοι (βλ. τίτλο του άρθρου 127 ΠΚ) έχουν ελαττωμένη ποινική ευθύνη, είναι λιγότερο υπεύθυνοι για τις πράξεις τους από τους ενήλικους”. Πάντως, κατά ορισμένους άλλους συγγραφείς, όπως ο *Χρ. Δέδες* (Δογματικά Προβλήματα του Δικαίου Ανηλίκων, Νομικό Βήμα, 24: 1976, 241-249, ιδίως 246) ορισμένοι ανήλικοι δράστες έχουν πράγματι ικανότητα προς καταλογισμό, αλλ’ αυτή, εφόσον πρόκειται να επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός, απαιτείται να διαπιστώνεται κάθε φορά από τα αρμόδια δικαστικά όργανα, χωρίς δηλ. να τεκμαίρεται η ύπαρξή της, όπως συμβαίνει με τους ενήλικες.

επιβάλλει στον εφαρμοστή του δικαίου να εξετάζει, *επιπλέον*, το πραγματικό επίπεδο ωριμότητας του κάθε εφήβου, αλλά και τη σκοπιμότητα επιβολής σ' αυτόν μιας ποινικής κύρωσης. Αποφεύγει, ωστόσο, ο νομοθέτης να θέσει ως βάση αυτής της εξέτασης το παλαιό και αμφισβητούμενο (λόγω αοριστίας) κριτήριο του ενεργείν "μετά διακρίσεως". Άλλωστε πρόκειται για κριτήριο που παραπέμπει εννοιολογικά στη μειωμένη ικανότητα για καταλογισμό του ά. 36 ΠΚ και αποτελεί γενικότερα αυτονόητο προαπαιτούμενο, κατ' ά. 14 ΠΚ, για την επιβολή ποινής στον ανήλικο. Και τούτο διότι ποινή μπορεί να επιβληθεί κατά τις γενικές διατάξεις μόνο σε κάποιον που -πέραν των άλλων προϋποθέσεων της ποινικής ευθύνης- αντιλαμβάνεται, έστω και εν μέρει, τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του και είναι σε θέση να ενεργεί ανάλογα, ώστε να μπορεί στη συνέχεια η κοινωνία να του ζητήσει ευθύνες για την ενέργειά του αυτή. Κυρίως ο νομοθέτης επικεντρώνεται, λοιπόν, στην περίπτωση της ποινικής ευθύνης των εφήβων, σ' ένα άλλο, επιπρόσθετο κριτήριο, που λειτουργεί συμπληρωματικά προς εκείνο της ποινικής ευθύνης και σύμφωνα με το οποίο ναι μεν παρέχονται στον εφαρμοστή του δικαίου επαρκή περιθώρια διακριτικής ευχέρειας, αλλά συνάμα του δημιουργείται και η υποχρέωση να λάβει υπόψη του, για την επιβολή ποινής στον έφηβο, την αναγκαιότητα και σκοπιμότητα μιας τέτοιας ενέργειας. Χρειάζεται δηλαδή ο ανήλικος, για να θεωρηθεί από το Δικαστήριο ότι έχει ποινική ευθύνη και να του επιβληθεί ποινή, να εμφανίζει μία τέτοια κατάσταση προσωπικότητας, σε συνδυασμό και με τις περιστάσεις τέλεσης της πράξης του (πρβλ. ά. 79 ΠΚ), ώστε η επιβολή ποινής να είναι ο (μόνος) αναγκαίος τρόπος "για να συγκρατηθεί [ο ανήλικος] από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων" (ά. 127§1 ΠΚ). Πρωταρχικό κριτήριο για επιβολή ποινής σε ανήλικο αυτής της ηλικίας αποτελεί, λοιπόν, η λεγόμενη *αρνητική πρόγνωση*, που σχετίζεται συνήθως με την πιθανότητα του ανηλίκου να υποτροπιάσει (το είδος της υποτροπής είναι πάντως θέμα για το οποίο δεν υπάρχει σύγκλιση επιστημονικών απόψεων, όπως επίσης δεν έχουν

αποσαφηνισθεί τα κριτήρια με τα οποία αξιολογείται η θετική ή αρνητική πρόγνωση). Επειδή, όμως, η μοναδική ποινή που μπορεί να επιβληθεί σε έφηβο και μάλιστα χωρίς αυτό να ελέγχεται από τον Άρειο Πάγο (ΑΠ 196/1969, ΠοινΧρ 19:1969, 953), είναι ο λεγόμενος ποινικός σωφρονισμός, δηλαδή μια “ιδιάζουσα” ποινή για ανηλίκους που συνεπάγεται αναπόφευκτα τον εγκλεισμό τους σε κατάσταση κράτησης (φυλακή), καταβάλλονται προσπάθειες από τα δικαστήρια να αποφεύγεται στο μέτρο του δυνατού, η επιβολή αυτής της ποινικής κύρωσης και να γίνεται χρήση της, ως “έσχατου καταφύγιου” (ultimum refugium!) (βλ. ά. 37 περ. β’ εδ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης Δικαιωμάτων του Παιδιού, ν. 2101/1992), μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η προσωπικότητα του ανηλίκου και οι περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης πράξης του δικαιολογούν κάτι τέτοιο, δηλ. προπάντων σε περιπτώσεις βίαης, μακροχρόνιας και επίμονης παραβατικότητας¹². Τούτο άλλωστε ρητά προβλέπεται και από τον Κανόνα υπ’ αρ. 17.1 περ. γ’ του Πεκίνου, κατά τον οποίο “στέρηση της ελευθερίας δεν επιβάλλεται, εκτός αν ο ανήλικος κηρύχθηκε ποινικά υπεύθυνος για σοβαρή πράξη βίας κατ’ άλλου προσώπου ή για κατ’ επανάληψη τέλεση άλλων σοβαρών εγκλημάτων και αν δεν υπάρχει άλλη κατάλληλη απάντηση”. Σημειώνεται ότι η απόφαση που επιβάλλει ποινικό σωφρονισμό θεωρείται ότι είναι καταδικαστική¹³. Εάν, τώρα, δεν είναι αναγκαίο και σκόπιμο να επιβληθεί στον έφηβο παραβάτη ποινή (ποινικού σωφρονισμού), διότι η πρόγνωση για την περαιτέρω πορεία του είναι, σε τελική ανάλυση, θετική, τότε το Δικαστήριο του επιβάλλει μόνον αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, προσαρμοσμένα κάθε φορά στις ανάγκες της προσωπικότητάς του, όπως αντίστοιχα προβλέπεται και για τις

---

¹² Επομένως, όπως είχε επισημανθεί από την Αγγλ. Τρωιάνου-Λουλά ήδη προ 20ετίας και πλέον (NoB 30: 1982, 388) “δεν είναι σκόπιμη η επιβολή σωφρονιστικού περιορισμού σε πρωτοεμφανιζόμενο στο δικαστήριο έφηβο και για σοβαρή ακόμη πράξη (π.χ. κλοπή), που από την κοινωνική έρευνα χαρακτηρίζεται ως περιστασιακή εκδήλωση και όχι έκφραση επικίνδυνης προσωπικότητας...”.

¹³ Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 157 και σημ. 59.

περιπτώσεις παραβατικών “παιδιών”. Μάλιστα, τα μέτρα αυτά επιβάλλονται ανεξάρτητα από την ηλικία που έχει ο ανήλικος κατά τον χρόνο εκδίκασης της πράξης του.

Χρήσιμο είναι να τονισθούν εδώ και τα εξής: Πρώτον, πληθώρα ερευνών έχουν καταδείξει ότι ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε φυλακή έστω και αν, θεωρητικά, αποβλέπει στη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου κρατουμένου, έχει συνήθως ολέθρια γι’ αυτόν αποτελέσματα, τόσο πρωτογενή (π.χ. υιοθέτηση ενός αργόσχολου τρόπου ζωής), όσο και δευτερογενή (στιγματισμός του ανηλίκου ως “εγκληματία” στον κοινωνικό του περίγυρο). Επιπλέον, η ποινή του εγκλεισμού ανηλίκων ζημιώνει μακροπρόθεσμα και την ίδια την κοινωνία, αφού μετά την αποφυλάκισή τους οι δράστες γίνονται συνήθως αρνητικότεροι προς την κοινωνία ως σύνολο και τους άλλους πολίτες ειδικότερα, διαπράττοντας σωρεία νέων και βαρύτερων εγκλημάτων. Από την άποψη αυτή είναι ασφαλώς άστοχες οι πολιτικές που βασίζονται στη λεγόμενη “μηδενική ανοχή” (zero tolerance) και στην επιβολή ισόβιας κάθειρξης -στις ΗΠΑ- όταν κάποιος τελεί για τρίτη φορά βίαιο έγκλημα (“Three Strikes and You Are Out”)¹⁴. Γι’ αυτό και σε όλα τα νεότερα διεθνή κείμενα για ανηλίκους η ποινή του εγκλεισμού σε φυλακή γίνεται αποδεκτή μόνον ως έσχατη λύση και πάντως για σύντομο, ει δυνατόν, χρονικό διάστημα και κάτω από συνθήκες σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και των δικαιωμάτων του ανηλίκου ως κρατουμένου. Και δεύτερον, ακόμη και αν προκριθεί για τον ανήλικο η λύση της επιβολής αναμορφωτικών μέτρων, και πάλι υπάρχει στη διάθεση του Δικαστηρίου μια ολόκληρη κλίμακα μέτρων, από την απλή επίπληξη έως την εισαγωγή του ανηλίκου σε κάποιο ίδρυμα ανηλίκων (αυτό που

---

¹⁴ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 119, όπου γίνεται αναφορά στον σχετικό βορειοαμερικανικό νόμο “Violent Crime Control and Law Enforcement Act” του 1994 - βλ. και της ίδιας, αυτόθι, σελ. 365, καθώς επίσης Θεόδ. Παπαθεοδώρου, εις ΠοινΔικ 2000, 77-80 (για τη μηδενική ανοχή στις ΗΠΑ) και 2002, 1197-1199 (για τη μηδενική ανοχή στη Γαλλία, σε σχέση και με το ν/σ περί ανηλίκων που ψηφίσθηκε ως ν. no.2002-1138 της 9.9.2002).

παλαιότερα ονομαζόταν “αναμορφωτήριο”), ενώ μέτρα προνοιακού χαρακτήρα, όπως προαναφέρθηκε, μπορούν να ληφθούν ακόμη και για προπαραβατικούς ανήλικους¹⁵. Πράγμα που σημαίνει ότι με τις πολλαπλές αυτές εναλλακτικές δυνατότητες που παρέχει ο νόμος στην εφαρμογή του δικαίου, και που με τον ν. 3189/2003 διευρύνθηκαν πολύ περισσότερο, μπορεί να επιλέγεται κάθε φορά το μέτρο εκείνο το οποίο διασφαλίζει κατά τον καλύτερο τρόπο όχι μόνο την κοινωνία από όσους ανήλικους της δημιουργούν προβλήματα, αλλά και τον ίδιο τον ανήλικο στην πορεία του προς την κοινωνικοποίηση.

Περαιτέρω, εάν ο ανήλικος τέλεσε αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 13^{ου} έτους και πριν από τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους, εισάγεται, δε, σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους (και αυτό συμβαίνει συχνά στην πράξη), το Δικαστήριο Ανηλίκων μπορεί (έχει δηλ. την ευχέρεια, όχι όμως και την υποχρέωση), αντί για ποινικό σωφρονισμό να επιβάλει την ποινή που προβλέπεται από τον ΠΚ για την πράξη που τελέσθηκε, αλλά τότε (υποχρεωτικά) ελαττωμένη, σύμφωνα με τις διατάξεις του ά. 83 ΠΚ. Τούτο θα συμβεί εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι ο ποινικός σωφρονισμός είναι μεν αναγκαίος για τον ανήλικο, αλλά όχι και σκόπιμος. Σε κάθε περίπτωση αρμόδιο δικαστήριο για την επιβολή μειωμένης ποινής ή και για αντικατάσταση του τυχόν επιβληθέντος ήδη ποινικού σωφρονισμού με μειωμένη ποινή είναι, έστω και για νεαρούς άνω των 18 ετών, το Δικαστήριο Ανηλίκων (Μονομελές, Τριμελές ή και Τριμελές Εφετείο Ανηλίκων)¹⁶. Πάντως,

---

¹⁵ Παλαιότερα, στις σχετικές διατάξεις του α. 1 α.ν. 2724 / 1940 για τον «προορισμό των αναμορφωτικών καταστημάτων» γινόταν λόγος για «ηθική παρεκτροπή» του ανηλίκου (... «δίδουσιν αποδείξεις ηθικής παρεκτροπής ή υπέπεσαν εις αξιοποίνους πράξεις»). Μολοντί, δε, η ρύθμιση αυτή καταργήθηκε με το ά. 18 παρ. 12 ν. 2298/1995, όμως το πνεύμα της παραμένει αυτούσιο στο ά. 17 παρ. 5 του ν. 2298 / 1995, όπως τελικά διαμορφώθηκε με το ά. 13 παρ. 2 ν. 2331 /1995 (βλ. την κριτική για το θέμα αυτό από Ν. Κουράκη, εις: Μνήμη ΙΙ, τ. Γ΄, 1996, 861 - 870: 864 και 867· σύμφωνης γνώμης Αγλ. Τρωιάνου-Λουλά στην Υπεράσπιση, 1996, σελ. 1375 και σημ. 20. Γενικότερα για τις ρυθμίσεις αυτές βλ. Αγγλαΐας Τρωιάνου - Λουλά, Η ποινική νομοθεσία ανηλίκων, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1995, σελ. 207 επ. και 746 επ.).

¹⁶ Αδ. Παπαδαμάκης, 2004², σελ. 69.

ενόψει του γεγονότος ότι η εισαγωγή των ανηλίκων παραβατών σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους οφείλεται συνήθως σε καθυστερήσεις των μηχανισμών απονομής της δικαιοσύνης και όχι σε υπαιτιότητα αυτών των ανηλίκων, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα Δικαστήρια Ανηλίκων στις περιπτώσεις αυτές έχουν την ευχέρεια να επιβάλλουν, κατά διασταλτική ερμηνεία του ά. 130 ΠΚ, όχι μόνο ελαττωμένη ποινή φυλάκισης αντί ποινικού σωφρονισμού, αλλά και οποιοδήποτε άλλο αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο κριθεί αναγκαίο χάριν προστασίας του συμφέροντος του ανηλίκου. Τούτο φαίνεται να δέχεται και ο Παπαδαμάκης, 2004⁴, σελ. 64, κατά τον οποίο για εφήβους που εισάγονται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, “προτεραιότητα δίδεται στην επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων”. Περαιτέρω, η ποινή κατά της ελευθερίας που θα επιβληθεί έτσι δεν συνεπάγεται τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του ανηλίκου (ά. 59 ΠΚ) ή την παραπομπή του σε κατάσταση εργασίας (ά. 72 ΠΚ) (ά. 130 §§ 1 και 2 ΠΚ).

Εξάλλου, για τους ίδιους λόγους, εάν ο ανήλικος καταδικάσθηκε μεν σε ποινικό σωφρονισμό πριν από τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους, αλλά συμπλήρωσε το 18^ο έτος προτού αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης, προτού δηλ. εισαχθεί σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων για να εκτίσει την ποινή του, το Δικαστήριο που τον δίκασε μπορεί (και πάλι) να αντικαταστήσει τον ποινικό σωφρονισμό με ελαττωμένη ποινή κατά της ελευθερίας, αν κρίνει ότι ο σωφρονισμός αυτός δεν είναι σκόπιμος. Όμως, αν ο καταδικασθείς συμπλήρωσε το 21^ο έτος, η αντικατάσταση του περιορισμού είναι υποχρεωτική και όχι απλώς δυνητική (ά. 131 §§1 και 2 ΠΚ).

Γενικότερα, κατά την ποινική μεταχείριση των εφήβων παραβατών οι εφαρμοστές του δικαίου ενδείκνυται με βάση την αρχή της αναλογικότητας (ά. 25 § 1 Συντ.) και τον υπ. αρ. 5.1 Κανόνα του Πεκίνου) να επιλέγουν τις προσφορότερες για την κάθε συγκεκριμένη περίπτωση κυρώσεις ως εξής: Κατ’ αρχήν

αναμορφωτικά μέτρα, από τα ελαφρότερα προς τα βαρύτερα, με βάση τη σειρά του ά. 122 ΠΚ και με “αιχμή του δόρατος”, για σοβαρές περιπτώσεις, τα λεγόμενα “ιδρυματικά” μέτρα (π.χ. ίδρυμα αγωγής). Κατ’ εξαίρεση, δε, -για ακόμη σοβαρότερες περιπτώσεις- την ποινή του ποινικού σωφρονισμού και μάλιστα, ει δυνατόν, με έκτιση σε ανοικτές φυλακές ανηλίκων, όπου αυτές υπάρχουν.

Συμπερασματικά, οι ποινές που επιβάλλονται σε ανηλίκους πρέπει να είναι, συγκριτικά με εκείνες για ενήλικες, και σπανιότερες (να προτιμώνται τα αναμορφωτικά μέτρα) και ηπιότερες (να έχουν μικρότερη διάρκεια ποινής για το ίδιο αδίκημα).

Επισημαίνεται, τέλος, ότι η νέα νομοθεσία για τους ανηλίκους διατήρησε και εδώ το βασικό θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης των εφήβων παραβατών, προβαίνοντας, ωστόσο, σε ορισμένες καίριες αλλαγές. Πέρα, δηλ., από τη διεύρυνση του καταλόγου των αναμορφωτικών μέτρων, για την οποία έγινε ήδη λόγος, η νομοθεσία αυτή: Πρώτον, αποφεύγει να κάνει χρήση του όρου “έφηβοι” για τα άτομα αυτής της κατηγορίας και αρκείται απλώς στη μνεία της ελάχιστης και μέγιστης ηλικίας που απαιτείται για την επιβολή, υπό προϋποθέσεις, του ποινικού σωφρονισμού. Δεύτερον, διαμορφώνει, και εδώ, νέα υψηλότερα ηλικιακά όρια, που εκτείνονται από το 13^ο έως το 18^ο έτος συμπληρωμένα. Η αύξηση αυτή των ηλικιακών ορίων ανάγεται κατά βάση σε μια ορθολογικότερη και επιεικέστερη αντίληψη για τον τρόπο αντιμετώπισης των σύγχρονων εφήβων, οι οποίοι άλλωστε, μολονότι εμφανίζουν πρωιμότερη από άλλοτε βιοσωματική-σεξουαλική ωρίμαση, όμως, λόγω μακροχρόνιων σπουδών κ.λπ., αργούν πλέον περισσότερο να εισέλθουν στον σκληρό χώρο της βιοπάλης και ν’ αποκτήσουν έτσι την ωριμότητα της ζωής. Σχετίζεται, όμως, η αύξηση αυτή του ορίου ηλικίας, ιδίως ως προς το καταληκτικό όριο των 18 ετών συμπληρωμένων, και με μια εύστοχη προσπάθεια του νομοθέτη να εναρμονίσει το όριο της

ποινικής ενηλικότητας με εκείνο της αστικής ενηλικότητας (18^ο έτος συμπληρωμένο: ά. 127 ΑΚ ex contrario), που συμπίπτει άλλωστε κατ' αρχήν με την ικανότητα για σύναψη γάμου (ά. 1530 ΑΚ), με το δικαίωμα του εκλέγειν (ά. 51§3 Συντ. και ά. 4§1 Π.Δ. 351/2003 [ΚΝοΒ 51: 2003, 2408] περί νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών) και με το δικαίωμα κατοχής διπλώματος αυτοκινήτου (ά. 94 Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας- ν. 2696/1999 και Υπ. Απόφ. 58930/480/99- ΦΕΚ Β' 526 και ΚΝοΒ 47: 1999, 945, όπως ισχύει)¹⁷. Άλλωστε, το 18^ο έτος (όμως, μη συμπληρωμένο) αποτελεί και το ηλικιακό ανώτατο όριο για την εφαρμογή των διατάξεων της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ά. 1), και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων των Παιδιών¹⁸ (ά. 1 §1), οι οποίες, μάλιστα, ως διεθνείς συμβάσεις επικυρωμένες με νόμο από τη χώρα μας (ν. 2101/1992 και ν. 2502/1997), έχουν κατ' ά. 28§1 Συντ. αυξημένη τυπική ισχύ. Και τρίτον, η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού θα πρέπει να ορίζεται επακριβώς στην απόφαση του δικαστηρίου. Εξάλλου, η υφ' όρον απόλυση μπορεί πλέον να χορηγείται ευθύς ως συμπληρωθεί η έκτιση του ημίσεος της επιβληθείσας ποινής ή και -για σπουδαίους λόγους, κατά την κρίση του δικαστηρίου- του ενός τρίτου αυτής (ά. 127§2 και 129 ΠΚ).

(δδ) Οι μετέφηβοι ή νεαροί παραβάτες

Τέλος, η τέταρτη κατηγορία ανηλίκων του Ποινικού Κώδικα αφορά τους νέους που αποκαλούνταν παλαιότερα "εγκληματίες μετεφηβικής ηλικίας" και ήδη, με τον νόμο 3189/2003, ονομάζονται απλώς "νεαροί ενήλικες" (ά. 133 ΠΚ). Πρόκειται για άτομα που,

---

¹⁷ Πάντως, η υποχρέωση στράτευσης στις ένοπλες δυνάμεις δεν συμπίπτει ακριβώς με το 18^ο έτος της ηλικίας, αλλ' αρχίζει λίγο αργότερα, δηλ. "από την 1^η Ιανουαρίου του έτους κατά το οποίο οι έλληνες διανύουν το 19^ο έτος" (ά. 1 ν. 1763/1988 όπως τροποποιήθηκε με το ά. 3 ν. 2510/1997).

¹⁸ Για την ερμηνεία αυτής της Σύμβασης πρβλ. Panos A. Papapaschalis, *The European Convention on the Exercise of Children's Rights and the Related Framework: A Short Presentation*, εις: P. Naskou-Perraki/ P. Papapaschalis, *Child Protection in the Framework of the Council of Europe*, Athens: A.N. Sakkoulas, 1992, 45-56.

κατά τη νέα νομοθεσία, έχουν μεν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους, όχι όμως και το 21^ο έτος, όταν τελούν την αξιόποινη πράξη τους (δεν ενδιαφέρει το πότε έγινε γνωστή η αξιόποινη πράξη ή πότε εκδικάζεται). Η περίπτωση τους καθιστά εύλογη, έως ένα βαθμό, την επίδειξη επιείκειας εκ μέρους της κοινωνίας, χωρίς όμως να εμφανίζεται ως εύστοχη η επιβολή στα νεαρά αυτά άτομα, που έχουν πλέον ποινική ενηλικότητα και εισέρχονται, καθ' όλες τις ενδείξεις, στο στάδιο της ωριμότητας, ποινικών κυρώσεων σχεδιασμένων για παιδιά και εφήβους. Αντί για τις κυρώσεις αυτές (αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και ποινικός σωφρονισμός), ο νομοθέτης παρέχει επομένως στον εφαρμοστή του δικαίου τη δυνατότητα, εφ' όσον ο τελευταίος το κρίνει σκόπιμο, να επιβάλει ποινή ενηλίκων, αλλά ελαττωμένη κατά το ά. 83 ΠΚ λόγω του λεγόμενου ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας. Βέβαια πρόκειται για δυνητική, απλώς, μείωση ποινής και επομένως το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να προβεί σε αυτήν εφόσον τούτο αντενδείκνυται από τις περιστάσεις τέλεσης της πράξης και την προσωπικότητα του νεαρού ενήλικα (η μη επιβολή μειωμένης ποινής δεν δημιουργεί λόγο αναίρεσης)¹⁹. Εάν όμως ο κατηγορούμενος προβάλλει το ελαφρυντικό της μετεφηβικής ηλικίας ως αυτοτελή ισχυρισμό και το δικαστήριο απορρίψει τον ισχυρισμό αυτό με ανύπαρκτη ή ελλιπή αιτιολογία, καθιερύεται λόγος αναίρεσης ελλείψει ακρόασης²⁰. Ανεξάρτητα πάντως από την όποια απόφαση του δικαστηρίου, ο νεαρός ενήλικας, όπως και οι έφηβοι (συνολικά πρόκειται για τις ηλικίες 13-20 ετών συμπληρωμένων), δεν επιτρέπεται να κρατείται στον ίδιο χώρο με τους ενήλικες (ά. 121 § 6 σε συνδ. με ά. 19 § 3 ΣωφρΚ, ά. 10 § 2 περ. β' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα - ν. 2462/1997, και ά. 37 περ. γ' εδ. β' της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού). Επίσης διαχωρίζονται οι υπόδικοι (ανήλικοι) από τους κατάδικους (ά. 15 § 1 ΣωφρΚ).

---

¹⁹ ΑΠ 443/1974, ΠοινΧρ 24:1974, 727.

²⁰ ΑΠ 772/1980, ΠοινΧρ 30:1980, 862 και ΑΠ 1996/1984, ΠοινΧρ 35:1985, 603.

(β) Νομική προσέγγιση κατά κυρώσεις

(αα) Τα αναμορφωτικά μέτρα

Ως προς το σύστημα κυρώσεων για ανηλίκους που καθιερώνει η ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, πρέπει να παρατηρηθούν τα ακόλουθα:

Όπως προκύπτει και από την προηγηθείσα νομική προσέγγιση κατά ηλικίες, στο ελληνικό ποινικό δίκαιο προβλέπονται **κυρώσεις** δύο διαφορετικών ειδών:

Ενπρώτοι, προβλέπονται τα αναμορφωτικά μέτρα για όλους τους ανήλικους παραβάτες ηλικίας 8-18 ετών συμπληρωμένων (παλαιότερα: 7-17 ετών). Έως τον Οκτώβριο του 2003, οπότε ψηφίσθηκε ο νέος νόμος 3189/2003 περί ανηλίκων, τα αναμορφωτικά μέτρα ήσαν μόνο τέσσερα και δη, κατά σειρά συχνότητας επιβολής τους,

- η επίπληξη του ανηλίκου (περίπου το 1/2 των επιβαλλομένων κυρώσεων από τα Δικαστήρια Ανηλίκων),
- η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του (περί το 1/5 των κυρώσεων)
- η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ειδικούς επιμελητές κ.λπ. (περί το 1/7 των κυρώσεων) και
- η τοποθέτηση του ανηλίκου σε ίδρυμα, μέτρο, όμως, το οποίο ατόνησε κατά τα τελευταία χρόνια και έπαυσε να χρησιμοποιείται σε αξιοσημείωτη έκταση (Σημειώνεται ιδιαίτερα ότι με το π.δ. 180/1997, ΦΕΚ Α' 152, καταργήθηκαν και επίσημα τα ιδρύματα αγωγής θηλέων Παπάγου και αρρένων Κορυδαλλού).

Ήδη με τον νέο νόμο 3189/2003 και με βάση τις σύγχρονες τάσεις για "αποϊδρυματοποίηση" ο κατάλογος των αναμορφωτικών μέτρων συμπληρώθηκε και εμπλουτίστηκε με σειρά "σύγχρονων" μέτρων αντίστοιχων, ενμέρει, προς αυτά που προτείνονται π.χ. με

τον υπ' αρ. 18 Κανόνα του Πεκίνου²¹. Μετά τη νομοθετική τροποποίηση του 2003, τα αναμορφωτικά μέτρα συνολικά είναι τα ακόλουθα (122 ΠΚ)²²:

α) η επίπληξη του ανηλίκου, δηλ. η επίσημη αποδοκιμασία της πράξης του ανηλίκου από το Δικαστήριο,

β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του (προϋποτίθεται συγκροτημένο και "ομαλό" οικογενειακό περιβάλλον). Σκοπός του μέτρου είναι η ενίσχυση της ευθύνης αυτών των ανθρώπων στη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου (δεν αποκλείεται δηλ. η επιβολή σ' αυτούς ποινής, κατ' ά. 360 ΠΚ, για παραμέληση εποπτείας ανηλίκου - πρβλ. ΑΠ 1755/ 2000, ΠοινΔικ 4: 2001, 440)²³,

γ) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, δηλ. σε οικογένεια επιδοτούμενη από το

---

²¹ Για μία διεξοδική ανάλυση αυτών τέτοιων εξωιδρυματικών μέτρων, που εφαρμόζονται κυρίως σε ανηλίκους και μικρής βαρύτητας ενήλικες δράστες, βλ. π.χ. H.-J. Albrecht/ Ant. van Kalmthout (Hrsg.), *Community Sanctions and Measures in Europe and North America*, Freiburg/ Br.: M.P.I., 2002 και *Ant. Van Kalmthout, Community Sanctions and Measures in Europe: A promising Challenge or a disappointing Utopia?*, εις: *Crime and criminal justice in Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000, 121-133.

²² Ως προς τις αντίστοιχες κυρώσεις για ανηλίκους του γερμανικού δικαίου βλ. π.χ. το διάγραμμα που παρατίθεται στο έργο *Gerhard Nothacker, Jugendstrafrecht. Fälle und Lösungen*, Baden-Baden: Nomos, 1998², σελ. 17 επ., όπου και πληροφορίες για τις συχνότερα επιβαλλόμενες κυρώσεις.

²³ Πάντως, επειδή η διάταξη του ά. 360 ΠΚ σπανιότατα εφαρμόζεται στην πράξη, έχει προταθεί από τον Δημ. Δημηνά, Δικηγόρο και τ. Επιμελητή Ανηλίκων (περ. "Αρμενόπουλος" ΔΗ' 1984, 339-349: 340), "να συμπαραπέμπονται υποχρεωτικά [οι γονείς] μαζί με τον αδικοπράγουντα γιο τους και μάλιστα να συνεκδικάζονται όταν υπάρχει ειδικός λόγος, με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα, για να αισθάνονται και οι ίδιοι, αλλά και οι ανήλικοι, τις συνέπειες από τις αξιόποινες πράξεις τους", αν και, όπως δέχεται ο ίδιος, "οπωσδήποτε οι κείμενες ποινικές και δικονομικές διατάξεις δεν αφήνουν περιθώρια για συμπαραπομπή και συνεκδίκαση γονέων και ανηλίκων από το Δικαστήριο Ανηλίκων". Βλ. πάντως και σχτ. δημοσίευμα της *Lucy Word* στη *Guardian* και κατ' αναδημοσίευση στην "Καθημερινή" της 25.3.2004, σελ. 14 ως προς τις αντίστοιχες αυστηρές ρυθμίσεις στη Μ. Βρετανία (τίτλος : "Φυλακίσθηκε ... για την "κοπάνα" της κόρης της"). Σημειώνεται ότι και στις ΗΠΑ από τα μέσα της δεκαετίας '90 δημοσιεύθηκαν νόμοι σε πολιτειακό και ομοσπονδιακό επίπεδο, που καθιστούν αστικά και ποινικά υπεύθυνους τους γονείς για την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών τους : *Clemens Bartollas, Juvenile Delinquency*, Boston etc : Allyn and Bacon, 2000⁵, 18.

Κράτος, ή και οικογένεια που δέχεται τον ανήλικο με βάση τις ιδέες του εθελοντισμού (σχετικά προγράμματα ανάδοχων οικογενειών έχουν αναπτυχθεί ιδίως στις Η.Π.Α και τον Καναδά)²⁴,

δ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων, κυρίως, δηλ., σε επιμελητή της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, έπειτα από “κοινωνική έρευνα” που αυτός διεξάγει για την προσωπικότητα του ανηλίκου. Βεβαίως, ο θεσμός προσομοίαζε ιδιαίτερα σε εκείνον της προστατευτικής επίβλεψης (probation), που προβλέπεται, αλλά χωρίς ακόμη να έχει λειτουργήσει, και για τους ενήλικες (ά. 100Α ΠΚ: Αναστολή υπό επιτήρηση). (Ας σημειωθεί ότι ο κλάδος των Επιμελητών Ανηλίκων πρωτολειτούργησε με έμμισθους επιμελητές το 1958 και συγκροτήθηκε υπό την παρούσα μορφή του ως υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τον ν. 378/1976 (βλ. ήδη και ά. 2, 11 §3, π.δ. 36/ 2000 - Οργανισμός Υπουργείου Δικαιοσύνης). Οι επιμελητές ανηλίκων, κατ’ ά. 3, 7 περ. δ’ και 10 § 3 π.δ. 49/ 1979 «Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων», ασκούν τη λεγόμενη “προστατευτική επίβλεψη” του ανηλίκου, ακόμη και αν επιβληθεί σ’ αυτόν το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης και της ανάθεσης της επιμέλειας σε γονείς ή επιτρόπους. Σημειώνεται ότι η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων διαδραματίζει τον σημαντικότερο ίσως ρόλο τόσο ως προς την επιλογή από το Δικαστήριο των πρόσφορων κάθε φορά κυρώσεων (μέτρων ή ποινών) για τον ανήλικο δράστη, όσο

---

²⁴ Βάση του θεσμού αυτού μπορούν να αποτελέσουν οι ρυθμίσεις των ά. 1655 επ. ΑΠ, όπως αυτές διαμορφώθηκαν με τον ν. 2447/1996, ΚΝοΒ 44:1996, σελ. 1920. Επομένως αρκεί να εκδηλώνεται από τους ανάδοχους γονείς πραγματική φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου, χωρίς αυτοί να ασκούν και τη γονική μέριμνα ή επιτροπεία, εκτός βέβαια εάν η οικογένεια του ανηλίκου είναι εντελώς διαλυμένη ή ανύπαρκτη, οπότε ως βάση τίθεται το ά. 1533 ΑΚ. Για το θέμα αυτό βλ. τη Σύσταση (77) 33 “On placement of children” και την Απόφαση (87) 6 “On Foster Families” της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και τις μελέτες των Β. Καλλιδοπούλου, Ο συναφής θεσμός της αναδοχής ανηλίκων και η λειτουργία του στην πράξη, εις: Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος (επιμ.), Η μεταρρύθμιση του δικαίου της υιοθεσίας, Θεσσαλονίκη 1996, 105 επ., και Κώστα Χ. Χρυσόγονου, Η αναδοχή ανηλίκου στα πλαίσια του Συντάγματος και της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, περ. “Αρμενόπουλος”, 54: 2000, 1337-1343.

και ως προς την παρακολούθηση της ορθής εκτέλεσης αυτών των κυρώσεων για το συμφέρον του ανηλίκου. Γι' αυτό και αποτελεί *condition sine qua non* για την αποτελεσματική κοινωνική (επαν)ένταξη ενός ανήλικου παραβάτη η ανάθεση της "υλοποίησης" των μέτρων που του επιβάλλονται στην ενλόγω Υπηρεσία Ανηλίκων και δη είτε με τη δημιουργία κατάλληλης υποδομής των επιμέρους μέτρων (π.χ. να οργανωθεί η "συνδιαλλαγή" του ά. 122 § 1 περ. ε' στο πλαίσιο της Υπηρεσίας Ανηλίκων), είτε και με σώρευση της απαγγελίας ενός αναμορφωτικού μέτρου με εκείνο της ανάθεσης της επιμέλειας σε Επιμελητές ανηλίκων. Πάντως η απόσπαση του ανηλίκου από το γονεϊκό του περιβάλλον και η ανάθεση της επιμέλειάς του έστω και σε επιμελητές ανηλίκων πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη φειδώ και, κατ' εξαίρεση, λόγω της σημασίας που έχει για την ψυχολογική ισορροπία του ανηλίκου η μη απομάκρυνσή του από τους γονείς του (πρβλ. ά. 9 §1 Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, υπ' αρ. 17 Κατευθυντήρια Αρχή του Ριάντ και υπ' αρ. 18.2 Κανόνα του Πεκίνου). Το αναμορφωτικό αυτό μέτρο μπορεί να επιβληθεί και σε προπαραβατικούς ανήλικους (ά. 9 π.δ. 49/79 και ά. 23 π.δ. 36/2000),

ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης²⁵. Προϋποτίθεται εδώ προπάντων μια φυσική προσέγγιση δράστη (ανηλίκου) και θύματος, ώστε να καταλάβουν ο ένας τα προβλήματα του άλλου, να αρθούν οι παρεξηγήσεις, με έκφραση ειλικρινούς συγγνώμης από τον ανήλικο, και να υπάρξει, στο μέτρο του δυνατού, αποκατάσταση τη βλάβης (υλικής και ηθικής) που προκλήθηκε. Συνήθως στη βιβλιογραφία η συνδιαλλαγή (*reconciliation*) θεωρείται ότι ως διαδικασία περιλαμβάνει τη μεσολάβηση, τη διαιτησία κ.λ.π. και ότι

---

²⁵ Για το πολύ σημαντικό αυτό εξωιδρυματικό μέτρο βλ. ιδίως τις αναπτύξεις της *Εφης Λαμπροπούλου* στο έργο της Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999, σελ. 348 επ. Βλ. και γενικότερα: *Γεωργ. Ν. Τριανταφύλλου*, Η συνδιαλλαγή: Προβλήματα από τη ρύθμιση ενός νέου θεσμού, ΠοινΧρ. ΜΕ', 1995, 1049-1069.

ως αποτέλεσμα μπορεί να έχει την αποζημίωση, την αποκατάσταση της βλάβης ή και τη συμφιλίωση θύματος και δράστη, άρα είναι νοηματικά ευρύτερη του μέτρου της αποζημίωσης (ά. 122 §1 περ. στ' ΠΚ). Ενδιαφέρον είναι να σημειωθεί ότι σύμφωνα με έρευνες, εκείνο που κυρίως ενδιαφέρει τα θύματα πολλών αδικημάτων, εφόσον προχωρούν σε μήνυση ή έγκληση, δεν είναι τόσο η εκδίκηση, όσο κυρίως η ηθική ικανοποίηση (που μπορεί να επιτευχθεί με μια ειλικρινή συγγνώμη του δράστη) και η αποκατάσταση της βλάβης τους. Μια ποινική δίκη συνήθως όχι μόνο δεν επιλύει αυτό το πρόβλημα, αλλά και επιτείνει την ανάξεση παλαιών πληγών²⁶,

στ) η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο. Σημαντικό είναι η αποζημίωση να γίνεται από τον ίδιο τον ανήλικο και όχι από τους γονείς του ή τρίτους, έτσι ώστε να συνειδητοποιήσει ο ίδιος ο ανήλικος τις συνέπειες των πράξεών του και να μην γίνεται απλώς το εργαλείο της διάπραξης αξιόποινων πράξεων από άλλους,

ζ) η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο, δηλ. η χωρίς αμοιβή και με συναίνεση του ανηλίκου απασχόλησή του π.χ. σε κηπουρικές εργασίες, δασοφυλάκηση κ.λπ. Τα σχετικά θέματα ρυθμίζονται με την υπουργική απόφαση 108842/ 3.12.1997 (πρβλ. ΑΠ 777/1997, ΠοινΧρ ΜΗ'1998, 240 και ΑΠ 1400/1998, ΠοινΧρ ΜΘ'1999, 738) και στην υλοποίηση του μέτρου συμμετέχουν ως φορείς ο Ελλην. Ερυθρός Σταυρός, η Γεν. Γραμματεία Νέας Γενιάς, ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας και διάφοροι Δήμοι ή Κοινότητες. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να καταβληθεί κατά την εφαρμογή του μέτρου, ώστε το είδος της εργασίας να μη δημιουργεί ανταγωνισμούς με τους άλλους εργαζόμενους, να μην είναι ιδιαίτερα επίπονο για τον συγκεκριμένο ανήλικο και να του

---

²⁶ Βλ. Ν.Ε. Κουράκη, Η "αποκλιμάκωση" της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια, εις: Μνήμη Χωραφά, Γάφου, Γαρδίκια, τ. Β', Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1986, 153-185:184 και σημ. 98, όπου και περαιτέρω παραπομπές. Επίσης: Δεσπ. Γ. Σακκαλή, Διευθετήσεις, εις: Ν.Ε. Κουράκη (επιμ. έκδ.), Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1994, 205-236 και Στ. Αλεξιάδη, Η συνδιαλλαγή θύματος και δράστη, εις: Β. Αρτινοπούλου/ Αντ. Μαγγανά (επιμ. έκδ.), Θυματολογία και Οφεις Θυματοποίησης, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 195-204.

παρέχει τη δυνατότητα εκμάθησης (έστω και σε αρχικά στάδια) κάποιας τέχνης ή άλλης επικερδούς εργασίας²⁷.

η) η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς,

θ) η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης,

ι) η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής²⁸,

ια) η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων. Πρόκειται, βεβαίως, για εξωιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο που απαιτεί ιδιαίτερη ενασχόληση με τον ανήλικο παραβάτη τόσο από πλευράς χρόνου, όσο και από πλευράς ποιοτικών επαφών με σκοπό την επίβλεψη, τη διαπαιδαγώγηση και τη συμβουλευτική του υποστήριξη. Θα πρέπει, επομένως, το μέτρο αυτό να επιβάλλεται μόνο σε σοβαρές περιπτώσεις παραβατικότητας και κυρίως όταν η κατάσταση είναι ακόμη, έως ένα βαθμό, υπό έλεγχο, ώστε να μη χρειάζεται η εισαγωγή του ανηλίκου σε ίδρυμα, και

---

²⁷ Για το πολύ ενδιαφέρον αυτό μέτρο της «κοινωφελούς εργασίας» που έχει ήδη εισαχθεί και στη χώρα μας ως τρόπος έκτισης ποινών κατά της ελευθερίας (ά. 61 ν. 1851/1989) «Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατούμενων», αλλά και ως είδος ποινής στην οποία μετατρέπονται ποινές στερητικές της ελευθερίας έως 1 έτος, (ά. 82 Π.Κ. όπως διαμορφώθηκε με το ά. 2 ν. 1941/1991), βλ. π.χ. τη συλλογική έκδοση με ευθύνη των H.J. Albrecht/ W. Schädler "Community Service, Gemeinnützige Arbeit. A new option in punishing offenders in Europe", Freiburg i. Br.: Max-Planck Institut für Strafrecht, 1986· προβλ. επίσης το έργο μου «Ποινική Καταστολή», 1997², §313 και σελ. 305 επ., όπου γίνεται αναφορά και σε άλλα εξωιδρυματικά μέτρα. Επίσης: W. Young, Community Service Orders, London: Heinemann, 1979 και K. Pease / W. Mc Williams (eds.), Community Service by Order, Edinburgh: Scottish Academic Press, 1980.

²⁸ Πάντως, ενδιαφέρουσα είναι και η πρόταση του Δημ. Δημηγά, Δικηγόρου και πρ. Επιμελητή Ανηλίκων, (περ. "Αρμενόπουλος", ΔΗ' 1984, 346), σε περίπτωση τροχαίων παραβάσεων των ανηλίκων, αντί για ποινικές κυρώσεις να θεσπισθούν αυστηρά διοικητικά μέτρα (π.χ. αφαίρεση της άδειας κυκλοφορίας του αυτοκινήτου ή του διπλώματος οδήγησης, έστω για ορισμένο χρονικό διάστημα), ώστε και η πρόληψη να είναι αποτελεσματικότερη, αλλά και τα Δικαστήρια Ανηλίκων να αποφορτισθούν από ένα μεγάλο μέρος (60%-80%!) της ύλης τους.

ιβ) η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής, δηλ. ο αναγκαστικός εγκλεισμός του ανηλίκου σε Ίδρυμα (προς το παρόν λειτουργεί στη χώρα μας μόνον ένα ίδρυμα, κρατικό, το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων Νέας Ιωνίας Βόλου - ά. 2 §4 αρ. 7 π.. 36/ 2000 “Οργανισμός του Υπουργείου Δικαιοσύνης”, ενώ η λειτουργία άλλων δύο ιδρυμάτων αγωγής ανεστάλη με το π.δ. 180/ 1997)²⁹. Το αναμορφωτικό αυτό μέτρο μπορεί να επιβληθεί και σε προπαραβατικούς ανήλικους, πράγμα που δυστυχώς σημαίνει συγχρωτισμό τους με ανηλικούς δράστες αξιόποινων πράξεων. Θα πρέπει γενικότερα να σημειωθεί ότι τα ιδρύματα αγωγής (τα παλαιά “αναμορφωτήρια”), λόγω και του κοινοβιακού τους συστήματος³⁰, θεωρούνται στην εποχή μας ότι έχουν πλέον αναχρονιστικό χαρακτήρα και δεν βοηθούν στη διαπαιδαγώγηση και την κοινωνική ένταξη του ανηλίκου³¹. Γι’ αυτό και στη θέση τους προωθούνται άλλες μορφές μέτρων, όπως η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια και η δημιουργία μονάδων φροντίδας για ανήλικους κατά το οικογενειακό σύστημα. Πάντως για όσο ακόμη χρόνο χρειασθεί να διατηρηθούν κάποια ιδρύματα αγωγής, το Συμβούλιο της Ευρώπης στην προαναφερθείσα θεμελιώδη Σύστασή του R(87)20 για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων”, αρ. 13, επιμένει ιδίως να δημιουργούνται ιδρύματα “μικρής

---

²⁹ Επισημαίνεται ιδιαίτερα ότι τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων μπορούν να είναι και “ιδιωτικά”. Όπως, δε, παρατηρεί ο Δικηγόρος και πρ. Επιμελητής Ανηλίκων Δημ. Δημηγιάς (περ. “Αρμενόπουλος”, ΛΗ’ 1984, 313), “είναι (...) απορίας άξιον, πως το δαιμόνιο ελληνικό επιχειρηματικό πνεύμα, που δημιούργησε εκατοντάδες ιδιωτικά σχολεία, τεχνικές, επαγγελματικές και παραπανεπιστημιακές σχολές, δεν “έπιασε” μέχρι σήμερα τον σπουδαίον αυτόν τομέα με την ίδρυση σύγχρονου ιδιωτικού αναμορφωτηρίου, που θα τελούσε βέβαια υπό τον έλεγχο του κράτους και στο οποίο θα ήταν πρόθυμοι πολλοί γονείς να κλείσουν οι ίδιοι τα παρουσιάζοντα αντικοινωνικές τάσεις παιδιά τους και να πληρώσουν και με το παραπάνω μάλιστα, αν ήξεραν ότι εκεί το παιδί τους θα εύρισκε προστασία και σωστή διαπαιδαγώγηση”.

³⁰ Πρβλ. Α. Χαΐδου, Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 39.

³¹ Πρβλ. Αγγλ. Τρωιάνου-Λουλά, ΝοΒ 30: 1982, 386.

δυναμικότητας” και εύκολα προσπελάσιμα, που να παρέχουν δυνατότητα επαφής του ανηλίκου με την οικογένειά του. Γι’ αυτό και υπογραμμίζεται η ανάγκη να περιορίζεται η προσωπική ελευθερία του ανηλίκου στα ιδρύματα αγωγής “όσο το δυνατόν λιγότερο” (π.χ. με χορήγηση αδειών) και πάντως με αποφάσεις που θα τελούν υπό δικαστικό έλεγχο.

Στην Ελλάδα, η ποινική δικονομική νομοθεσία διέπεται από την αρχή της νομιμότητας και όχι από αυτήν της σκοπιμότητας. Ως αποτέλεσμα, οι δυνατότητες για **κατά παρέκκλιση διαδικασία και διαμεσολάβηση** ήσαν, έως τη θέσπιση του ν. 3189/2003 ανύπαρκτες, με την εξαίρεση των εξαρτημένων από τις ναρκωτικές ουσίες προσώπων (ά. 26 ν. 1729/1987) και των μικρής ή μέσης βαρύτητας παραβάσεων, ειδικά, δε, αυτών που διώκονται ύστερα από έγκληση του θύματος³².

Εξάλλου, παλαιότερα, ενόψει του σαφούς προσανατολισμού του ελληνικού συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων προς το προνοιακό πρότυπο, δεν είχαν αναπτυχθεί σύγχρονα εξωιδρυματικά μέτρα, ούτε ήταν δυνατόν να επιβληθούν χρηματικές ποινές ή να εκδοθούν αποφάσεις με αναστολή εκτέλεσης της ποινής. Παρ’ όλ’ αυτά, είχε σημειωθεί η τάση να επιβάλλεται σε πρόσωπα κάτω των 17 ετών η παροχή κοινωφελούς εργασίας, δηλ. ένα μέτρο το οποίο είχε ήδη εισαχθεί στον Ποινικό Κώδικα από το 1991 για τους ενήλικες (ά. 82§ 7 και 8). Με τον νέο νόμο 3189/2003 ναι μεν ο νομοθέτης δεν προχώρησε έως το σημείο να επεκτείνει στο Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων τις χρηματικές ποινές και την υφ’ όρον αναστολή εκτέλεσης της ποινής. Υιοθέτησε, όμως, όπως προαναφέρθηκε, σειρά σύγχρονων αναμορφωτικών μέτρων, εξωιδρυματικού χαρακτήρα και, επιπλέον, έδωσε στον εισαγγελέα

---

³² Βλ. Ang. Pitsela, Griechenland, εις: Fr. Dünkel/Anton van Kalmthout / Horst Schüler-Springorum (Hrsg.), *Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich*, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 1997, 155-191: 171).

τη δυνατότητα, για ήσσονος σημασίας αδικήματα (πλημμελήματα και πταίσματα), να απέχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης, και να επιβάλλει, ενδεχομένως, εξωδουματικά μέτρα, ή και καταβολή χρηματικού ποσού μέχρι 1.000 € σε μη κερδοσκοπικό ή κοινωφελές νομικό πρόσωπο, τάσσοντας και σχετική προθεσμία, εφόσον όμως η άσκηση της δίωξης δεν είναι αναγκαία για τη συγκράτηση του ανηλίκου από νέες αξιόποινες πράξεις (ά. 45 Α ΚΠΔ). Αν ο ανήλικος συμμορφωθεί με τα μέτρα και τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν, ο εισαγγελέας θέτει την υπόθεση στο αρχείο, ενώ, σε αντίθετη περίπτωση κινεί την ποινική δίωξη κατά του ανηλίκου.

(ββ) Τα θεραπευτικά μέτρα

Όσον αφορά τα θεραπευτικά μέτρα (ά. 123 ΠΚ), αυτά επιβάλλονται στον ανήλικο, αν η κατάστασή του απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως, δε αν αυτός πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών, ή από οργανική νόσο ή κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινόπνευματών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη. Πρόκειται εδώ για τα εξής θεραπευτικά μέτρα:

- α) ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή στην ανάδοχη οικογένεια,
- β) ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων,
- γ) παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο, και
- δ) παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν τα μέτρα που προβλέπονται στις περιπτώσεις α' ή β' σε συνδυασμό με το μέτρο που προβλέπεται στην περίπτωση γ'.

Για την επιβολή των θεραπευτικών μέτρων αρκεί η διαπίστωση, ει δυνατόν, μετά από ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, ότι έχει τελεσθεί από τον ανήλικο μια αξιόποινη πράξη πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα, χωρίς και να εξετάζεται εάν συντρέχει στο πρόσωπό του ποινική ευθύνη ή, ιδίως, ικανότητα για καταλογισμό. Χρήσιμο, βέβαια, για την επιτυχή εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου να υπάρχει η συνεργασία με τον ανήλικο και την οικογένειά του.

Τα μέτρα αυτά επιβλήθηκαν πολύ σπάνια στη πράξη (0,01% όλων των επιβληθεισών κυρώσεων), και τούτο όχι μόνο διότι κατά την πρώτη φάση της κοινωνικής έρευνας “είναι ιδιαίτερα δύσκολη η διάγνωση της ανάγκης από τους επιμελητές” αλλά και για τον πρόσθετο λόγο ότι από το 1954 υπάρχουν συγκεκριμένες προβλέψεις στην ελληνική νομοθεσία (ά. 12 και 11 του ν.δ. 3084/1954 και, αργότερα, ά. 13 και 14 του Ν. 1728/1987) για τους εξαρτημένους από τις ναρκωτικές ουσίες, οι οποίοι, άλλωστε, αποτελούν τη βασική κατηγορία νεαρών προσώπων που χρειάζονται σήμερα τέτοια “θεραπευτικά μέτρα”. Έξάλλου, όπως έχει επισημανθεί, υπάρχει έλλειψη “κατάλληλων θεραπευτικών ιδρυμάτων για ανηλίκους”³³.

Η διάρκεια των αναμορφωτικών και των θεραπευτικών μέτρων δεν καθορίζεται επακριβώς εκ των προτέρων. Ακόμη και με τον νέο νόμο, που τροποποίησε το ά. 122 § 3 ΠΚ, ορίζεται ως προς τα αναμορφωτικά μέτρα απλώς η μέγιστη διάρκεια. Προφανώς η διάρκεια του μέτρου εξαρτάται κυρίως από τις ανάγκες και τις προοπτικές του ανηλίκου για βελτίωση της συμπεριφοράς του και κοινωνική επανένταξη. Παλαιότερα είχε ορισθεί μία περίοδος προστατευτικής επίβλεψης του ανηλίκου μετά την έκτιση του

---

³³ Δημ. Δημηνά, Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας ανηλίκων, περ. “Αρμενόπουλος”, ΛΗ' 1984, 339-349: 344.

πρώτου και του δεύτερου από τα προαναφερθέντα αναμορφωτικά μέτρα, δηλ. της επίπληξης και της ανάθεσης της επιμέλειας σε γονείς ή επιτρόπους (ά. 10§3 π.δ. 49/1979 για τους Επιμελητές Ανηλίκων). Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο Ανηλίκων μπορεί οποτεδήποτε, ακόμη και με τον νέο νόμο, ν' αντικαταστήσει ένα αναμορφωτικό μέτρο ή και θεραπευτικό μέτρο μ' ένα άλλο (ά. 124 ΠΚ).³⁴ Περαιτέρω το Δικαστήριο μπορεί να επιβάλει ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του (π.χ. να αποφεύγει συναναστροφές με ορισμένα άτομα, να μη μεταβαίνει σε ορισμένα κέντρα "ψυχαγωγίας" και "διασκέδασης").

(γγ) Η ποινή του ποινικού σωφρονισμού

Απ' την άλλη πλευρά, υπάρχει ο ποινικός σωφρονισμός σε *Φυλακές Ανηλίκων*, ή, όπως αυτές επίσημα ονομάζονται, "Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων" (ά. 19 § 3 ΣωφρΚ - ν. 2776/1999) για ανήλικους παραβάτες ηλικίας 13-18 ετών συμπληρωμένων (παλαιότερα: 12-17 ετών). Η ποινή αυτή επιβάλλεται, εφόσον, ενόψει, των περιστάσεων υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και της όλης προσωπικότητάς του³⁵, κρίνεται ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιοποίνων πράξεων (ά. 127 ΠΚ), εφόσον δηλ. διαπιστώνεται γι' αυτόν "αρνητική πρόγνωση".

Ασφαλώς τα κριτήρια για την επιβολή αναμορφωτικών μέτρων ή ποινικού σωφρονισμού σε ανήλικους είναι εξαιρετικά ρευστά και αόριστα. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα ότι, αν και η αρχή

---

³⁴ Παλαιότερα υπήρχε διχογνωμία ως προς το κατά πόσον τα θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται και σε εφήβους, ή μόνο σε παιδιά (πρβλ. *Παν Καίσαρη* εις: ΠοινΧρ. Μ', 1990, 124-125). Σε κάθε περίπτωση, θεωρώ ορθότερη την πρώτη άποψη, τόσο για λόγους επιείκειας, όσο και διότι έτσι εξυπηρετείται καλύτερα το συμφέρον του ασθενούντα ανηλίκου.

³⁵ Πάντως ψυχολογική έρευνα της προσωπικότητας του ανηλίκου σπάνια γίνεται, παρά τη σχετική πρόβλεψη του ά. 239 §2 ΚΠΔ - πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 228 σημ. 245 και σελ. 198 σημ. 166.

του "έσχατου καταφυγίου" (last resort) είναι αναγνωρισμένη και στην Ελλάδα, τελικά το κάθε δικαστήριο μπορεί ν' αποφασίσει χαράσσοντας τη δική του γραμμή πλεύσης και με βάση τα δικά του, εκάστοτε, συγκεκριμένα κριτήρια. Γι' αυτό και επιβάλλεται, σε περιπτώσεις ποινικού σωφρονισμού, να αιτιολογεί το Δικαστήριο ειδικά και εμπειριστατωμένα τη σχετική απόφασή του, χωρίς να αρκείται σε τυπικές και άχρωμες αιτιολογίες, όπως δυστυχώς φαίνεται να συμβαίνει σήμερα στη χώρα μας³⁶. Περαιτέρω, ως προς τον ποινικό σωφρονισμό, στην απόφαση του δικαστηρίου οριζόταν κατά το προγενέστερο δίκαιο μόνο το ελάχιστο και το μέγιστο όριο παραμονής του ανηλίκου στη Φυλακή. Τούτο όμως δεν ισχύει πλέον, καθώς με τη νέα νομοθεσία του 2003 πρέπει να ορίζεται εφεξής "επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα" (ά. 127 § 2 ΠΚ). Μετά τη λήξη του ελαχίστου ορίου (παλαιότερα) και, κατά τον νέο νόμο, του ημίσεος της ποινής, το δικαστήριο απολύει υπό όρο τον ανήλικο, κατά τα οριζόμενα στο ά. 129 ΠΚ. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 54 ΠΚ, που παρέμεινε κατ' ουσίαν αμετάβλητο με τον νέο νόμο, η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού σε Φυλακές Ανηλίκων είναι μεταξύ 5 και 20 ετών, εάν για το αδίκημα που τελέσθηκε ο νόμος απειλεί στερητική της ελευθερίας ποινή άνω των 10 ετών (λ.χ. ανθρωποκτονία από πρόθεση). Σε κάθε άλλη περίπτωση το ελάχιστο όριο διάρκειας είναι 6 μήνες και το μέγιστο 10 χρόνια.

Κατά μέσο όρο, ο ποινικός σωφρονισμός ανέρχεται στο 17,7% του συνολικού αριθμού ανηλίκων έως 17 ετών, στους οποίους επιβάλλεται κάποια κύρωση από δικαστήριο (στοιχεία του έτους 1996). Πάντως, στη δικαστηριακή πρακτική, το ανώτερο όριο της ποινής του ποινικού σωφρονισμού σπάνια υπερβαίνει τα πέντε έτη³⁷.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, τελικά δεν περιελήφθησαν στο ελληνικό δίκαιο ανηλίκων σημαντικοί ποινικοσωφρονιστικοί

---

³⁶ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 230 και σημ. 249.

³⁷ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 240.

θεσμοί που ισχύουν από 100ετίας για τους ενήλικες, όπως η υφ' όρον αναστολή εκτέλεσης της ποινής, η χρηματική ποινή και η μετατροπή της ποινής, τούτο δε, μολονότι οι θεσμοί αυτοί είχαν προταθεί από την Ομάδα Εργασίας που κατάρτισε τον ν. 3189/2003.

(γ) *Ιδιαιτερότητες της ποινικής δίκης των ανηλίκων*

Η ποινική δίκη ενός ανήλικου παραβάτη εμφανίζει ως προς το θεσμικό της πλαίσιο και τον τρόπο διεξαγωγής της ορισμένες ιδιαιτερότητες που τη διαφοροποιούν σημαντικά από τις ποινικές δίκες ενηλίκων. Ειδικότερα:

- Η ποινική δίκη των ανηλίκων διεξάγεται στην Ελλάδα από ιδιαίτερα Δικαστήρια, τα *Δικαστήρια Ανηλίκων*, για τα οποία, μάλιστα, γίνεται μνεία στο ά. 96 §3 του Συντάγματος. Ενδιαφέρον είναι ότι σε ορισμένες άλλες χώρες, όπως στη Σουηδία, τη Νορβηγία, τη Δανία και τη Σκωτία, λειτούργησαν ή λειτουργούν ακόμη για ελαφρές παραβάσεις ανηλίκων ή/και για μικρές ηλικίες οι λεγόμενες Επιτροπές Κοινωνικής Ευημερίας ή Πρόνοιας, που συγκροτούνται από μη νομικούς (εκπαιδευτικούς, ιερείς κ.λπ.)³⁸. Αντιθέτως, στην Ελλάδα τα Δικαστήρια Ανηλίκων στελεχώνονται από δικαστές και εισαγγελείς. Σύμφωνα με όσα προβλέπονται στα ά. 7 ΚΠΔ και 26 §3 Οργανισμού Δικαστηρίων -Ο.Δ.: ν. 1756 / 1988 ως ισχύει- πρωτοδίκες που έχουν, κατά προτίμηση, “ειδικές γνώσεις” και γνωρίζουν, “αν είναι δυνατό”, μία από τις γλώσσες αγγλική, γαλλική, γερμανική ή ιταλική, επιλέγονται με απόφαση του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου (έπειτα από πρόταση του

---

³⁸ Βλ. Κ.Δ. Σπινέλλη, 1992, σελ. 50 και 42· Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 296. Στη Νορβηγία ιδρύονται υποχρεωτικά (από το 1991) και λειτουργούν σε κάθε δήμο τα Συμβούλια Διαμεσολάβησης, που επιλύουν εξωδικαστηριακά ποινικές ή αστικές υποθέσεις μεταξύ πολιτών. Υποθέσεις μπορεί να παραπέμψει στα Συμβούλια αυτά και ο αρμόδιος εισαγγελέας -βλ. *Jane Dullum, The Norwegian Mediation Boards*, εις: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 4.4. (1996), 86-94.

Υπουργού Δικαιοσύνης)³⁹ για να συγκροτήσουν, μαζί με έναν αναπληρωτή, τα Δικαστήρια Ανηλίκων (μονομελή ή τριμελή) στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου. Η συγκρότηση του Δικαστηρίου Ανηλίκων με άλλους Δικαστές δημιουργεί λόγο αναίρεσης (ά. 510 §1 περ. Α' σε συνδ. με 171§1 περ. α' ΚΠΔ). Αντίστοιχα επιλέγονται και οι εφέτες που στελεχώνουν, ει δυνατόν ως πρόεδροι, μαζί με δύο άλλους εφέτες, τα Εφετεία Ανηλίκων στην έδρα κάθε Εφετείου (Ο διορισμός των Δικαστών Ανηλίκων γίνεται με την έκδοση προεδρικού διατάγματος⁴⁰ (ά. 26 §1 Ο.Δ. -ν. 1756/1988, ως ισχύει), η, δε, θητεία τους και στις δυο περιπτώσεις είναι διετής και ανανεώσιμη για μία ακόμη διετία, πάντοτε όμως με τη συναίνεσή τους: ά. 7 §§ 1 και 2 ΚΠΔ, ά. 26 §§ 1 και 6 Ο.Δ.-ν. 1756/1988). Βεβαίως, οι σχετικές ρυθμίσεις της ελληνικής νομοθεσίας δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικές ως προς την ειδική κατάρτιση και την προοπτική μακρόχρονης θητείας ενός δικαστή ανηλίκων, όπως αντίθετα προβλέπουν τα διεθνή κείμενα (π.χ. ο υπ' αρ. 22.1 Κανόνας του Πεκίνου). Ακόμη και ο ν. 5098/1931 "περί δικαστηρίων ανηλίκων", που ουδέποτε εφαρμόσθηκε, ήταν από, την άποψη αυτή πληρέστερος, αφού έδινε στον Υπουργό Δικαιοσύνης τη δυνατότητα "να διορίζει εις κενάς θέσεις πρωτοδικών ειδικούς δικαστάς ανηλίκων λαμβάνων τούτους εκ των πτυχιούχων της νομικής, οίτινες ηκολούθησαν ειδικάς σπουδάς εις την αλλοδαπήν επί διετίαν τουλάχιστον, κατόπιν δοκιμασίας και κατά τα ειδικότερον δια διατάγματος κριθησόμενα". Επίσης προβλεπόταν ότι όσοι δικαστικοί λειτουργοί αποστέλλονταν στο εξωτερικό με εκπαιδευτική άδεια και παρακολουθούσαν αποδεδειγμένα την εκεί λειτουργία δικαστηρίων ανηλίκων και ιδρυμάτων κράτησης ανηλίκων, θα τοποθετούνταν κατά προτίμηση στα δικαστήρια Αθηνών και Θεσσαλονίκης με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστικού

---

³⁹ Κατά το ά. 26 §3 Ο.Δ. -ν. 1756/1988, σε όσα δικαστήρια υπηρετούν περισσότεροι από 20 δικαστές, οι δικαστές ανηλίκων ορίζονται από την ολομέλεια του Δικαστηρίου.

⁴⁰ Το π.δ. εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το Δικαστήριο, και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών.

Συμβουλίου, έπειτα από ειδικό ερώτημα του Υπουργείου Δικαιοσύνης - βλ. Κ.Ν. Βουγιούκα , Ο Δικαστής Ανηλίκων και αι παρ' αυτώ βοηθητικά υπηρεσίες του ιατρού, του επιμελητού και του παιδαγωγού, Θεσσαλονίκη: Δημοσιεύματα Εταιρείας Αποφυλακιζομένων Θεσσαλονίκης, αρ. 22, 1962, σελ. 10-11. Εξάλλου, στο σχέδιο νόμου που είχε παραδώσει η ομάδα εργασίας για την Αναμόρφωση του Δικαίου Ανηλίκων το 2003 είχε προταθεί (ά. 7 ΚΠΔ) τα καθήκοντα πρωτοβάθμιου Δικαστή Ανηλίκων να ασκούνται από Πρόεδρο Πρωτοδικών και όχι από απλό Πρωτοδίκη, αλλ' η πρόταση, άγνωστο γιατί, δεν προωθήθηκε στη Βουλή για επιψήφιση. Όμως και αυτές οι ελάχιστες προϋποθέσεις εξειδίκευσης δεν φαίνεται να τηρούνται στην πράξη αφού, όπως παρατηρείται⁴¹, οι Δικαστές Ανηλίκων σπάνια έχουν κάποια βαθύτερη γνώση σε θέματα εγκληματολογίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας κ.λπ. που θα τους βοηθούσαν να αξιολογήσουν σωστά τα προβλήματα ενός ανήλικου παραβάτη και να αποφασίσουν για την προσήκουσα αντιμετώπισή του⁴².

- Ειδικές ρυθμίσεις για ανηλικούς προβλέπονται επίσης ως προς τους δικαστικούς λειτουργούς που εκτελούν καθήκοντα **ανακριτή**, αλλά χωρίς εδώ να απαιτούνται ιδιαίτερες γνώσεις ή γλωσσομάθεια για την ανάθεση αυτών των καθηκόντων. Ειδικότερα, με ειδική διαδικασία ορίζονται ένας ή περισσότεροι πρωτοδίκες που ασκούν καθήκοντα ειδικού ανακριτή ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία και

---

⁴¹ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 260. Επίσης, σύμφωνα με την *Αγλαΐα Τρωιάνου-Λουλά*, Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του, περ. Νομικό Βήμα, 30: 1982, 378-390: 380, "επιβαρημένοι με φόρτο εργασίας κυρίως πολιτικών υποθέσεων (που τις προτιμούν αφού από αυτές κρίνονται), οι διορισμένοι ως δικαστές ανηλίκων πρωτοδίκες αδυνατούν να διαθέσουν το χρόνο που απαιτούν τα καθήκοντά τους αυτά. Παρά τις εγκυκλίους που είχαν παλαιότερα κατά καιρούς εκδοθεί, δε φαίνεται να συνειδητοποιήθηκε η ανάγκη της απαλλαγής των δικαστών ανηλίκων από την "κύρια" δικαστική τους απασχόληση. Από την άλλη άποψη, ο σύντομος χρόνος της θητείας τους δεν επαρκεί για να ειδικευτούν...".

⁴² Πάντως η εξειδίκευση του Δικαστή Ανηλίκων ενδέχεται ορισμένες φορές να περιορίσει τα εχέγγυα αμεροληψίας του, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος να ασχολούνται συνεχώς οι ίδιοι δικαστές με τις ίδιες υποθέσεις σε προδικαστικό και δικαστικό επίπεδο - πρβλ. *Michel Allaux*, La Spécialisation des magistrats de la jeunesse " une garantie pour les mineurs de justice, εις : *Ant .Garapon / Den.Salas* (dir.), La justice des mineurs, Paris : L.G.D.J, 1995, 73-80 : 77 επ.

εφετεία της χώρας. Αυτοί διενεργούν υποχρεωτικά την ανάκριση των ανηλίκων (ά. 4 §2 ΚΠΔ και ά. 26 §3 Οργανισμού Δικαστηρίων) και δυνητικά (αντί άλλων ανακριτικών υπαλλήλων) την προανάκρισή τους (ά. 33 §3 ΚΠΔ). Στο πλαίσιο της ανάκρισης διεξάγεται και η λεγόμενη κοινωνική έρευνα για τον κατηγορούμενο ανήλικο, δηλ. “ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και τη διανοητική του κατάσταση, για την προηγούμενη ζωή του, για τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον του” (ά. 239 §2 εδ. β’ ΚΠΔ). Προς τον σκοπό αυτό, όποιος ενεργεί την ανάκριση μπορεί να αναθέσει τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών σε ένα από τους επιμελητές ανηλίκων που υπηρετούν στην επιτόπια εταιρεία προστασίας ανηλίκων⁴³. Στην πράξη, η εντολή για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας δίδεται από τον Δικαστή Ανηλίκων μέσω του Προϊσταμένου της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων σε έναν από τους επιμελητές αυτής της Υπηρεσίας (πρβλ. ά. 239 §2 εδ. γ’ ΚΠΔ, όπως αυτό εφαρμόζεται, και ά. 8 [τίτλος: “κοινωνική έρευνα”] του π.δ. 49/1979 Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων).

- Εξάλλου, ειδικά για την άσκηση της ποινικής δίωξης ανηλίκων στα πρωτοδικεία Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Πατρών (άρα όχι για την υπόλοιπη Ελλάδα), ο εκεί εισαγγελέας εφετών ορίζει ως αποκλειστικά αρμόδιο έναν **εισαγγελέα** πρωτοδικών και τον αναπληρωτή του (ά. 27 §1 εδ. β’ ΚΠΔ). Πάντως, ούτε και εδώ απαιτεί ο νόμος να έχει ο εισαγγελέας ανηλίκων ειδικές γνώσεις ή

---

⁴³ Πρέπει να επισημανθεί ότι η διάταξη αυτή έχει κατακριθεί για τον δυνητικό της χαρακτήρα (“...μπορεί να αναθέσει...”). Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί από τον Δικηγόρο και πρ. Επιμελητή Ανηλίκων Δημ. Δημηνά (περ. “Αρμενόπουλος”, ΛΗ’ 1984, 345) ότι “ακριβώς αυτή η δυνητική ευχέρεια του ανακριτού είναι ο λόγος που τις περισσότερες φορές, που ανακρίνεται ανήλικος για σοβαρή εγκληματική πράξη, δεν συντάσσεται το απαιτούμενο ψυχοβιολογικό δελτίο από τον αρμόδιο Επιμελητή Ανηλίκων, ώστε ο ανακριτής, του οποίου η γνώμη και οι διατάξεις είναι αποφασιστικές και καίριες για την περαιτέρω πορεία της υποθέσεως, να έχει σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα της προσωπικότητας του κατηγορουμένου ανηλίκου”. Με την ευκαιρία, ενδιαφέρον παρουσιάζει το αναλυτικό σχέδιο “Κοινωνικής Έκθεσης” (Behavioral Assesment Report Outline), το οποίο χρησιμοποιείται στις ΗΠΑ - βλ. Jerome S. Stumphauger, Helping Delinquents Change, New York / London : The Haworth Press, 1986, σελ. 56-57.

και γλωσσομάθεια. Εξάλλου, ο εισαγγελέας ανηλίκων παρίσταται οπωσδήποτε στις δίκες που διεξάγονται στα Δικαστήρια Ανηλίκων. Επιπλέον, έχει αρμοδιότητα σε θέματα που αφορούν την εκτέλεση αποφάσεων αυτών των Δικαστηρίων. Έτσι, σύμφωνα με το ά. 549 §5 ΚΠΔ (προστέθηκε με τη νομοθεσία του 2003), για την εκτέλεση των ενλόγω αποφάσεων φροντίζει αυτεπαγγέλτως ο αρμόδιος εισαγγελέας ανηλίκων και, αν η απόφαση έχει εκδοθεί από το εφετείο ανηλίκων, ο εισαγγελέας του δικαστηρίου αυτού, ο οποίος μπορεί να αναθέσει την εκτέλεση στον εισαγγελέα ανηλίκων. Επίσης, ο ίδιος εισαγγελέας επιβλέπει την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, καθώς και τον ποινικό σωφρονισμό.

- Ως προς τα είδη και τις καθ' ύλην αρμοδιότητες των Δικαστηρίων Ανηλίκων χρήσιμο είναι να επισημανθούν τα εξής:

Τα αδικήματα που διαπράττονται από ανηλίκους έχουν κατά πλάσμα πλημμεληματικό χαρακτήρα, θεωρούνται δηλ. κατ' ά. 18 ΠΚ ως πλημμελήματα, έστω και όταν αυτά απειλούνται για τους ενήλικες ως κακουργήματα. Ως εκ τούτου, οι ανήλικοι ουδέποτε δικάζονται από Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια⁴⁴. Ωστόσο τα

---

⁴⁴ Ο πλημμεληματικός αυτός χαρακτήρας των αξιόποινων πράξεων των ανηλίκων κατ' ά. 18 ΠΚ έχει την εξήγησή του όχι τόσο σε κάποια διάθεση του νομοθέτη να προφυλάξει τους ανήλικους από τις συνέπειες τυχόν στιγματισμού τους ως "κακούργων" (αυτό είναι απλώς μια θετική παρενέργεια!), αλλά στην ανάγκη να αποσπασθούν τα διαπραττόμενα από εφήβους κακουργήματα από τον «ολέθριον και απηρχαιωμένον» (Ι. Ζαγκαρόλας εις: ΠοινΧρ. ΙΑ', 1961, 231) θεσμό των ορκωτών δικαστηρίων, λόγω απουσίας στο Σύνταγμα το 1951 (οπότε άρχισε να ισχύει ο Ποινικός Κώδικας) μιας διάταξης που θα όριζε να μη δικάζονται οι έφηβοι δράστες κακουργημάτων από ορκωτά δικαστήρια, όπως αντίθετα συνέβη με το Σύνταγμα του 1952 (ά. 89 περ. γ') και, αργότερα, με το ισχύον Σύνταγμα 1975 (ά. 96 §3). Μάλιστα ο Λ.Χ. Μαργαρίτης, 1994, σελ. 95 και σημ. 129, αναφέρει τη χαρακτηριστική επισήμανση του Νικ. Χωραφά όταν κατά τη συνεδρίαση της 11.03.1944 της Αναθεωρητικής Επιτροπής ΠΚ συζητήθηκε προς επιψήφιση διάταξη αντίστοιχη προς αυτήν του σημερινού ά. 18 ΠΚ (βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων των Αναθεωρητικών Επιτροπών του Σχεδίου Ποινικού Κώδικος με επιμ. Γ. Καφετζή, τχ. Β', Αθήναι 1963, σελ. 17: "Περί της διατάξεως της παρ. δευτέρας του εν λόγω άρθρου [= "πράξις δι' ην, κατ' άρθρον 34 του παρόντος Κώδικος, επιβάλλεται η ποινή του περιορισμού εντός σωφρονιστικού καταστήματος είναι πλημμέλημα"] λέγει ο κ. Χωραφάς, ότι θα ήτο δυνατόν να

σοβαρότερα από τα αδικήματά τους (με επιβλητέα ποινή ποινικού σωφρονισμού, κατ' ά. 54 ΠΚ, τουλάχιστον 5 ετών άρα, για προβλεπόμενα ως προς ενήλικες κακουργήματα με ποινή απειλούμενη άνω των δέκα ετών: 54 ΠΚ) δικάζονται από Δικαστήριο Ανηλίκων με τριμελή σύνθεση (ά. 113 §1 περ. β' ΚΠΔ) και σε αυτό, εφόσον είναι δυνατό, προεδρεύει ο Δικαστής Ανηλίκων ή ο αναπληρωτής του. Αντίθετα στις συνήθεις και ελαφρές περιπτώσεις παραβατικότητας των ανηλίκων και δη, εφήβων (με επιβλητέα ποινή ποινικού σωφρονισμού κάτω των 5 ετών), η σύνθεση του Δικαστηρίου είναι μονομελής, αποτελούμενη από ένα Δικαστή Ανηλίκων, τον Εισαγγελέα και τον Γραμματέα⁴⁵. Μάλιστα, επειδή μόνο το Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων έχει κατά νόμο την αρμοδιότητα να επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και επειδή για ανηλίκους 8-13 ετών συμπληρωμένων ("παιδιά") επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, έπεται ότι το ενλόγω Δικαστήριο είναι αποκλειστικά καθ' ύλην αρμόδιο για τις υποθέσεις ανηλίκων αυτής της ηλικίας.

Ζήτημα επιλογής μεταξύ Μονομελούς και Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων τίθεται εάν κάποιο αδίκημα απειλείται με ποινή (για ενήλικες) ενμέρει άνω και ενμέρει κάτω των 10 ετών (π.χ. η ποινή για ληστεία, κατ' ά. 380 §1 ΠΚ είναι (πρόσκαιρη) "κάθειρξη", δηλ. στέρηση της ελευθερίας για 5-20 έτη). Για τέτοιες σύνθετες περιπτώσεις (επίσης: βιασμός, εκβίαση, εμπρησμός κ.λ.π.) η νομολογία των Δικαστηρίων μας έχει αποφανθεί, και ορθά, ότι αρμόδιο είναι το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων (πρβλ. (Συμβ) ΕφΝαυπλ 78/1999, ΠοινΧρ ΜΘ' 1999, 760-762), καθώς για την ένταξη αυτών των σύνθετων περιπτώσεων στην προσήκουσα κατηγορία πράξεων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη "όχι το ελάχιστο, αλλά

απαλειφθεί εάν το Σύνταγμα επέτρεπεν, όπως οι ανήλικοι εγκληματίαι μη δικάζονται παρά των κακουργιοδικείων".

⁴⁵ Εκεί δικάζονται επίσης τα πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους στην έδρα του πρωτοδικείου. Αν τα πταίσματα τελεσθούν εκτός της έδρας του Πρωτοδικείου, αρμόδιο δικαστήριο είναι το Πταισματοδικείο και περαιτέρω το Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων εκδικάζει και τις εφέσεις κατ' αποφάσεων του ενλόγω Πταισματοδικείου.

το μέγιστο (maximum) όριο του οικείου εκάστοτε πλαισίου ποινής”⁴⁶.

- Όπως ρητά ορίζεται στο ά. 565 ΚΠΔ, κάθε **αμφιβολία ή αντίρρηση** σχετικά με την εκτελεσιότητα της απόφασης και το είδος ή τη διάρκεια της ποινής λύεται από το δικαστήριο των πλημμελειοδικών του τόπου όπου εκτίεται η ποινή, δηλ., ως προς ανήλικους που εκτίουν ποινικό σωφρονισμό, από το δικαστήριο του τόπου όπου ευρίσκεται το ειδικό κατάστημα κράτησης νέων. Κατά της απόφασης αυτής επιτρέπεται να ασκηθεί αναίρεση από τον εισαγγελέα και τον καταδικασθέντα.
- Οι αποφάσεις των πρωτοβάθμιων Δικαστηρίων (Μονομελών και Τριμελών) μπορούν να προσβληθούν από τον ανήλικο και τον εισαγγελέα με το **ένδικο μέσο της έφεσης** εφόσον ο ανήλικος καταδικασθεί σε ποινικό περιορισμό, ανεξαρτήτως ύψους ποινής (ά. 489 §1 περ. δ’ ΚΠΔ)⁴⁷. Επίσης, σε έφεση υπόκεινται αποφάσεις του Μονομελούς ή του Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: Ο ανήλικος (α) κατά την τέλεση της πράξης να είχε συμπληρώσει το 13^ο έτος, (β) να δικάσθηκε, ωστόσο, μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του και (γ) να καταδικάσθηκε σε ποινή στειρωτική της

-
- ⁴⁶ Έτσι ο τότε Εισαγγελέας Εφετών Ν. Παντελής στην πρότασή του που έγινε δεκτή από το προαναφερθέν βούλευμα, σελ. 761, όπου και περαιτέρω διεξοδική τεκμηρίωση των αντιμαχομένων απόψεων· βλ. προς την ίδια κατεύθυνση και την (Συμβ) ΑΠ 224/2003, Ποινικός Λόγος, 2003, 231, και Ν. Ε. Κουράκη, υπ’ ά. 54, αριθμ. 13 - 15, σελ. 105 επ. στο συλλογικό έργο «Συστηματική Ερμηνεία Ποιν. Κώδικα» που εκδίδεται από τους Ν. Ανδρουλάκη, Γ.-Α. Μαγκάκη, Δ. Σπινέλλη, Κ. Σταμάτη και Α. Ψαρούδα - Μπενάκη, αλλά και Ελ. Συμεωνίδου - Καστανίδου, Παρατηρήσεις στην ΕφΘεσ(Συμβ) 463/1991, Υπεράσπιση, 1991, 1135 - 1139 = της ίδιας, Μελέτες Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 163 - 168.

⁴⁷ Παλαιότερα, δηλ. πριν από τη θέσπιση του ν. 3189/ 2003, η έφεση επιτρεπόταν μόνον εάν η επιβληθείσα ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού είχε ελάχιστο όριο πάνω από ένα έτος, γεγονός που συρρίκωνε σημαντικά το δικαίωμα του ανηλίκου για άσκηση του ένδικου αυτού μέσου.

ελευθερίας που είναι εφέσιμη (δηλ. κατ' αρχήν πάνω από 60 ημέρες για απόφαση μονομελούς πλημμελειοδικείου και πάνω από 4 μήνες για απόφαση τριμελούς πλημμελειοδικείου) - (ά. 489 § 1εδ. ε' σε συνδυασμό με εδ. β' και γ' ΚΠΔ). Αντίθετα, ο ανήλικος μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να ασκήσει έφεση κατά αθωωτικών αποφάσεων (δηλ. αν αθώθηκε για έμπρακτη μετάνοια ή με αιτιολογία που χωρίς να είναι αναγκαίο θίγει την υπόληψή του: ά. 486 ΚΠΔ). Γι' αυτό και κατ' αρχήν δεν μπορεί να ασκήσει έφεση για αποφάσεις που του επέβαλαν αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο, καθώς τα μέτρα αυτά θεωρούνται ότι έχουν διοικητικό χαρακτήρα και ότι η επιβολή τους οδηγεί σε αθωωτική απόφαση ή, τουλάχιστον, σε μη καταδικαστική⁴⁸.

- Τα βουλεύματα με τα οποία ένας ανήλικος παραπέμπεται στο δικαστήριο δεν μπορούν να προσβληθούν από αυτόν με έφεση, καθώς οι αξιόποινες πράξεις χαρακτηρίζονται όλες κατά πλάσμα ως πλημμελήματα, σύμφωνα, δε, με πρόσφατη νομοθετική τροποποίηση (ά. 39 ν. 3160/2003), έφεση επιτρέπεται πλέον στον κατηγορούμενο μόνο κατά βουλεύματος του συμβουλίου πλημμελειοδικών το οποίο τον παραπέμπει στο δικαστήριο για κακούργημα. Αντίστοιχα, δυνάμει του ά. 41 §1 ν. 3160/2003 τροποποιήθηκε το ά. 482 ΚΠΔ και δεν αναγνωρίζεται πλέον στους διάδικους δικαίωμα αναίρεσης κατά βουλευμάτων, εκτός εάν πρόκειται, και πάλι, για κακούργημα. Ωστόσο και παλαιότερα, η νομολογία των δικαστηρίων μας δεν αποδεχόταν τη δυνατότητα άσκησης από ανηλικούς ενδίκων μέσων κατά βουλευμάτων. Συγκεκριμένα, θεωρούσε ότι ο ποινικός σφραγισμός που επιβάλλεται σε ανηλικούς, έστω και αν αποτελεί κατ' ά. 51 ΠΚ ποινή στρεφτική της ελευθερίας, είναι όμως ποινή "εντελώς άσχετη, κατ' είδος και κατά τον τρόπον εκτελέσεως (άρθρα 56, 127

---

⁴⁸ Έτσι: ΑΠ (Συμβ.) 366/1998, ΠοινΔικ 1998, 528 και ΠοινΧρ ΜΗ' 1998, 986 και, ήδη, ΑΠ 18/1979, ΠοινΧρ ΚΔ' 1974, 343 -πρβλ. Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 313 και 334· βλ. όμως και ΜονΔικΑνηλΘεσ 332/1970, ΠοινΧρ ΚΑ' 330, κατά την οποία οι αποφάσεις Δικαστηρίων Ανηλίκων που επιβάλλουν αναμορφωτικά μέτρα είναι υπό ευρεία έννοια καταδικαστικές και άρα είναι παραδεκτή η κατ' αυτών αίτηση ακύρωσης του ά. 341 ΚΠΔ, ιδίως εφόσον αυτές εκδόθηκαν ερήμην.

ΠΚ) (...) προς την τοιαύτην της φυλακίσεως, περί της οποίας και μόνον αναφέρεται περιοριστικώς το άρθρο 478 παρ. 1α' ΚΠΔ" (έτσι ΕφΑθ 561/ 1988, ΠοινΧρ ΛΘ' 1988, 408, με την οποία απορρίφθηκε η έφεση κατά βουλεύματος που παρέπεμπε στο ακροατήριο ανήλικο για ανθρωποκτονία από πρόθεση, δηλ. για κακούργημα!). Είναι όμως προφανές ότι με τέτοια φορμαλιστική λογική φαλκιδεύεται το σημαντικό δικονομικό δικαίωμα του ανηλίκου για άσκηση ένδικων μέσων. Τούτο, δε, πολύ περισσότερο καθώς το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων από ανήλικο είναι δικαίωμα που κατοχυρώνεται από διεθνείς συμβάσεις με αυξημένη, κατά το Σύνταγμά μας τυπική ισχύ (ά. 28 §1 Συντ.).

Ειδικότερα, ο Έλληνας Νομοθέτης κατά την επικύρωση του Έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (ν. 1705/ 1987) προσέθεσε μεν την επιφύλαξη ότι η διάταξη του ά. 2 που προβλέπει δικαίωμα ενδίκων μέσων του κατηγορουμένου δεν θίγει το ά. 489 ΚΠΔ, όμως το άρθρο αυτό αφορά, ως γνωστόν, εφέσεις κατά αποφάσεων και όχι κατά βουλεύματων. Άρα για τα βουλεύματα πρέπει να γίνεται δεκτό ότι υφίσταται δικαίωμα του (ανηλίκου) κατηγορούμενου να τα προσβάλλει με ένδικα μέσα. Άλλωστε, το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων θεσμοθετήθηκε στη συνέχεια με την επικύρωση και άλλων διεθνών συμβάσεων για τις οποίες δεν διατυπώθηκε αντίστοιχη επιφύλαξη, όπως το Διεθνές Σύμφωνο (ΟΗΕ) για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ν. 2462/ 1997, ά. 14 §5) και η Διεθνής Σύμβαση (ΟΗΕ) για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/ 1992, ά. 40 §2 β'. ν). Εξάλλου, στην τελευταία περίπτωση η διεθνής σύμβαση είναι όχι μόνο μεταγενέστερη του Έβδομου Πρωτοκόλλου, αλλά και ειδικότερη, αφού αφορά αποκλειστικά τους ανηλικούς μέχρι 18 ετών (*lex posterioris* και *lex specialis*).

Επομένως το δικαίωμα άσκησης ενδίκων που προβλέπεται από διεθνείς συμβάσεις και ιδίως από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού θα πρέπει να θεωρείται ως δεδομένο επί ανηλίκων για βουλεύματα που τους παραπέμπουν στο ακροατήριο με κακούργηματική (τουλάχιστον) κατηγορία, να λαμβάνεται δηλ. υπόψη από τους εφαρμοστές του δικαίου η απειλούμενη γενικώς για εγκλήματα ποινή και όχι το πλασματικό πλημμέλημα που

καθιερώνει για αξιόποινες πράξεις ανηλίκων το ά. 18 ΠΚ, ούτε και η συναφή με αυτό ποινή του ποινικού σωφρονισμού⁴⁹.

- Σημειώνεται ακόμη ότι το *ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης ανηλίκου* επέρχεται αυτοδικαίως με την εμπρόθεσμη και νομότυπη άσκησή της κατ' ά. 471 ΚΠΔ⁵⁰.
- Στις κυρώσεις που επιβάλλονται σε ανηλίκους *δεν υπάρχει δεδικασμένο*, δεδομένου ότι τα μεν αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να αντικαθίστανται με άλλα, να αίρονται ή και να αντικαθίστανται με θεραπευτικά (ά. 124 ΠΚ), η δε ποινή του ποινικού σωφρονισμού μπορεί και αυτή να αντικαθίσταται με ελαττωμένη ποινή κατά της ελευθερίας εάν ο νεαρός κατάδικος έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του προτού αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης ή εάν έχει συμπληρώσει το 21^ο έτος, οπότε η αντικατάσταση είναι υποχρεωτική (ά. 131 ΠΚ)⁵¹.
- Μια άλλη σημαντική ιδιαιτερότητα της ποινικής δίκης που αφορά ανηλίκους είναι ότι κατ' αρχήν *δεν επιτρέπεται η δημοσιότητα* κατά τις συνεδριάσεις των Δικαστηρίων Ανηλίκων και κατά την απαγγελία της δικαστικής απόφασης για υπόθεση ανηλίκου. Βέβαια στη σχετική διάταξη του Συντάγματος (ά. 96 §3 σε συνδ. με ά. 93 §2), η απαγόρευση έχει δυνητικό χαρακτήρα ("...επιτρέπεται να μην εφαρμόζονται οι διατάξεις..." "...οι αποφάσεις (...) μπορεί να μην απαγγέλλονται δημόσια"). Όμως κατά την ισχύουσα νομοθεσία η απαγόρευση ισχύει ως κανόνας και μάλιστα με την ακόλουθη διατύπωση στο ά. 1 του ν. 3315/1995: "Τα Δικαστήρια των ανηλίκων συνεδριάζουν κεκλεισμένων των θυρών". Δικαιολογητικός λόγος αυτής της ρύθμισης είναι, προφανώς, η

---

⁴⁹ Πρβλ. Α.Χ. Μαργαρίτη, 1994, 97.

⁵⁰ Πρβλ. Δ. Γ. Συμεωνίδη, Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της ανάκρισης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1999, 154 επ.

⁵¹ Πρβλ. Κ.Δ. Σπινέλλη, 1992, σελ. 97.

διαφύλαξη και ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, ώστε να αποφευχθούν στιγματιστικές επιδράσεις οι οποίες θα μπορούσαν να του προκαλέσουν ψυχολογικά τραύματα και να τον εξωθήσουν, έτσι, σε αρνητική στάση κατά της κοινωνίας, ιδίως μάλιστα σε μία ηλικία όπου η προσωπικότητά του είναι ακόμη υπό διαμόρφωση. Ανάλογη (δυσνητική) απαγόρευση της δημοσιότητας των συνεδριάσεων όταν κρίνονται υποθέσεις ανηλίκων θεσπίζεται και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ά. 6 §1 β'), ενώ η προστασία της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου "σε όλα τα στάδια της διαδικασίας" κατοχυρώνεται από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ά. 40 §2.β. vii - πρβλ. και τον υπ' αρ. 8 Κανόνα του Πεκίνου μαζί με το συνοδευτικό του σχόλιο⁵².

Ειδικότερα, η απαγόρευση της δημοσιότητας μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει τριπλό περιεχόμενο. Καθιερώνει, δηλαδή:

Πρώτον, τη μη αναγραφή ή μετάδοση πληροφοριών σχετικά με την υπόθεση του ανήλικου παραβάτη από τα *M.M.E.* Στην Ελλάδα το ζήτημα ρυθμίστηκε εκ νέου σε γενικό επίπεδο από το ά. 8 ν. 3090/ 2002. Με αυτό καθιερώθηκε η κατ' αρχήν απαγόρευση της μετάδοσης από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο της δίκης ενώπιον ποινικού, πολιτικού ή διοικητικού δικαστηρίου, καθώς και της μετάδοσης από την τηλεόραση, φωτογράφισης κ.λπ. των προσώπων που οδηγούνται ενώπιον δικαστικών, εισαγγελικών ή αστυνομικών αρχών. Ανάλογη πρόβλεψη -πάλι σε γενικό επίπεδο- για σεβασμό της προσωπικότητας, της τιμής κ.λπ. προσώπων που εμφανίζονται στην οθόνη των τηλεοπτικών σταθμών ή των οποίων το όνομα μεταδίδεται π.χ. από ραδιοφωνικές εκπομπές, υπάρχει και στο ά. 3 §1 περ. β' του ν. 2328/ 1995 για το "νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας"⁵³. Τέλος, με το

---

⁵² Αγγ. Πιτσελά, 2003, 447.

⁵³ Αξίζει να υπομνησθεί στο σημείο αυτό μια πολύ ενδιαφέρουσα εγκύκλιος του Εισαγγελέα Εφετών Αθηνών από 1/13.2.1984, με τίτλο "Διενέργεια Προανάκρισης", όπου τίθεται και το σοβαρό πρόβλημα της διαπόμευσης και

άρθρο μόνο § 2 του ν. 2243/ 1994 (“κατάργηση των ειδικών ποινικών διατάξεων περί Τύπου”) φαίνεται ότι διατηρήθηκε σε ισχύ το ά. 38 ν. 1092/ 1938 κατά το οποίο -και πάλι σε γενικό επίπεδο- όταν εκκρεμεί ποινική υπόθεση και έως ότου εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση απαγορεύεται η δημοσίευση [στον Τύπο] “οιωνδήποτε κρίσεων ή χαρακτηρισμών αφορώντων είτε εις τους διαδίκους είτε εις την κατηγορουμένην πράξιν, και ίδια πάσα κριτική ως προς την ενοχήν του κατηγορουμένου”. Οι ανωτέρω γενικές ρυθμίσεις ισχύουν, ασφαλώς, πολύ περισσότερο για κατηγορούμενους ή καταδικαζόμενους ανηλίκους, οι οποίοι, όπως ορθά τονίζεται στο ερμηνευτικό σχόλιο του υπ’ αρ. 8 Κανόνα του Πεκίνου, “είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στον στιγματισμό”. Πάντως, ad hoc για τους ανηλίκους έχει θεσπισθεί και η ειδική διάταξη τού ά. 8 §2 π.δ. 100/ 2000 (ΚΝοΒ 48: 2000, 725), κατά την οποία «Η παρουσίαση ανήλικου δράστη εγκληματικών ενεργειών ή υπαίτιου δυστυχήματος απαγορεύεται απολύτως [από τις τηλεοπτικές εκπομπές]⁵⁴».

Δεύτερον, καθιερώνει τη διαφύλαξη της εχεμύθειας και εμπιστευτικότητας του **ποινικού μητρώου** στο οποίο αναγράφονται στοιχεία για τον ανήλικο και την καταστροφή των στοιχείων αυτών ή έστω την αχρήστευσή τους με την ενηλικίωση του ανηλίκου

ανεπίλεκτου εγκλεισμού ανηλίκων σε κρατητήρια από αστυνομικά όργανα. Στην εγκύκλιο αυτή διαλαμβάνονται και τα εξής: “... Ουχί ο ποινικός κολασμός, αλλ’ η ψυχική ανάπλασις και η διάσωσις των ηθικώς κινδυνευόντων και εκτραπέντων ανηλίκων είναι το έργο μας. Έστω ομοίως υπ’ όψιν (...) ότι, οι εγκληματούντες ανήλικοι (από του 7^{ου} μέχρι και του 17^{ου} έτους της ηλικίας των) δέον όπως τυγχάνωσιν ειδικής μεταχειρίσεως, αποφευγομένων άμα τη συλλήψει αυτών, του εις τα αστυνομικά κρατητήρια εγκλεισμού των και της διαπομπεύσεώς των. Εις όλως εξαιρετικές περιπτώσεις σοβαρών εγκλημάτων και μόνον επί εφήβων (13-17) υποκειμένων ενδεχομένως εις ποινικόν σωφρονισμόν δέον όπως αναφέρεται υμίν πάραυτα εκάστη περίπτωσις διά την υπεύθυνον κατά νόμον αντιμετώπισιν (...). Ανήλικοι εγκαταλελειμμένοι, ατάκτως περιπλανώμενοι, ύποπτοι πράξεων ανηθικών ή και εγκληματικών και γενικώς χρήζοντες προστασίας και αμέσου βοηθείας, δέον όπως διά του πλησιεστέρου αστυνομικού τμήματος ή της Υπηρεσίας Επιμελητών οδηγούνται ενώπιον υμών και κατά το δυνατόν προστατεύονται” (απόσπασμα όπως παρατίθεται στο έργο της Κ.Δ. Σπινέλλη, 1992, σελ. 82-83).

⁵⁴ Στην ίδια παράγραφο προβλέπονται, επίσης, ανάλογες ρυθμίσεις για ανηλίκους ως μαρτύρων ή θυμάτων εγκληματικών ενεργειών ή δυστυχημάτων.

(πρβλ. τον υπ' αρ. 21 Κανόνα του Πεκίνου). Τούτο σημαίνει ότι οι εγγραφές του ποινικού μητρώου πρέπει να παραμένουν γνωστές ή/ και να είναι προσβάσιμες μόνο στα πρόσωπα που ασχολούνται άμεσα με τη διευθέτηση της υπόθεσης του ανηλίκου ή έχουν ειδική εξουσιοδότηση να λάβουν γνώση (π.χ. ερευνητές)⁵⁵. Στην Ελλάδα προβλέπεται, μιν, η αναγραφή στο Ποινικό Μητρώο του ανηλίκου στοιχείων για αποφάσεις που του επιβάλλουν περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα ή αναμορφωτικό μέτρο (ά. 574 §2 περ. ββ' ΚΠΔ), αλλ' επιβάλλεται η διαγραφή αυτών των στοιχείων - υποτίθεται "αυτοδικαίως", αν και αυτό στην πράξη δεν φαίνεται να συμβαίνει- όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του (ά. 578 §1 περ. β' ΚΠΔ) ή, εφόσον το δελτίο έχει συνταχθεί μετά από απόφαση που επιβάλλει στον ανήλικο ποινικό σωφρονισμό, πέντε έτη μετά την απότιση της ποινής (υπό προϋποθέσεις: ά. 578 §1 περ. ε' ΚΠΔ). Ορθότερο θα ήταν πάντως να εγγράφονται στο ποινικό μητρώο μόνον οι ποινές για ποινικό σωφρονισμό και όχι τα αναμορφωτικά μέτρα, επίσης, δε, να υπάρχουν σοβαρές πειθαρχικές κυρώσεις για τους υπαλλήλους που εκδίδουν ποινικό μητρώο όταν σε αυτό περιέχονται εγγραφές που θα έπρεπε να έχουν ήδη, κατά τον νόμο, διαγραφεί⁵⁶.

Τέλος, τρίτον, καθιερώνει την *παρουσία* μέσα στην αίθουσα του Δικαστηρίου Ανηλίκων κατά τη συζήτηση των σχετικών υποθέσεων μόνον *ορισμένων προσώπων*, κατ' αποκλεισμό όλων των άλλων, για τα οποία οι θύρες του Δικαστηρίου είναι κλειστές ("κεκλεισμένες"). Ειδικότερα, σύμφωνα με τα όσα ορίζονται στο ά.

---

⁵⁵ Ειδικά ως προς τους επιμελητές ανηλίκων, η υποχρέωσή τους για εχεμύθεια προκύπτει, ιδίως, από τις διατάξεις του β.δ. της 27.6.1959 και των ά. 5 ν. 378/ 1976 και ά. 16 π.δ. 49/ 1979, όπου μάλιστα in fine γίνεται λόγος και για ποινική τους ευθύνη κατ' ά. 371 ΠΚ.

⁵⁶ Πρβλ. Αγλ. Τρωιάνου-Λουλά, Προβλήματα προκύπτοντα εκ της εφαρμογής των περί ποινικού μητρώου διατάξεων επί ανηλίκων, ΠοινΧρ. ΚΕ', 1975, 268-285, ιδίως σελ. 273 επ., όπου επισημαίνονται οι πρακτικές δυσχέρειες για τη διαγραφή από το ποινικό μητρώο ανηλίκων τέτοιων εγγραφών, και σελ. 280 επ., όπου παρατίθενται επιτυχείς ρυθμίσεις της γερμανικής νομοθεσίας για το ενλόγω μητρώο. Βλ. και τη σχτ. παλαιότερη εργασία του Κ.Ν. Βουγιούκα, Εγκληματούντες Ανήλικοι και Ποινικών Μητρώων, εις: ΠοινΧρ. Δ', 1954, 251-254.

1 § 1 του προαναφερθέντος ν. 3315/1955, κατά την ποινική δίκη του ανηλίκου παρίστανται, πλην του ανηλίκου και των δικαστικών λειτουργών (Δικαστών και Εισαγγελέα), το θύμα (ως μάρτυς ή και ως πολιτική αγωγή), ο τυχόν αστικώς υπεύθυνος, οι τυχόν μάρτυρες, οι συνήγοροι των διαδίκων και οι επιμελητές ανηλίκων, ενώ “δύνανται” επίσης, κατά τον νόμο, να παρίστανται οι γονείς ή οι κηδεμόνες (στη θέση τους υπάρχουν πλέον οι λεγόμενοι δικαστικοί συμπαραστάτες: ά. 1666 επ. ΑΚ) και αντιπρόσωποι της οικείας Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων. Μάλιστα, κατ’ ά. 222 εδ. γ’ ΚΠΔ, όταν κατηγορείται ανήλικος, η μαρτυρία συζύγου (αν υπάρχει, βεβαίως) και συγγενών εξ αίματος έως και τον δεύτερο βαθμό, άρα γονέων και αδελφών (πρβλ. ά. 1463 ΑΚ) είναι υποχρεωτική, ώστε να διαφωτισθεί το Δικαστήριο για τα προβλήματα και την προσωπικότητα του ανηλίκου. Αντίστοιχος είναι και ο ρόλος των επιμελητών ανηλίκων, οι οποίοι παρέχουν στο Δικαστήριο πληροφορίες για την εν γένει κατάσταση (ηθική, διανοητική κ.λπ.) του ανηλίκου.

Σημειώνεται ότι κατ' αρχήν η ποινική δίκη είναι σκόπιμο να γίνεται με *παρουσία των ανηλίκων*, ώστε να αντικρούουν τις εις βάρος τους κατηγορίες, αλλά και να τίθενται προ των ευθυνών τους (ακόμη και αν τελικά απαλλαγεί των κατηγοριών ο ανήλικος, η εμπειρία μιας ποινικής δίκης ασφαλώς θα τον καταστήσει προσεκτικότερο στο μέλλον). Εξάλλου, το Δικαστήριο Ανηλίκων μπορεί, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, να διατάσσει την προσωρινή απομάκρυνση του ανηλίκου, όταν αυτό κριθεί ότι “ενδείκνυται προς το γενικότερον συμφέρον του ανηλίκου” [π.χ. όταν εκτίθενται γνώμες δυσμενείς για την προσωπικότητά τους] ή ότι “η παρουσία αυτού θα αποτελεί πρόσκομμα εις την ειλικρινή κατάθεσιν μάρτυρος ή συνεκδικαζομένου”. Πάντως στην περίπτωση αυτή παραμένει στο ακροατήριο ο συνήγορος (ά. 1 §2 ν. 3315/ 1955). Εξάλλου, ανήλικοι κάτω των 17 ετών που καταθέτουν κατά την ανάκριση ή την ακροαματική διαδικασία ως μάρτυρες μπορούν να εξετάζονται χωρίς όρκο (ά. 221 περ. α’ ΚΠΔ).

- Μεγάλης σημασίας, στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης ανηλίκου, είναι το έργο που επιτελούν οι *Επιμελητές Ανηλίκων*. Πρόκειται για ένα θεσμό που παρά τις σοβαρές ελλείψεις σε προσωπικό⁵⁷, έχει προσφέρει και συνεχίζει να προσφέρει κατά τα 65 περίπου έτη λειτουργίας του αξιόλογες υπηρεσίες στην αποτελεσματική λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων, αλλά και στην εν γένει εύστοχη αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας μέσω των κατάλληλων μέτρων και κυρώσεων. Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων είναι στελεχωμένη από πτυχιούχους Πανεπιστημίων και δη από τις σχολές Φιλοσοφικής, Θεολογικής, Νομικής, Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κοινωνικής Εργασίας και των Παιδαγωγικών Τμημάτων (πρβλ. ά. 9 ν. 3811/1958). Την εποπτεία της ασκεί ο οικείος Δικαστής Ανηλίκων (ά. 1 § 2 π.δ. 49/1979), αλλά και η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, δηλ., η Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων (ά. 11 §2 περ. α' in fine π.δ. 36/2000, ΚΝοΒ 48: 2000, 192). Κύριο έργο της ενλόγω υπηρεσίας είναι να προβεί, κατά την ανάκριση, σε ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και τη διανοητική κατάσταση του κατηγορουμένου ανηλίκου, για την προηγούμενη ζωή του, για τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον του (ά. 239 §2 εδ. β' ΚΠΔ και ά. 8 π.δ. 49/1979, όπου διευκρινίζεται ότι η έρευνα αυτή αποκαλείται "κοινωνική έρευνα" και ότι η συλλογή των στοιχείων για την ενλόγω έρευνα γίνεται με απ' ευθείας επικοινωνία με τον ανήλικο, τους οικείους του, τους διδασκάλους του, τους εργοδότες του και με κάθε πρόσωπο που έχει οποιαδήποτε σχέση με τον ανήλικο).

Η έκθεση που συντάσσεται από τον Επιμελητή Ανηλίκων με βάση την κοινωνική έρευνα είναι απόρρητη και δεν επισυνάπτεται στη δικογραφία, ούτε αναγιγνώσκεται στο ακροατήριο, αλλ' απλώς ανακοινώνεται μόνο στον Δικαστή Ανηλίκων και στους "εντεταλμένους την επιμέλεια και την προστασία των ανηλίκων"

⁵⁷ Από τις προβλεπόμενες 195 οργανικές θέσεις επιμελητών ανηλίκων, ήσαν καλυμμένες το 2002 μόλις οι 82, δηλ. λιγότερες από τις μισές (Βλ. Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 281).

(αυτή είναι η διατύπωση του ά. 5 ν. 378/ 1976 -πρβλ. ά. 16 π.δ. 49/1979).

Πέρα από τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας, οι επιμελητές ανηλίκων έχουν και ορισμένα άλλα σημαντικά καθήκοντα, που σε άλλες (αγγλοσαξονικές κυρίως) χώρες ασκούνται μέσω του θεσμού της “δοκιμασίας” (probation) και των φορέων της (probation officers). Ειδικότερα, οι επιμελητές ανηλίκων στην Ελλάδα είναι επιφορτισμένοι και με τα εξής καθήκοντα, σύμφωνα με το ά. 7 π.δ. 49/ 1979:

- Ασκούν την επιμέλεια των ανηλίκων, όταν το Δικαστήριο ή το Υπουργείο Δικαιοσύνης επιβάλλει ως αναμορφωτικό μέτρο τη τοποθέτηση του ανηλίκου υπό την επιμέλειά τους
  - Ασκούν προστατευτική επίβλεψη ανηλίκων που βρίσκονται σε δοκιμαστική άδεια από Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων ή έχουν απολυθεί υφ’ όρον από σωφρονιστικά Καταστήματα (τα ήδη λεγόμενα Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων)
  - Παρακολουθούν την εξέλιξη ανηλίκων στους οποίους επιβλήθηκαν τα αναμορφωτικά μέτρα της επίπληξης ή της θέσεως του ανηλίκου υπό την επιμέλεια των γονέων του.
  - Ενεργούν συνοδείες ανηλίκων εκτός έδρας προκειμένου να εμφανισθούν ενώπιον Δικαστηρίων ή να αποδοθούν στους γονείς του ή να εισαχθούν σε ίδρυμα.
-
- Το έργο των Δικαστηρίων Ανηλίκων και των Επιμελητών Ανηλίκων καλούνται ενίοτε να ενισχύσουν οι κατά τόπους *Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων*, των οποίων η λειτουργία αναδιαμορφώθηκε -πρόχειρα, όμως, και χωρίς ριζικές τομές σε σχέση με την παλαιότερη νομοθεσία του 1940- με τους ν. 2298/ 1995 (ά. 18) και 2331/ 1995 (ά. 13). Σύμφωνα με τις προδιαγραφές που θέτει η ισχύουσα νομοθεσία, οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων “έχουν ως κύριο σκοπό να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της εγκληματικότητας (sic) των ανηλίκων (...) [και] παρέχουν υλική και κοινωνική στήριξη στους ανηλικούς και τις οικογένειές τους, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια,

ψυχαγωγία και στέγη, εφόσον τούτο είναι δυνατόν”. Κυρίως η στήριξη και βοήθεια παρέχεται, σύμφωνα με τη νομοθεσία, στους λεγόμενους προπαραβατικούς ανηλίκους, αυτούς δηλ. “που ενδέχεται να οδηγηθούν σε παραπτωματική συμπεριφορά λόγω της προσωπικότητας ή του οικογενειακού τους περιβάλλοντος ή άλλων συνθηκών και αιτίων”. Ωστόσο, δυνατότητα για παροχή υλικής και κοινωνικής βοήθειας προβλέπεται από τον νόμο, εφόσον βέβαια οι Εταιρείες “διαθέτουν κατάλληλο προσωπικό και δυνατότητα στέγασης”, και για ορισμένες άλλες κατηγορίες προβληματικών ανηλίκων. Συγκεκριμένα πρόκειται για τις επόμενες πέντε κατηγορίες ανηλίκων, όπως αυτές αναφέρονται από τον νόμο:

(α) ανήλικοι στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 §§1 περ. α', β', γ', και 2 ΠΚ)

(β) ανήλικοι που έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ανηλίκων ή από συγχρονιστικό [προφανώς εδώ νοείται σωφρονιστικό] κατάστημα ανηλίκων

(γ) ανήλικοι κατά των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη

(δ) ανήλικοι που εμπίπτουν στη διάταξη του ά. 17 § 5 ν. 2298/1995, δηλ. που διαβιώνουν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις, αλλά η εισαγωγή τους σε ίδρυμα αγωγής δεν είναι αναγκαία, και

(ε) ανήλικοι που αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής.

Επίσης οι Εταιρείες παρέχουν δικαστική συνδρομή στους κατηγορούμενους ανηλίκους και μπορούν να αναθέτουν σε επιμελητές ανηλίκων, εφόσον αυτό εγκριθεί από τον Δικαστή Ανηλίκων, έργα αναγόμενα στην υποβοήθηση του σκοπού τους. Γεγονός είναι, πάντως, ότι οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων δεν έχουν έως τώρα εκπληρώσει στον βαθμό που θα έπρεπε τους σημαντικούς τους σκοπούς και τούτο κυρίως διότι τα επταμελή διοικητικά τους συμβούλια αποτελούνται όχι από επαγγελματίες τεχνοκράτες πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης, αλλά από

μη αμειβόμενους επιστήμονες (επί κεφαλής τίθεται ένας δικαστικός ή εισαγγελικός λειτουργός και τα μέλη είναι δικηγόροι, ιατροί κ.λπ.), δηλ. από ανθρώπους που ασχολούνται με τα θέματα αυτά από το όποιο περίσσειμα του χρόνου τους και χωρίς κάποιο άλλο ουσιαστικό κίνητρο πέραν του εθελοντισμού. Δεν είναι, ίσως, περίεργο ότι ενώ οι Εταιρείες θα έπρεπε να λειτουργούν και να παράγουν έργο σε όλη τη χώρα και δη στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου της χώρας, κατ' ουσίαν έχουν κάποια παρουσία μόνο στην Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη και "προσφέρουν κυρίως προσωρινή οικονομική στήριξη στους ανήλικους, καθόσον δεν διαθέτουν την άσκηση του σοβαρού έργου της επιμέλειας ανηλίκων"⁵⁸.

- Πρωταρχικός είναι, περαιτέρω, ο **ρόλος του συνηγόρου του ανηλίκου** τόσο για να αποκαλυφθούν στο Δικαστήριο η προσωπικότητα και οι ανάγκες του ανηλίκου, όσο και για να γίνουν σεβαστά τα δικονομικά του δικαιώματα. Ζήτημα, ωστόσο, είχε δημιουργηθεί παλαιότερα από το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεν μπορούσε να διορίζει αυτεπαγγέλτως υπέρ του ανηλίκου συνήγορο, αφού ο διορισμός αυτός προβλέπεται μόνο για δίκες σε βαθμό κακουργήματος (ά. 340 §1 ΚΠΔ) και ο ανήλικος θεωρείται κατά πλάσμα ότι διαπράττει μόνο πλημμελήματα (ά. 18 ΠΚ). Ωστόσο, με ειδική νομοθετική παρέμβαση (ά. 17 ν. 2721/ 1999) προστέθηκε στον ΚΠΔ ένα νέο (αλλά ήδη καταργηθέν!) άρθρο, το υπ' αρ. 96Α, δυνάμει του οποίου (§2) "Συνήγορος διορίζεται και όταν ο κατηγορούμενος κατά του οποίου είχε ασκηθεί ποινική δίωξη σε βαθμό πλημμελήματος (...) δεν έχει οικονομική δυνατότητα να διορίσει δικηγόρο". Επομένως, εφόσον το Δικαστήριο διαπίστωνε, π.χ. με βάση το εκκαθαριστικό σημείωμα της οικογενειακής φορολογικής δήλωσης, ότι ο ανήλικος βρίσκεται σε δυσμενή οικονομική κατάσταση, προέβαινε αυτεπαγγέλτως στον διορισμό συνηγόρου του. Πρόσφατα, με τον ν. 3226/ 2004, ο νομοθέτης

---

⁵⁸ Δημ. Δημηνά, Δικηγόρου, τ. Επιμελητή Ανηλίκων, Επιστολή, ΠοινΧρ ΝΔ' 2004, 192.

επεχείρησε να ρυθμίσει τα συναφή θέματα διεξοδικότερα, θεσπίζοντας διατάξεις για “παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος”, αλλά παραλείποντας, όπως φαίνεται, να περιλάβει στις ρυθμίσεις αυτές τα Δικαστήρια Ανηλίκων και τις επιβαλλόμενες από αυτά ποινές ποινικού σωφρονισμού (πρβλ. ά. 7 του εν λόγω νόμου, που ωστόσο μπορεί, κατά τη γνώμη μου να εφαρμόζεται αναλογικά και για ανηλίκους). Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να τονισθεί ότι η νομική συμπαράσταση (και) προς ανηλίκους σε συνδυασμό με την ενημέρωσή τους για τις κατηγορίες που τους αποδίδονται είναι ένα δικαίωμα που προβλέπεται ρητά από σειρά κορυφαίων διεθνών συμβάσεων, επικυρωμένων με νόμο και από τη χώρα μας, όπως η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ά. 40 §2 β’ ii), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ά. 14 §3 περ. α’ και β’) και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ά. 6 §3 περ. α’ και γ’, όπου μάλιστα αναφέρεται, όπως και στην προηγούμενη σύμβαση, ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να μπορεί να αναθέτει την υπεράσπισή του σε συνήγορο “της εκλογής του”).

- Εξίσου σημαντικός για την αποκάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας αλλά και για την προστασία των συμφερόντων του θύματος είναι και ο **ρόλος της πολιτικής αγωγής**. Γίνεται δεκτό, ότι το Δικαστήριο Ανηλίκων θα επιληφθεί της πολιτικής αγωγής έστω και αν επιβάλει αναμορφωτικά μέτρα.⁵⁹ Δυνάμει ειδικής διάταξης του νόμου, οι ανήλικοι ως πολιτικώς ενάγοντες “παρίστανται με τους νόμιμους αντιπροσώπους τους [πρβλ. ά. 128, 229-230 και 1510 επ. ΑΚ] σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του αστικού κώδικα” (ά. 82 §2 ΚΠΔ). Επομένως, στις συνήθεις περιπτώσεις η πολιτική αγωγή ασκείται για λογαριασμό του ανηλίκου και από τους δύο γονείς που έχουν τη γονική μέριμνα, δεδομένου ότι η τελευταία εμπεριέχει και την εκπροσώπηση του παιδιού τους σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία

---

⁵⁹ Πρβλ. Παν Καίσαρη, εις ΠοινΧρ. Μ', 1990, 124.

του⁶⁰. Πάντως, επειδή παλαιότερα είχε προκύψει διχογνωμία, εξ αφορμής των ά. 68 §2 και 82 §2 ΚΠΔ, ως προς τη δυνατότητα αυτοπρόσωπης παράστασης του ανηλίκου κατά την ποινική δίκη, η σήμερα κρατούσα στη θεωρία και νομολογία άποψη δέχεται ότι ο ανήλικος νομιμοποιείται ενεργητικά και παθητικά να παραστεί αυτοπροσώπως μόνο στο ακροατήριο. Αντίθετα, στην προδικασία νομιμοποιούνται ενεργητικά και παθητικά μόνον οι νόμιμοι αντιπρόσωποί του, χωρίς φυσικά να αποκλείεται ως παραδεκτή και η παράσταση αυτών των νομίμων αντιπροσώπων του ανηλίκου στο ακροατήριο⁶¹.

- Ιδιαιτερότητες υπάρχουν και ως προς την **προσωρινή κράτηση ανηλίκων**. Συγκεκριμένα, κατά το ά. 282 §5 ΚΠΔ (μετά την τροποποίησή του από τον ν. 3189/ 2003), προσωρινή κράτηση (αντί για περιοριστικούς όρους) σε ανήλικο μπορεί να διαταχθεί όσο διαρκεί η προδικασία (ά. 282 §1 ΚΠΔ) μόνον εφόσον: (α) ο ανήλικος κατηγορούμενος έχει συμπληρώσει το 13^ο έτος της ηλικίας του· (β) δεν έχει ο ενλόγω ανήλικος γνωστή διαμονή στη χώρα ή έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατουμένου ή παραβίαση περιορισμών διαμονής ή κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό, όπως προκύπτει από ειδικά μνημονευόμενα περιστατικά της προηγούμενης ζωής του ή από τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης για την οποία κατηγορείται, να διαπράξει και άλλα εγκλήματα· και (γ) η πράξη για την οποία κατηγορείται απειλείται στον νόμο με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών ή και ισόβια κάθειρξη⁶². Επειδή, όμως, στις

---

⁶⁰ Πρβλ. Αδ. Χ. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004², σελ. 174 και σημ. 54α.

⁶¹ Βλ. π.χ. ΑΠ 1056/ 1989, ΠοινΧρ. Μ' 1990, 381 και Α.Χ. Μαργαρίτη, 1994, σελ. 80 και σημ. 82-84, όπως και τον ίδιο, εις Α. Μαργαρίτη/ Ν. Παρασκευόπουλου, Ποινολογία, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 1995, σελ. 230 επ. Επίσης: Αθ. Κ. Κονταξή, Γονική Μέριμνα και Εγκλησις, ΠοινΧρ. ΛΓ', 1983, 761-764.

φυλακές ανηλίκων παρατηρήθηκε να εγκλείονται ανήλικοι ακόμη και για απλές κλοπές, απλώς και μόνο διότι οι ανήλικοι αυτοί δεν είχαν χρήματα να καταβάλουν την εγγύηση που τους είχε επιβληθεί ως περιοριστικός όρος, ο νομοθέτης προέβλεψε στη νέα διατύπωση του ά. 282 §5 ΚΠΔ ότι “η αδυναμία παροχής εγγύησης δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της σε προσωρινή κράτηση”. Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι, όπως έχει προβλεφθεί και από τους Στοιχειώδεις Κανόνες ΟΗΕ για τα Μη Στερητικά Της Ελευθερίας Μέτρα (Κανόνες του Τόκυο), “η προσωρινή κράτηση επιτρέπεται να διατάζεται στην ποινική διαδικασία ως το έσχατο μέτρο, με την επιβεβλημένη προσοχή στην ανάκριση του εγκλήματος και την προστασία της κοινωνίας και του θύματος (...) Η προσωρινή κράτηση δεν επιτρέπεται να διαρκεί περισσότερο από ό,τι είναι αναγκαίο για την επίτευξη των [προαναφερθέντων] σκοπών (...) και πρέπει να εκτελείται ανθρωπίνα και με σεβασμό στην εγγενή αξιοπρέπεια των ανθρώπων”(Κανόνες υπ’ αρ. 6.1 και 6.2)⁶³.

Ως προς το ζήτημα του πότε μπορούν να επιβληθούν **περιοριστικοί όροι** σε ανήλικο κατηγορούμενο, ορισμένα Δικαστήρια⁶⁴ έχουν αποφανθεί ότι, ελλείψει ρητής διάταξης του νόμου, προϋπόθεση επιβολής τους είναι και εδώ η τέλεση πράξης που τιμωρείται στον νόμο με θέσπιση ισόβιας κάθειρξης ή πρόσκαιρης κάθειρξης 10-20 ετών, και εφόσον, επιπρόσθετα, υπάρχουν στοιχεία που τεκμηριώνουν τον κίνδυνο να μην

---

⁶² Π.χ. βία κατά πολιτικού σώματος ή της Κυβέρνησης: ά. 157 §1 ΠΚ· θανατηφόρος εμπρησμός από πρόθεση: ά. 264 περ. γ’ ΠΚ· θανατηφόρα πρόκληση πλημύρας από πρόθεση: ά. 268 περ. γ’ ΠΚ· θανατηφόρα διατάραξη της ασφάλειας αεροσκαφών κ.λπ.: ά. 291 §1 περ. γ’ ΠΚ· ανθρωποκτονία από πρόθεση: ά. 299 §1 ΠΚ· αρπαγή, δηλ. “απαγωγή” με σκοπό να εξαναγκασθεί ο παθών ή κάποιος άλλος σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή για την οποία δεν υπάρχει υποχρέωσή του: ά. 322 περ. β’ ΠΚ· βιασμός από δύο ή περισσότερους δράστες που ενεργούν από κοινού: ά. 336 §2 ΠΚ· αποπλάνηση παιδιών, εφόσον ο παθών δεν είχε συμπληρώσει τα 10 έτη: ά. 339 §1 περ. α’ ΠΚ.

⁶³ Πρβλ. Αγγ. Πιτσελά, 2003, σελ. 501.

⁶⁴ ΠλημΑγρ (Συμβ.) 23/1998, Υπεράσπιση 1998, 1250 επ.: 1257 επ. ΠλημΘεσ (Συμβ) 446/1994 με αντίθετη εισαγγ. πρόταση (Β. Φλωρίδης) και παρατηρήσεις του Αθ. Κ. Ζαχαριάδη.

εμφανισθεί ο κατηγορούμενος στο Δικαστήριο και να μην υποβληθεί στην εκτέλεση της τυχόν καταδικαστικής απόφασης που θα εκδοθεί⁶⁵. Ορθότερη φαίνεται πάντως η άποψη ότι οι περιοριστικοί όροι (π.χ. υποχρέωση του κατηγορουμένου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλην αρχή, απαγόρευση μετάβασης ή διαμονής του κατηγορουμένου σε ορισμένο τόπο, κ.λπ.: ά. 282 §2 ΚΠΔ, ενόψει της ρητής διατύπωσης του ά. 282 §1 ΚΠΔ μπορούν να επιβάλλονται όχι μόνο για απειλούμενες πράξεις με κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών, αλλά και για πράξεις απειλούμενες με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών. Τούτο είναι σύμφωνο όχι μόνο με το γράμμα, αλλά και με το πνεύμα των διατάξεων για την προσωρινή κράτηση και τους περιοριστικούς όρους (να υπάρχει δηλ. μία κλιμάκωση βαρύτητας αξιόποινων πράξεων, ώστε για ορισμένες να επιβάλλονται αντίστοιχα περιοριστικοί όροι -ποινή “τουλάχιστον 3 μηνών”- και για άλλες προσωρινή κράτηση -ποινή “τουλάχιστον 10 ετών”). Όμως επιπλέον η προτεινόμενη εδώ ερμηνεία αντιμετωπίζει και ένα κρίσιμο ζήτημα αντεγκληματικής πολιτικής, δηλ. να προβλέπεται κάποια στοιχειώδης αντίδραση της πολιτείας, έστω και με τους ανώδυνους περιοριστικούς όρους του ά. 282 §2 ΚΠΔ, για αξιόποινες πράξεις ανηλίκων οι οποίες, χωρίς να έχουν βαρύ κακουρηματικό χαρακτήρα με απειλούμενη ποινή τουλάχιστον 10 ετών, ώστε να υπόκειται ο δράστης τους σε προσωρινή κράτηση, διαταράσσουν, ωστόσο, βασικούς όρους της κοινωνικής συμβίωσης και αντίστοιχες αξίες και πρέπει, συνεπώς να αντιμετωπίζονται με περιοριστικούς όρους (π.χ. ληστεία, η οποία κατ’ ά. 380 §1 ΠΚ απειλείται απλώς με κάθειρξη, άρα όχι με κάθειρξη “τουλάχιστον 10 ετών”)⁶⁶.

---

⁶⁵ Πρβλ. σύμφωνης γνώμης και Αθ. Κ. Ζαχαριάδης εις: Υπεράσπιση, 1998, 1329-1335, καθώς επίσης Αδ. Παπαδαμάκης, 2004, σελ. 337.

⁶⁶ Προς την ίδια κατεύθυνση βλ. επίσης Αργ. Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 1998², αρ. 574 και σελ. 523, καθώς και τη διατύπωση που είχε το ά. 282 §3 in fine ΚΠΔ, όπως διαμορφώθηκε με το ά. 3 §13 ν. 2145/1993 προτού αυτό καταργηθεί - άστοχα, όπως πιστεύω- από το ά. 2 §11 ν. 2408/ 1996: “Στις λοιπές πράξεις μπορεί να επιβάλλονται στους εφήβους κατηγορουμένους πρόσθετες υποχρεώσεις που

- Σε περιπτώσεις που στην ίδια αξιόποινη πράξη έχουν συμμετάσχει περισσότεροι, ανήλικοι και ενήλικες, ως συναυτουργοί, ηθικοί αυτουργοί, άμεσοι ή απλοί συνεργοί (**θέματα συμμετοχής**), ο κανόνας είναι η ποινική δίωξη να χωρίζεται για τον ανήλικο και ο τελευταίος να δικάζεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων⁶⁷. Δικαιολογητικός λόγος αυτής της χωριστής δίκης είναι, βεβαίως, να κατοχυρωθεί η προστασία της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου και να αποφευχθεί η άσκοπη δημοσιοποίηση της υπόθεσής του, επιπλέον, δε, να διασφαλισθεί ότι ο ανήλικος θα κριθεί από τον νόμιμο δικαστή του (ά. 8 Συντ.), δηλ. τον Δικαστή Ανηλίκων και με τις εγγυήσεις υπέρ του ανηλίκου που αφορούν τη συναφή ειδική διαδικασία (π.χ. διενέργεια “κοινωνικής έρευνας” ώστε να προταθούν και επιβληθούν τα προσφορότερα για τον ανήλικο μέτρα)⁶⁸.

Εντούτοις επειδή ορισμένες φορές ενδείκνυται να γίνει η εκδίκαση της υπόθεσης για όλους τους συμμετόχους από ένα και το αυτό δικαστήριο, ώστε να διερευνηθεί σφαιρικότερα η ουσιαστική

να συνάδουν στην προσωπικότητα του ανηλίκου και να αφορούν τον τρόπο ζωής του ή της διαπαιδαγώγησής του (...). Ανάλογη ρύθμιση είχε προβλεφθεί και στο σχέδιο νόμου της Ομάδας Εργασίας από το οποίο προέκυψε ο ν. 3189/1003. Συγκεκριμένα, είχε προταθεί να αντικατασταθεί το αντίστοιχο μέρος του ά. 282§5 ως εξής: «Μεταξύ των περιοριστικών όρων που μπορούν να επιβληθούν σε ανήλικο κατηγορούμενο για τη διάπραξη αξιόποινης πράξης περιλαμβάνονται τα μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα, εκτός από την περίπτωση β' της παραγράφου 1 [δηλ. την τοποθέτηση του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής]». Ωστόσο η ρύθμιση αυτή, χωρίς εύλογη αιτία, αφαιρέθηκε από το νομοσχέδιο που κατατέθηκε στη Βουλή την 9.9.2003 και μάλιστα χωρίς να απαλειφθεί ταυτόχρονα το σύστοιχο τμήμα της δημοσιευμένης Εισηγητικής Έκθεσης (ΚΝοΒ 51: 2003, σελ. 1732)!

⁶⁷ Πάντως στην πράξη η συνεκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων και ενήλικων φαίνεται ότι είναι αρκετά συχνή -πρβλ. Αγλ. Τρωιάνου-Λουλά, Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του, ΝοΒ 30:1982, 378-390: 383, η οποία αναφέρει ότι, τουλάχιστον κατά την εποχή που δημοσιεύθηκε η μελέτη της, η συνεκδίκαση εφαρμόζεται “κατά κανόνα”.

⁶⁸ Συνήθως, κατά την Αγλ. Τρωιάνου-Λουλά, ΝοΒ: 1982, 383, σε περιπτώσεις συνεκδίκασης “δεν διενεργείται ούτε η κοινωνική έρευνα που προβλέπει ο νόμος αφού δεν ειδοποιείται η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων του τοπικού Δικαστηρίου από τις αρμόδιες γραμματείες των Εισαγγελικών Υπηρεσιών, όπως έχουν υποχρέωση βάσει του άρθρου 21 του π.δ. 49/1979”.

αλήθεια και συνάμα να προχωρήσει ταχύτερα η διαδικασία, ο νόμος προβλέπει κατ' εξαίρεση και αυτή τη δυνατότητα, αλλά υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (ά. 130 §§ 3 και 4 ΚΠΔ):

(α) Να πρόκειται για αδικήματα που χαρακτηρίζονται στον ΠΚ ως πλημμελήματα ή αγροτικά και αγρονομικά πταίσματα (όχι κακουργήματα ή κοινά πταίσματα)·

(β) Να υπάρχουν λόγοι που αφορούν “το συμφέρον της δικαιοσύνης” (όρος βέβαια ιδιαίτερα αόριστος, που καλύπτει τα πάντα και τίποτε...)

(γ) Να μνημονευθούν οι λόγοι αυτοί με συγκεκριμένο τρόπο από τον εισαγγελέα σε αιτιολογημένη απόφασή του, όταν εισαγάγει την υπόθεση με απευθείας κλήση, ή από το δικαστικό συμβούλιο στο βούλευμα που θα εκδώσει·

(δ) Να μετάσχει, αν είναι δυνατό σε κάθε βαθμό, του δικαστηρίου που θα επιληφθεί της υπόθεσης ο ειδικός δικαστής ανηλίκων, αλλά χωρίς να εμποδίζεται το δικαστήριο, έστω και τότε, να διατάξει τον χωρισμό· και

(ε) Να μην είχε συμπληρώσει ο ανήλικος, κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, το 15^ο έτος της ηλικίας του⁶⁹.

- Σύμφωνα με ρητή διάταξη του ά. 128 §3 ΚΠΔ, οι προαναφερθείσες ρυθμίσεις περί συμμετοχής ισχύουν και για την **εκδίκαση συναφών εγκλημάτων** (π.χ. διάπραξη εγκλημάτων από πολλούς εναντίον αλλήλων).

Εξάλλου, κατ' ά. 18§4 ν. 1729/ 1987, ειδικά ως προς τα αδικήματα ναρκωτικών, “σε κάθε περίπτωση συμμετοχής ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού ή σε περίπτωση συνάφειας οιασδήποτε αξιόποινης πράξης ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού που τελέστηκαν από ενηλίκους η υπόθεση χωρίζεται πάντοτε ως προς τον ανήλικο”.

• ⁶⁹ Η προσθήκη αυτού του εδαφίου έγινε με το ά. 7§2 ν. 3090/2002.

- Ως προς τα *ζητήματα συρροής* που ενδέχεται να προκύψουν σε ανήλικους κρατούμενους λόγω της τέλεσης από αυτούς νέων αξιόποινων πράξεων, η ισχύουσα νομοθεσία (ά. 132 ΠΚ) διακρίνει ως προς το εάν οι νέες αυτές πράξεις τελέσθηκαν πριν ή μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους. Έτσι, εάν ο κρατούμενος για ποινικό σωφρονισμό ανήλικος διαπράξει αξιόποινη πράξη πριν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του ή συντρέξει άλλη περίπτωση συρροής κατ. ά. 97 ΠΚ, το Δικαστήριο επαυξάνει την ποινή που του είχε καθορίσει με την προηγούμενη απόφασή του, αλλά χωρίς να υπερβεί τα όρια του ά. 54 ΠΚ, δηλ. χωρίς να μπορεί να επιβάλει ποινικό σωφρονισμό άνω των 20 ετών αν για την πράξη που τελέσθηκε ο νόμος απειλεί ποινή στερητική της ελευθερίας άνω των 10 ετών, ή ποινικό σωφρονισμό άνω των 10 ετών για τις λοιπές περιπτώσεις⁷⁰.

Από την άλλη πλευρά, εάν ο κρατούμενος για ποινικό σωφρονισμό ανήλικος διαπράξει αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του, ο νόμος διακρίνει: Εφόσον η ποινή που προσδιορίσθηκε για την πράξη αυτή είναι πρόσκαιρη κάθειρξη (5-20 έτη), το Δικαστήριο επιβάλλει συνολική ποινή κάθειρξης επαυξημένη, η δε επαύξηση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το ήμισυ της ποινής που είχε καθορίσει η προηγούμενη απόφαση του Δικαστηρίου (κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του ά. 94 §1 ΠΚ). Εφόσον, πάλι, η ποινή

---

⁷⁰ Ως προς τη διχογνωμία για το κατά πόσον επί συνεκδικαζομένων αξιοποίων πράξεων ανηλικού θα πρέπει να εφαρμόζεται ενιαία ή συνολική ποινή περιορισμού, βλ. π.χ. *Παν. Καίσαρη*, *Νομικά Ζητήματα σε δίκες ανηλικών*, *ΠοινΧρ. Μ'*, 1990, 121-127: 126, όπου μάλιστα τονίζεται, ότι «η συγχώνευση ποινών φυλάκισης και σωφρονιστικού περιορισμού είναι ανεπίτρεπτη». Ενδιαφέρουσα είναι εδώ και η υπ' αρ. 3 γνωμοδότηση του τότε Εισαγγ. Πλημ/κών Σπάρτης Γ. Κουβέλη, κατά την οποία, εφ' όσον επεκράτησε η άποψη, ότι επί συρροής μπορεί να συγχωνευθεί ποινή φυλάκισης σε ποινικό σωφρονισμό ο οποίος επαυξάνεται, πρέπει κατ' επιτρεπτή ανάλογη εφαρμογή να γίνει δεκτή και η δυνατότητα μείωσης τούτου με αφαίρεση ποινής φυλάκισης που επιβλήθηκε σε ανήλικο εν αγνοία της ανηλικότητάς του και στη συνέχεια προαποτίθηκε: *ΠοινΧρ ΚΔ'* 1974, 311 επ. όπου και σύμφωνες εμπειριστατωμένες παρατηρήσεις της *Ανας Ψαρούδα-Μπενάκη* (παρατίθενται και στο έργο της ίδιας, *Θεωρία και Πράξη του Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία, 2004, σελ. 159-160).

που επιβλήθηκε για τη νέα πράξη είναι ηπιότερη από την πρόσκαιρη κάθειρξη (10 ημέρες - 5 έτη), το Δικαστήριο επαυξάνει μεν την ποινή που είχε καθορίσει με προηγούμενη απόφαση, αλλ' όχι πέρα από το ανώτατο όριο περιορισμού, κατά τα οριζόμενα στο ά. 54 ΠΚ⁷¹. Σε κάθε περίπτωση, επί αδικημάτων κατ' εξακολούθηση ή κατ' αληθή συρροή που τελέσθηκαν ενμέρει πριν και ενμέρει μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους ηλικίας του δράστη, η εκδίκασή τους θα πρέπει να γίνεται από κοινό δικαστήριο (πρβλ. ά. 128 §§ 1 εδ. α' και 3 ΚΠΔ), ώστε να διασφαλίζεται η αναζήτηση της συνολικής ουσιαστικής αλήθειας και ν' αποφεύγεται, ταυτόχρονα, μια άνευ λόγου δυσμενής μεταχείριση του νεαρού κατηγορουμένου, στον οποίο διαφορετικά θα έπρεπε να επιβληθούν περισσότερες της μιας ποινές⁷².

- Η **αυτόφωρη διαδικασία** δεν εφαρμόζεται σε υποθέσεις ανηλίκων. Μολονότι στον νόμο δεν υπάρχει ρητή απαγόρευση (αλλά ούτε και πρόβλεψη) για την εφαρμογή της σε τέτοιες υποθέσεις, έχει επικρατήσει η άποψη ότι η προσφυγή σε αυτού του είδους τη συνοπτική και βεβιασμένη διαδικασία θα απέβαινε τελικά εις βάρος των συμφερόντων του ανηλίκου, αφού θα ελαχιστοποιούσε τη δυνατότητα μιας σοβαρής και υπεύθυνης μελέτης της προσωπικότητας και των προβλημάτων, δηλ. μιας "κοινωνικής έρευνας" κατά την έννοια του ά. 239 §2 εδ. β' ΚΠΔ⁷³. Πάντως, εάν ο ανήλικος συλληφθεί από αστυνομικό όργανο την ώρα που τελεί το αδίκημα ή αμέσως μετά, προσάγεται στον Εισαγγελέα Ανηλίκων.
- **Δικαστικά έξοδα** δεν καταλογίζονται από τα Δικαστήρια Ανηλίκων, σύμφωνα με τη σχετική ρητή διάταξη του ά. 3 §5 ν. 663/ 1977⁷⁴ και

---

⁷¹ Πρβλ. σχετ. απόφ. ΑΠ (Συμβ.) 639/1991, ΠοινΧρ ΜΑ': 1991, 1137.

⁷² Πρβλ. Αδ. Παπαδαμάκη, 2004², σελ. 66, με παραπομπή και στον Λ. Μαργαρίτη, 1994, σελ. 68-72.

⁷³ Πρβλ. Αγγ. Τρωιάνου-Λουλά, ΝοΒ 30: 1982, 382' Κ. Δ. Σπινέλλη, 1992, σελ. 97' και Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 343.

τούτο διότι θα ήταν ιδιαίτερα επώδυνο για ανηλίκους που καταδικάζονται σε ποινικό σωφρονισμό να επιβαρυνθούν και με δικαστικά έξοδα γι' αυτήν την καταδίκη, έξοδα που συνήθως δεν έχουν και την οικονομική δυνατότητα να καταβάλουν (ως προς την επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων δεν υπάρχει ζήτημα δικαστικών εξόδων, διότι οι σχετικές αποφάσεις δεν είναι καταδικαστικές, ούτε αναφέρονται σε "ποινή", και επομένως δεν τίθεται εδώ ζήτημα εφαρμογής του ά. 582 §1 ΚΠΔ).

- Τα **θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα** του ανηλίκου που τελεί υπό κατηγορία έχουν κωδικοποιηθεί με πληρέστατο τρόπο από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που έχει, άλλωστε, επικυρωθεί από την Ελλάδα και κατέχει, επομένως, μεταξύ των συνήθων νόμων αυξημένη τυπική ισχύ (ά. 28 §1 Συντ.). Οστόσο τα σχετικά θέματα καλύπτονται με επάρκεια και από άλλες σημαντικές διεθνείς συμβάσεις, επίσης επικυρωμένες από τη χώρα μας, όπως το Διεθνές Σύμφωνο ΟΗΕ για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ν. 2462/ 1997, ΚΝοΒ 45: 1997, 95 επ.⁷⁵), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ν.δ. 53/1974, ΚΝοΒ 22: 1974, 968 επ. και ν. 2400/1996, ΚΝοΒ 44: 1996, 690 επ.) η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών (ν. 2502/ 1997, ΚΝοΒ 45: 1997, 783 επ.), ενώ προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και ορισμένα βασικά διεθνή κείμενα μη δεσμευτικού χαρακτήρα (soft law), όπως οι Κανόνες του Πεκίνου και οι Κατευθυντήριες Αρχές του Ριάντ. Ορισμένα από αυτά τα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων, το τεκμήριο της αθωότητας και το δικαίωμα για νομική υπεράσπιση με συνήγορο της επιλογής του ανηλίκου, παρουσιάσθηκαν ήδη

---

⁷⁴ Πρβλ. Παν. Καίσαρη εις ΠοινΧρ. Μ', 1990, 121, που θεωρεί ότι δεν εφαρμόζεται εδώ το ά. 582 ΚΠΔ περί δικαστικών εξόδων και για τον λόγο ότι η διάταξη αυτή προϋποθέτει καταδικαστική απόφαση, ενώ τουλάχιστον επί αναμορφωτικών μέτρων η επιβάλλουσα αυτά απόφαση δεν έχει τέτοιο χαρακτήρα.

⁷⁵ Για τον τρόπο ερμηνείας του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα από την αρμόδια Επιτροπή Ελέγχου Εφαρμογής του ά. 28 για παραβιάσεις του Συμφώνου, βλ. ιδίως τις σχτ. επισκοπήσεις νομολογίας της Χρ. Μπουρλογιάννη-Βράιλα εις: ΝοΒ 49: 2001, 1083-1101 και 51: 2003, 1137-1150.

ανωτέρω κατά την ανάπτυξη της σχετικής θεματολογίας. Χρήσιμο, είναι, πάντως, να παρατεθούν τα δικαιώματα αυτά στη συνολική τους ταξινόμηση, όπως περιέχονται αντίστοιχα στο ά. 40 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού:

Ειδικότερα, στη διάταξη 40 της Σύμβασης⁷⁶ ρητά αναγνωρίζεται, εν πρώτοις, το δικαίωμα ενός ανηλίκου που είναι ύποπτος, κατηγορούμενος ή καταδικασμένος, να τυγχάνει μεταχείρισης “που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από αυτόν ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία”.

Η γενική αυτή ρύθμιση εξοπλίζεται στη συνέχεια και με σειρά άλλων αρχών δικονομικού χαρακτήρα, όπως:

- η αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege* (ά. 40 § 2 α')⁷⁷,
- το τεκμήριο της αθωότητας (ά. 40 § 2 β'.i)⁷⁸,
- η αρχή της άμεσης ενημέρωσης του ανηλίκου για τις αποδιδόμενες σ' αυτόν κατηγορίες και της κατάλληλης προετοιμασίας του για τη (νομική) υπεράσπισή του (ά. 40 § 2 β'.ii)⁷⁹,

---

⁷⁶ Αντίστοιχη ρύθμιση υπάρχει και στον υπ' αρ. 13 Κανόνα του Πεκίνου και ερμηνευτικό σχόλιο, όπου μάλιστα προστίθεται ότι “η κράτηση ενόσω εκκρεμεί η δίκη (στην Ελλάδα: προσωρινή κράτηση)”, όποτε είναι δυνατό, αντικαθίσταται από εναλλακτικά μέτρα, όπως αυστηρή επιτήρηση και παρακολούθηση, εντατική μέριμνα ή τοποθέτηση σε οικογένεια ή σε ένα παιδαγωγικό περιβάλλον ή ίδρυμα αγωγής.

⁷⁷Προβλ. 7 §1 Συντ. και ά. 15 §1 εδ. ά. του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα, 7 §1 ΕΣΔΑ και

⁷⁸Προβλ. ά. 6 §2 ΕΣΔΑ και ά. 14 §2 Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

⁷⁹Προβλ. ά. 14 §3 περ. α' και β' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και ά. 6 §3 περ. α', β' και γ' της ΕΣΔΑ και ά. ε επ.

- η αρχή του νόμιμου Δικαστή (ά. 40 § 2 β'.iii),
- το δικαίωμα του ανηλίκου να μην καταθέτει ως μάρτυρας ούτε και να ομολογεί την ενοχή του (ά. 40 § 2 β'.iv)⁸⁰,
- το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων (ά. 40 § 2 β'.v)⁸¹,
- το δικαίωμα σε δωρεάν βοήθεια από διερμηνέα (ά. 40 § 2 β'.vi)⁸² και
- ο σεβασμός της ιδιωτικής του ζωής σε όλα τα στάδια της διαδικασίας (ά. 40 § 2 β'.vii)⁸³.

(δ) Η μεταρρυθμιστική προσπάθεια που κατέληξε στον ν. 3189/2003

Χρήσιμο είναι να γίνει στο σημείο αυτό μια σύντομη ανασκόπηση των βασικότερων καινοτομιών, τις οποίες εισήγαγε στο Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων τον Οκτώβριο 2003 ο νόμος 3189/2003 και οι οποίες είχαν (συ)ζητηθεί από ετών στην ελληνική επιστήμη⁸⁴.

Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Άσκηση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (ν. 2502/1997).

⁸⁰Πρβλ. ά. 14 §3 περ. ε' και ζ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα .

⁸¹Πρβλ. ά. 14 §5 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και ά. 2 του Εβδόμου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ: ν. 1705/ 1987.

⁸²Πρβλ. ά. 14 §3 περ. στ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και ά. 6 §3 περ. ε' ΕΣΔΑ.

⁸³ Πρβλ. ά. 14 §1 εδ. γ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και ά. 6 §1 εδ. β' της ΕΣΔΑ.

⁸⁴ Βλ. Ν. Κουράκης, *Ανήλικοι Παραβάτες και Ποινική Δικαιοσύνη*, ΝοΒ 34: 1986, 175-179 και ο ίδιος, σε: *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, Εισαγωγή στα Άρθρα 50-78 και Σχολιασμός των Άρθρων 50-58, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας,

Ο νόμος περί ανηλίκων 3189/2003 συντάχθηκε από δεκαμελή Ομάδα Εργασίας Δικαστικών Λειτουργών, Καθηγητών Πανεπιστημίου και Δικηγόρων, με επικεφαλής τον τότε Αντιπρόεδρο και μετέπειτα Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Ευάγγελο Κρουσταλάκη.

Είναι, βέβαια, γεγονός ότι πολλές *σημαντικές ρυθμίσεις* που είχαν περιληφθεί στο αρχικό νομοσχέδιο, αυτό δηλ. που είχε εκπονήσει η εν λόγω Ομάδα Εργασίας υπό τον τότε Εισαγγελέα Αρείου Πάγου Ευάγγελο Κρουσταλάκη και της οποίας είχα την τιμή να είμαι μέλος, *αφαιρέθηκαν από το κείμενο* που κατατέθηκε τελικά στη Βουλή. Έτσι, απαλείφθηκαν οι εξής διατάξεις:

- του ά. 127§3, με το οποίο παρεχόταν η δυνατότητα στο Δικαστήριο να μετατρέπει ή να αναστέλλει υφ' όρον, με ή χωρίς επιτήρηση, μία ποινή ποινικού σωφρονισμού·
- του ά. 54 (αρχική μορφή), με το οποίο η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού για εφήβους δεν μπορούσε να υπερβεί σε καμία περίπτωση τα 10 έτη (τώρα φθάνει τα 20!, όπως παλαιότερα)·
- του ά. 7 ΚΠΔ, με το οποίο πρωτοβάθμιος δικαστής ανηλίκων θα έπρεπε να ορίζεται μόνο πρόεδρος πρωτοδικών και όχι απλώς πρωτοδίκης· και

1993, σελ. 120-123 (2000² σελ. 102-105), Κ.Δ. Σπινέλλη, Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1992, σελ. 145-153, Α. Πιτσελά, Ποινική Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1996¹, σελ. 347-361 και 2002⁴, σελ. 549-568 και Ανθ. Χάιδου, Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 113 επ Επίσης, Η Εισαγγελέας Πρωτοδικών Ειρήνη Πανταζή-Μελίστα σε 14σέλιδο πόνημά της από 12.10.2001 επεσήμανε, με βάση την εμπειρία της ως εισαγγελέα ανηλίκων, τους κοινωνικούς παράγοντες που οδηγούν ένα ανήλικο στην παραβατικότητα και πρότεινε συγκεκριμένα μέτρα κοινωνικού και εναλλακτικού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

- του ά. 282§5 ΚΠΔ, κατά το οποίο στον ανήλικο υπόδικο μπορούν να επιβληθούν ως περιοριστικοί όροι (ανεξαρτήτως της βαρύτητας του αδικήματός του) κάποια από τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα, εκτός από την τοποθέτησή του σε ίδρυμα αγωγής.

Επίσης, κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου, η Κυβέρνηση δεν θέλησε να κάνει δεκτή τη ρητή εναρμόνιση του ά. 127 ΠΚ με αντίστοιχα διεθνή κείμενα (κυρίως με τον υπ' αρ. 17§1.γ. Κανόνα του Πεκίνου⁸⁵), όπως ζήτησαν διακεκριμένοι βουλευτές από διαφορετικούς πολιτικούς σχηματισμούς, όπως η Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη και ο Φώτης Κουβέλης⁸⁶. Εάν γινόταν δεκτή αυτή η πρόταση, ο ποινικός σωφρονισμός, που ούτως ή άλλως αποτελεί την έσχατη κύρωση και συνεπάγεται, μόνος αυτός, εγκλεισμό, θα έπρεπε να επιβάλλεται σε εφήβους μόνο για αξιόποινες πράξεις βίας ή τελούμενες κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση ή καθ' υποτροπή και όχι απλώς για συνήθη πλημμελήματα με περιστασιακό χαρακτήρα. Πάντως έστω και με αυτή τη νομοθετική διατύπωση, η ερμηνεία αυτή έχει ισχυρά ερείσματα με τις διευκρινίσεις που παρέχονται στην Εισηγητική Έκθεση (ΚΝοΒ 51: 2003, 1729).

Κατα τα λοιπά, είναι, πάντως, γεγονός ότι ο νόμος 3189/2003, μέσα από παρεμβάσεις που σέβονται τη δομή των Κωδίκων μας, επιφέρει βασικές τομές στο ισχύον δίκαιο (ιδίως στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) και επιχειρεί την εναρμόνιση του δικαίου αυτού με τις σύγχρονες νομοθετικές τάσεις και διεθνείς εξελίξεις. Κύρια κατευθυντήρια

---

⁸⁵ Πρβλ. και ά. 37 εδ. β' Διεθνούς Σύμβασης ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού και Αγγ. Πιτσελά, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, 2002⁴, σελ. 160.

⁸⁶ Βλ. Πρακτικά Βουλής της 1.10.2003, σελ. 1352, και της 2.10.2003, σελ. 1400.

γραμμή υπήρξε, έτσι, η δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου, το οποίο: (α) επιτρέπει τον εγκλεισμό του ανήλικου παραβάτη ως την έσχατη μόνο λύση και για πραγματικά σοβαρές περιπτώσεις, (β) εισάγει σειρά εναλλακτικών προς τον εγκλεισμό μέτρων σύμφωνα με τις ανάγκες του ανηλίκου, (γ) παρέχει σημαντικά κίνητρα για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανηλίκου και την ομαλή ένταξή του στην κοινωνία, (δ) αναβαθμίζει με ουσιαστικό τρόπο τα δικαιώματα του ανηλίκου ως κατηγορουμένου και ως κρατουμένου, και, τέλος, (ε) θεσπίζει ρυθμίσεις που επιτρέπουν για μικρής σημασίας υποθέσεις την απεμπλοκή του ανηλίκου από ποινικές διαδικασίες που θα μπορούσαν να τον στιγματίσουν ανεπανόρθωτα.

Πιο συγκεκριμένα, σημαντικότερες διατάξεις αυτού του νόμου είναι οι ακόλουθες:

Καινοτομίες ως προς τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα

Εμπλουτίζονται τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που τίθενται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, ώστε να επιλέγεται κάθε φορά το ηπιότερο μέτρο που θεωρείται αναγκαίο, δίκαιο και αποτελεσματικό για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

- Προστίθενται έτσι εναλλακτικές δυνατότητες, που κατ' εξαίρεση μπορούν να χρησιμοποιηθούν σωρευτικά, όπως η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, η διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για έκφραση συγγνώμης του ανήλικου προς το θύμα και για την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, η αποζημίωση του θύματος και η κατ' άλλο τρόπο άρση ή

μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο, η παροχή κοινωφελούς υπηρεσίας που μόνο σποραδικά και άτυπα εφαρμόζεται έως τώρα, η παρακολούθηση κοινωνικο-ψυχολογικών προγραμμάτων ή ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικές ή άλλης εκπαίδευσης και κατάρτισης (νέο ά. 122 ΠΚ).

- Επαναδιατυπώνεται με πληρέστερο τρόπο η ρύθμιση περιπτώσεων κατά τις οποίες ο ανήλικος παραβάτης εμφανίζει σοβαρά ψυχικά ή σωματικά προβλήματα, διευρύνονται οι εναλλακτικές δυνατότητες στις περιπτώσεις αυτές για θεραπευτικά μέτρα (π.χ. παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος) και εισάγεται ο θεσμός της “ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης” (νέο ά. 123 ΠΚ).

- Θεσπίζεται ο τακτικός δικαστηριακός έλεγχος ως προς την ύπαρξη ή μη των προϋποθέσεων για αντικατάσταση ή άρση των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων (νέο ά. 124 ΠΚ).

- Εισάγεται η αυτοδίκαιη παύση των αναμορφωτικών μέτρων μόλις ο ανήλικος συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του (αντί του 21^{ου} που ισχύει σήμερα) (νέο ά. 125 ΠΚ). Επίσης, αυξάνεται από το 12^ο στο 13^ο έτος συμπληρωμένο το ηλικιακό όριο έως το οποίο υπάρχει δυνατότητα επιβολής μόνο αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων και από το οποίο μπορεί να επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός (νέο ά. 126 ΠΚ).

Ο ποινικός σωφρονισμός

Αναφορικά με το θέμα της ιδιότυπης ποινής του ποινικού σωφρονισμού, προσαρμόζεται η ορολογία του Κώδικα προς εκείνη του Σωφρονιστικού Κώδικα (ά. 12§6), κι έτσι ο χώρος όπου οι ανήλικοι εκτίουν αυτή την ποινή ονομάζεται εφεξής “ειδικό κατάστημα κράτησης νέων” (αντί: “σωφρονιστικό κατάστημα”). Εξάλλου, η ποινή αυτή μόνο κατ’ εξαίρεση μπορεί πλέον να επιβάλλεται και, δη, όπως υποστηρίχθηκε διευκρινιστικά από

ορισμένα μέλη της Ομάδας Εργασίας, μόνο για αξιόποινες πράξεις βίας ή τελούμενες κατ' επάγγελμα, κατ' εξακολούθηση ή καθ' υποτροπή, ενώ και η διάρκειά της θα πρέπει εφεξής να ορίζεται επακριβώς στην απόφαση του δικαστηρίου (νέο ά. 127 ΠΚ).

Άλλες ενδιαφέρουσες ρυθμίσεις

Γίνεται ηπιότερη η αντιμετώπιση των ανηλίκων που τελούν πταίσματα (νέο ά. 128 ΠΚ).

Γίνεται εναρμόνιση με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992), που θεωρεί ως παιδί “κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των 18 ετών”, καθώς και με την ισχύουσα στο αστικό μας δίκαιο ανηλικότητα. Έτσι, ως ανήλικοι νοούνται, πλέον, γενικά όσοι κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης έχουν ηλικία μεταξύ 8^{ου} και 18^{ου} έτους συμπληρωμένων, χωρίς διάκριση μεταξύ “παιδιών” και “εφήβων”, αν και διατηρείται, όπου κρίθηκε απαραίτητο, η διάκριση της ποινικής ευθύνης με βάση την ηλικία (νέο ά. 121 ΠΚ).

Τροποποιούνται οι ισχύουσες ρυθμίσεις για την υφ' όρον απόλυση των ανηλίκων, έτσι ώστε ο χρόνος δοκιμασίας να μην υπερβαίνει το ύψος του υπόλοιπου της εκτιτέας ποινής, η δε υφ' όρον απόλυση να μπορεί να χορηγηθεί ευθύς ως συμπληρωθεί η έκτιση του ημίσεως της επιβληθείσας ποινής ή και -για σπουδαίους λόγους, κατά την κρίση του δικαστηρίου- το 1/3 αυτής (πραγματική έκτιση, που ισχύει και σε κάθε άλλη περίπτωση). Επίσης, εξειδικεύονται περισσότερο οι υποχρεώσεις που μπορούν να επιβληθούν στον ανήλικο κατά τον χρόνο της δοκιμασίας του, δηλ. μετά την έξοδό του από το κατάστημα κράτησης, και θεσπίζονται ειδικές ευνοϊκές διατάξεις για ανηλίκους που έχουν εμπλοκή με το πρόβλημα των ναρκωτικών ουσιών (νέο ά. 129§9 ΠΚ).

Αναβαθμίζεται το επίπεδο εμπειρίας και κύρους των δικαστικών λειτουργών που ασχολούνται με ποινικές υποθέσεις ανηλίκων κι έτσι εφεξής την ευθύνη της εκτέλεσης των αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων αφενός, και την επίλυση αμφιβολιών

και αντιρρήσεων για την εκτελεστικότητα της απόφασης και την ποινή τους αφετέρου θα έχουν, αντίστοιχα, ο αρμόδιος εισαγγελέας ανηλίκων και το συμβούλιο πλημμελειοδικών του τόπου έκτισης της ποινής (νέα ά. 549 και 565 ΚΠΔ).

Δικονομικές καινοτομίες

Διαμορφώνεται, σύμφωνα και με αντίστοιχες αλλοδαπές ή διακρατικές ρυθμίσεις, ένα ευέλικτο πλαίσιο για δυνατότητα αποχής του εισαγγελέα από την άσκηση ποινικής δίωξης ανηλίκου, με ταυτόχρονη δυνατότητα επιβολής σ' αυτόν ενός από τα προβλεπόμενα ήδη εναλλακτικά (μη ιδρυματικά) μέτρα για ανηλίκους, όπως η κοινωφελής εργασία, μόνον όμως εφόσον πρόκειται για ήσσονος σημασίας αδίκημα (όχι τιμωρούμενο ως κακούργημα) και η άσκηση της δίωξης δεν κρίνεται αναγκαία για τη συγκράτηση του ανηλίκου από νέες αξιόποινες πράξεις (νέο ά. 45Α ΚΠΔ).

Αποσαφηνίζονται οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να τίθενται ανήλικοι υπό προσωρινή κράτηση και αντιμετωπίζεται το πρόβλημα που αναφέρεται όταν παρίσταται ανάγκη να επιβληθεί προσωρινή κράτηση μόνο και μόνο διότι ο ανήλικος δεν έχει ενδεχομένως τα χρήματα να πληρώσει εγγύηση (νέο ά. 282 ΚΠΔ).

Ενισχύονται τα δικονομικά δικαιώματα του ανηλίκου ως κατηγορουμένου και του παρέχεται, ειδικότερα, η δυνατότητα να ασκεί έφεση κατά καταδικαστικής απόφασης μονομελούς ή τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, ενώ αυξάνονται και τα όρια της ελάχιστης εφέσιμης ποινής (νέο ά. 489 ΚΠΔ).

(ε) Ο ανήλικος ως κρατούμενος

Εάν και εφόσον τελικά ο ανήλικος κριθεί εντελώς απαραίτητο να εισαχθεί και να παραμείνει σε κάποιο ίδρυμα ή κέντρο κράτησης, αυτονόητο είναι ότι θα πρέπει να τύχει εκεί μιας μεταχείρισης η οποία να βοηθήσει ενεργά στην ευημερία και την κοινωνική του (επαν)ένταξη. **Σκοπός**, επομένως, της παραμονής

του σε ίδρυμα ή κέντρο κράτησης, σύμφωνα με θεμελιώδη διεθνή κείμενα, είναι: Να του παρασχεθούν μέριμνα, προστασία, εκπαίδευση και επαγγελματικές δεξιότητες, γενικότερα, δε, κάθε δυνατή κοινωνική, εκπαιδευτική, επαγγελματική, ψυχολογική και ιατρική βοήθεια, ώστε -πέρα από την απόκτηση μόρφωσης και κατάρτισης- να καλλιεργηθούν στον ανήλικο το αίσθημα δικαιοσύνης, αυτοσεβασμού και σεβασμού για τα θεμελιώδη δικαιώματα κάθε ανθρώπου και να αναλάβει, έτσι, ο ανήλικος ένα εποικοδομητικό και παραγωγικό ρόλο στην κοινωνία (βλ. τους υπ. αρ. 26.1 και 2 Κανόνες του Πεκίνου και τον υπ' αρ. 66 Κανόνα ΟΗΕ "για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους"· πρβλ. ά. 9 § 4, 37 περ. γ' και 40§4 Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού).

Πώς όμως μπορεί να επιτευχθεί ο μεγαλεπήβολος αυτός σκοπός; Τόσο ο Ελληνικός Σωφρονιστικός Κώδικας (ν. 2776/1999), όσο επίσης οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες 1987 και άλλα σημαντικά κείμενα δεσμευτικής ή μη ισχύος εμπεριέχουν αρκετές ρυθμίσεις που τείνουν στην πραγμάτωση αυτού του σκοπού. Οι ρυθμίσεις αυτές είτε έχουν ένα γενικόλογο, ευχολογικό χαρακτήρα, όπως π.χ. ότι "οι νεαροί κρατούμενοι πρέπει να διαμένουν σε συνθήκες που να τους προστατεύουν (...) από επιβλαβείς επιδράσεις και να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιάζουσες ανάγκες της ηλικίας τους" (καν. 11.4 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων -βλ. επίσης καν. 71.5 για την εργασία και 79 για την εκπαίδευση νεαρών κρατουμένων), είτε και περιλαμβάνουν συγκεκριμένες υποδείξεις σωφρονιστικής πολιτικής, όπως ιδίως οι ακόλουθες:

- Ότι οι χώροι κράτησης θα πρέπει να είναι έτσι οργανωμένοι, ώστε να δέχονται **μικρό μόνον αριθμό κρατουμένων**, να διακρίνονται σε κλειστά καταστήματα (για εξατομικευμένη μεταχείριση) και σε ανοιχτά (με καθόλου ή ελάχιστα μέτρα ασφαλείας), να είναι **αποκεντρωμένοι αλλά και προσπελάσιμοι** για τις οικογένειες των ανηλίκων, τέλος, δε, να εντάσσονται στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον της κοινότητας

(υπ' αρ. 30 Κανόνες ΟΗΕ “για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους” και αρ. 13 της Σύστασης R(87) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης).

- Ότι στα καταστήματα κράτησης θα πρέπει να επικρατεί ως κανόνας η *αρχή του διαχωρισμού* ανηλίκων από ενήλικες (βλ. ιδίως ά. 37 περ. γ' εδ. β' της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ά. 10 § 2 περ. β' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα) και των καταδίκων ανηλίκων από τους υποδίκους (υπ' αρ. 17 Κανόνας εδ. τελευτ. ΟΗΕ “για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους”). Αντίστοιχες προβλέψεις υπάρχουν και στην ελληνικό νομοθεσία, ιδίως για τον διαχωρισμό υποδίκων από τους άλλους κρατούμενους (στο ά. 15 § 1 ΣωφρΚ) και για τον διαχωρισμό ανηλίκων από ενήλικες (στα ά. 12 §6 σε συνδ. με 19 §3 ΣωφρΚ και ά. 130§3 ΠΚ), αν και καθιερώνεται από τον ΣωφρΚ (ά. 12 §6) η δυνατότητα να μπορούν να παραμείνουν οι νεαροί κρατούμενοι στα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων έως τη συμπλήρωση του 25^{ου} έτους της ηλικίας τους.

- Ότι στα ενλόγω καταστήματα κράτησης θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη πρόνοια, ώστε *να διευκολύνονται οι επαφές αλλοδαπών κρατουμένων* με άτομα της ίδιας εθνικότητας, γλώσσας, θρησκείας ή πολιτισμού κατά τον χρόνο της εργασίας και του ελεύθερου χρόνου, η πρόσβασή τους σε βιβλία, περιοδικά κ.λ.π. στη γλώσσα τους, η παροχή σ' αυτούς δυνατοτήτων για μόρφωση, γλωσσική εκπαίδευση, σχολική και επαγγελματική παιδεία και η χορήγηση αδειών, όπως στους ημεδαπούς⁸⁷

---

⁸⁷ Βλ. ιδίως την υπ' αρ. R(84)12 Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους αλλοδαπούς κρατουμένους και την υπ' αρ. R(88)6 Σύσταση του ιδίου οργάνου για τις κοινωνικές αντιδράσεις στην εγκληματικότητα μεταξύ νεαρών ατόμων οικογενειών μεταναστών, εις: Στ.Αλεξιάδη, Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, Α', Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2001, 175-182: 176 επ.

• Ότι στα καταστήματα κράτησης πρέπει να καθιερώνονται για την έκτιση ποινών στερητικών της ελευθερίας συνθήκες ευνοϊκότερες από εκείνες που προβλέπει ο νόμος για τους ενήλικες, ιδίως σε σχέση με τη *χορήγηση ημιελευθερίας και υφ' όρον απόλυσης* (αρ. 16 περ. α' της Σύστασης R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης). Ως προς τα ισχύοντα στη χώρα μας, θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν θεσπίζεται ιδιαίτερο νομοθετικό πλαίσιο αδειών για ανηλίκους⁸⁸ ούτε και έχουν ενεργοποιηθεί έως τώρα (Φεβρουάριος 2004) οι γενικές ρυθμίσεις για την ημιελεύθερη έκτιση ποινών των ά. 59 επ. ΣωφρΚ⁸⁹, αλλ' ότι πράγματι υπάρχει ενμέρει διαφορετικό καθεστώς για τους ανηλίκους ως προς την υφ' όρον απόλυσή τους (ά. 129 επ. ΠΚ, ιδίως όπως αυτά διαμορφώθηκαν με τους ν. 2207/1994, 2408/1996 και 3189/2003). Ειδικότερα, οι ανήλικοι που κρατούνται με ποινικό σωφρονισμό απολύονται, δηλ. αποφυλακίζονται, υπό όρο, όταν εκτίσουν το ήμισυ της ποινής που τους επιβλήθηκε (εδώ συνυπολογίζεται και ο ευεργετικός υπολογισμός ημερών εργασίας, κατ' ά. 46 ΣωφρΚ). Εάν υπάρχουν σπουδαίοι λόγοι (π.χ. επιτυχώς παρακολούθηση εγκεκριμένου συμβουλευτικού προγράμματος ψυχικής απεξάρτησης από τοξικοεξαρτημένο⁹⁰), η υφ' όρον

---

⁸⁸ Προβλέπεται μόνον ότι ο έφηβος ή μετεφηβικής ηλικίας κρατούμενος πρέπει για να πάρει άδεια να έχει εκτίσει το ένα τρίτο τουλάχιστον του [κατώτατου] ορίου που έχει ορισθεί: ά. 55 § 1 περ. 1 in fine ΣωφρΚ, και ότι η άδεια μπορεί να εξαρτηθεί "και από τον όρο, ότι κατά την έξοδό του από το κατάστημα και την επιστροφή του θα συνοδεύεται από τον γονέα ή το άτομο που ασκεί την επιμέλειά του ή από το πλησιέστερο συγγενικό του πρόσωπο: ά. 56 § 3 in fine ΣωφρΚ". Επίσης, όταν πρόκειται να χορηγηθεί δοκιμαστική άδεια σε ανήλικο, ο τελευταίος μπορεί να τεθεί υπό την προστατευτική επίβλεψη Επιμελητή Ανηλίκου (ά. 10 π.δ. 49/ 1979). Για το γενικότερο θέμα του πώς λειτουργεί ο θεσμός των τακτικών αδειών στην ελληνική σωφρονιστική πρακτική βλ. και τα πορίσματα σχετικής έρευνας των Ν.Ε. Κουράκη και Λεωνίδα Κ. Χελιώτη εις: Ποινικός Λόγος 2002, 2137-2152.

⁸⁹ Επίσης, δεν υπάρχουν ανοικτά καταστήματα ανηλίκων, δηλ. καταστήματα με μειωμένα ή καθόλου μέτρα ασφαλείας κατά αποδράσεων.

⁹⁰ Σύμφωνα και με αντίστοιχη επισήμανση στο από 25.02.2004 έγγραφο, σελ. 6, της Διεύθυνσης Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης (συντάκτρια η Επιμελήτρια Ανηλίκων κ. Πάρη Ζαγούρα), η παρακολούθηση

απόλυση μπορεί να χορηγηθεί και ενωρίτερα, αλλ' εφόσον έχει εκτιθεί πραγματικά το ένα τρίτο της ποινής. Σε κάθε περίπτωση, η απόλυση χορηγείται οπωσδήποτε, "εκτός εάν κριθεί με ειδική αιτιολογία ότι η διαγωγή του ανηλίκου κατά την έκτιση της ποινής καθιστά απολύτως αναγκαία τη συνέχιση της κράτησής του, για να αποτραπεί η τέλεση από αυτόν νέων αξιόποινων πράξεων". Στην πράξη, λοιπόν, ο ανήλικος αποφυλακίζεται με αίτηση της διεύθυνσης του καταστήματος κράτησης και έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας μόλις εκτίσει το ήμισυ της ευεργετικώς υπολογιζόμενης ποινής του ή -κατ' εξαίρεση- το ένα τρίτο της πραγματικής ποινής του (διαφορετικά είναι τα ελάχιστα όρια ποινής, κατ' ά. 105 ΠΚ, ως προς τους ενήλικες κρατούμενους). Ωστόσο η απόλυση του ανηλίκου μπορεί να συνοδεύεται από την **επιβολή όρων** για τον τρόπο ζωής του κατά τον υπολειπόμενο χρόνο της (εκτός σωφρονιστηρίου) ποινής του, δηλ. για τον λεγόμενο "χρόνο δοκιμασίας" (αυτή είναι και η έννοια της υφ' όρον απόλυσης). Οι όροι ενδέχεται, π.χ., να αφορούν τον τόπο διαμονής, τη διαπαιδαγώγηση κ.λπ. Επίσης, κατά τον χρόνο δοκιμασίας ο ανήλικος τίθεται υπό την προστατευτική επίβλεψη επιμελητή ανηλίκων (ά. 7 περ. γ' και 10 π.δ. 49/1979). Αν ο απολυόμενος παραβιάσει αυτούς τους όρους, η απόλυσή του ανακαλείται, ενώ εάν καταδικασθεί για κακούργημα ή εκ δόλου πλημμέλημα, η απόλυσή του αίρεται, οπότε ο ανήλικος υποχρεούται να εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής για τον χρόνο αφότου επήλθε η ανάκληση ή η άρση της (ά. 129§6 ΠΚ, το οποίο για λόγους επιείκειας προς τον ανήλικο πρέπει να ισχύσει κατ' απόκλιση των όσων προβλέπει το ά. 108 ΠΚ για τους ενήλικες). Αν όμως δεν λάβει χώρα ανάκληση ή άρση, η ποινή θεωρείται ότι εκτίθηκε. Αρμόδιο για την απόλυση του ανηλίκου και την ανάκληση της υφ' όρον απόλυσής του είναι το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων στο Πλημμελειοδικείο του τόπου όπου εκτίεται η ποινή.

τέτοιου προγράμματος εντάσσεται στην ειδικότερη ρύθμιση του ά. 21 ν. 2331/1995 (ΚΝοΒ 43: 1995, 775 επ.) και γι' αυτό θα πρέπει να ερμηνεύεται ανάλογα.

• Ότι στα καταστήματα κράτησης πρέπει “να προβλέπεται τόσο **εκπαίδευση** όσο και **επαγγελματική κατάρτιση** για τους νεαρούς κρατούμενους κατά προτίμηση σε συνεργασία με την κοινότητα...”⁹¹ (άρ. 16 περ. δ’ της Σύστασης R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης). Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις ισχύουσες ρυθμίσεις του Σωφρονιστικού Κώδικα, η πρωτοβάθμια εκπαίδευση των νέων κρατουμένων είναι υποχρεωτική (ά. 35 § 5 ΣωφρΚ). Εξάλλου, το Συμβούλιο της Φυλακής έχει την ευθύνη να οργανώνει με τη συνεργασία αρμοδίων φορέων προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθητείας ή εξειδίκευσης, για την επιτυχή περάτωση των οποίων εκδίδονται τίτλοι σπουδών που δεν υποδηλώνουν ότι αποκτήθηκαν σε κατάσταση κράτησης (ά. 35 §§ 2 και 3 ΣωφρΚ). Μάλιστα, στο ίδιο νομοθέτημα προβλέπεται ότι στα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων “εφαρμόζονται εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικού και επαγγελματικού χαρακτήρα”, αλλ’ ότι οι προϋποθέσεις δημιουργίας και λειτουργίας των αυτοτελών καταστημάτων για την πραγμάτωση αυτών των προγραμμάτων θα γίνει με προεδρικό διάταγμα (το οποίο δεν φαίνεται να εκδόθηκε ακόμη: *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, 396). Αξίζει να σημειωθεί ότι κάθε μέρα συμμετοχής νεαρών κρατουμένων σε προγράμματα εκπαίδευσης ή φοίτησης υπολογίζεται ευεργετικά ως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής⁹²:

• Τέλος, ότι μετά την απόλυση των νεαρών κρατουμένων οριστικά ή υπό όρους πρέπει να προβλέπεται παιδαγωγική στήριξή τους και δυνατότητες βοήθειας για την κοινωνική αποκατάστασή τους -

---

⁹¹ Πρβλ. και Σύσταση R(89)12 με τίτλο “Εκπαίδευση στη Φυλακή”, όπου τονίζεται, στο Προοίμιο, η σημασία της εκπαίδευσης για τον εξανθρωπισμό των φυλακών, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων και τη διευκόλυνση επιστροφής τους στην (ελεύθερη) κοινότητα -βλ. Στ. Αλεξιάδη, 2001, σελ. 277-279:277). Για την εκπαίδευση των ανηλίκων στα ιδρύματα αγωγής και στα σωφρονιστικά καταστήματα της Ελλάδας βλ. φερόνυμη σχτ. μελέτη (Μάρτιος 2001) στην ιστοσελίδα:: www.auth.gr/virtualschool/2.2-3/Praxis/GeorgoulaReformatoryEducation.html

⁹² Βλ. ά. 4 εδ. γ’ ν. 2207/1994 και π.δ. 333/ 2003 (ΦΕΚ Α’, 285) σε συνδ. με π.δ. 107/2001 (ΦΕΚ Α’, 97).

μετασωφρονιστική μέριμνα ⁹³(αρ. 15 περ. ε' της Σύστασης R(87)20 και υπ' αρ. 28.2 Κανόνας του Πεκίνου).

Ήδη με βάση τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως προκύπτει ότι στη χώρα μας πολλές σημαντικές ρυθμίσεις που θα βοηθούσαν στην απρόσκοπτη επιστροφή των ανηλίκων κρατουμένων στην ελεύθερη κοινωνία, όπως η ημιελεύθερη διαβίωση και τα εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικού και επαγγελματικού χαρακτήρα για ανηλίκους, δεν έχουν έως τώρα ενεργοποιηθεί με την έκδοση των αναγκαίων υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων. Ανεξάρτητα, όμως από αυτές τις ελλείψεις και ορισμένες άλλες σε επίπεδο νομοθετικής πληρότητας⁹⁴, πολύ σημαντικότερες εμφανίζονται οι *ελλείψεις* σε επίπεδο επιμόρφωσης, κατάρτισης, δημιουργικής απασχόλησης και, τέλος, κοινωνικής (επαν)ένταξης των νεαρών κρατουμένων.

Ειδικότερα, λειτουργούν στη χώρα μας *τρία ειδικά καταστήματα κράτησης νέων* (στον Αυλώνα Αττικής, στην Κασσαβέτεια επαρχίας Αλμυρού του νομού Μαγνησίας, και, ακόμη, στον Βόλο) και δύο τμήματα κράτησης νέων (στις Δικαστικές Φυλακές του Κορυδαλλού και των Διαβατών Θεσσαλονίκης)(πρβλ. ά. 2 §4 π.δ. 36/2000 "Όργανισμός του Υπουργείου Δικαιοσύνης"). Επίσης, ανήλικες ή νεαρές κρατούμενες διαβιώνουν έγκλειστες στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού.

Σύμφωνα με τον ελληνικό Σωφρονιστικό Κώδικα (ά. 12 του Ν. 2776/1999), τα εν λόγω Καταστήματα Κράτησης Ανηλίκων

---

⁹³ Αναλυτικά για το θέμα αυτό βλ. Ανθ. Χάιδου, Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 76 επ. και τις εισηγήσεις των Ν. Κουράκη και Στρ. Γεωργούλα στον συλλογικό τόμο με πρακτικά συνεδρίου για το θέμα «Κοινωνικός Αποκλεισμός για Ανθρώπους που Παραμερίζουμε» (επιμ. Δέσπ. Παπαδοπούλου), Αθήνα: Αρμός, 2002, 259-271 και 273-280 αντίστοιχα.

⁹⁴ Πρβλ. με την ευκαιρία αυτή και τις κριτικές παρατηρήσεις της Α. Χάιδου στο έργο της Εγκληματολογικά Κείμενα. Ανήλικοι - Ναρκωτικά - Κοινωνικός Ελεγχος, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 33

προορίζονται για την κράτηση εφήβων και νεαρών ενηλίκων ηλικίας κάτω των 21 ετών.

Ο αριθμός των νεαρών κρατουμένων απάρτιζε την 1.4.2004 το 5,6% του συνολικού αριθμού κρατουμένων (8.798) στις ελληνικές φυλακές. Πράγματι, τα Δικαστήρια Ανηλίκων είναι μάλλον διστακτικά στο να στέλνουν ανήλικους παραβάτες στη φυλακή, χρησιμοποιώντας τον εγκλεισμό μόνον ως έσχατο μέσο. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, εξάλλου, από το γεγονός ότι οι Έλληνες δικαστές γνωρίζουν πολύ καλά όχι μόνο τη γενικά αρνητική επίδραση του εγκλεισμού στην κοινωνική επανένταξη των νεαρών κρατουμένων, αλλά και τη μειωμένη ευθύνη των νέων αυτών σε παράγοντες που ενδέχεται να τους έχουν οδηγήσει στην παραβατικότητα, όπως οι κακές οικογενειακές συνθήκες, τα σχολικά προβλήματα και η ανεργία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από τους 497 νεαρούς παραβάτες που κρατούνταν στα τρία Καταστήματα Κράτησης Ανηλίκων την 1.4.2004, αλλοδαποί ήσαν οι 275, δηλ. ποσοστό 55,3% του συνόλου.

Μολονότι προβλήματα συνωστισμού (σε σχέση με τις επίσημα προβλεπόμενες θέσεις κράτησης) παρατηρούνται μόνο στο κέντρο κράτησης του Βόλου, η όλη λειτουργία των φυλακών ανηλίκων στην Ελλάδα δημιουργεί έντονους προβληματισμούς: Ήδη κατά τη δεκαετία '90 είχε επισημανθεί από επιστημονικές έρευνες και από εκθέσεις επίσημων φορέων ότι "οι προσφερόμενες δυνατότητες (π.χ. στις τότε Φυλακές Ανηλίκων Κορυδαλλού) δεν ήσαν επαρκείς"⁹⁵, ότι δηλ. δεν υπήρχε μεγάλη προσφορά σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και επιμόρφωσης επί μονίμου βάσεως, ούτε και σε άλλες ψυχαγωγικές και εποικοδομητικές δραστηριότητες (ανάλογα διαπιστώθηκαν και σε επίσκεψη μελών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής -CPT- το 1999 στη

---

⁹⁵ Βλ. Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων -CPT-, 1993, εις: Ν. Κουράκης / Φ. Μηλιώνη κ.ά., 1995, 315-395: 345.

Φυλακή Αυλώνα⁹⁶. Εξάλλου, όπως προέκυψε ιδίως από την έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών⁹⁷, στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων που λειτουργούσαν το 1993, οι ανήλικοι απασχολούνταν σε κάποια εργασία, έστω και δευτερεύουσα, μόνο σε ποσοστό 58%, ενώ οι υπόλοιποι κυριολεκτικά “κάθονταν” και έβλεπαν τηλεόραση, έκαναν βόλτες και έπαιζαν μπάλα, τούτο, δε, μολονότι οι περισσότεροι από αυτούς που έμεναν αδρανείς (63%) δήλωναν με απερίφραστο τρόπο την επιθυμία τους να εργασθούν. Επίσης, μόνον ένας στους τρεις ανηλίκους (35%) είπε ότι παρακολουθούσε μαθήματα σχολείου, ενώ μόλις περί το 9% έκαναν λόγο για συμμετοχή τους σε μαθήματα καλλιτεχνικού ή τεχνικού χαρακτήρα, αν και η γενική εντύπωση ήταν ότι τα μαθήματα αυτά δεν μπορούσαν να προσφέρουν πολλά στους κρατούμενους⁹⁸. Ακόμη, ήδη κατά την εποχή εκείνη της δεκαετίας του '90 είχαν επισημανθεί προβλήματα που αφορούσαν τον μη επαρκή διαχωρισμό των διαφορετικών κατηγοριών κρατουμένων, την ύπαρξη μεγάλου αριθμού ανηλίκων υπό προσωρινή κράτηση (υποδίκων), την εμφανή έλλειψη επιστημονικού, ιδίως, προσωπικού (προπάντων: κοινωνικών λειτουργών, εκπαιδευτικών, γεωπόνων, εγκληματολόγων και κοινωνιολόγων, αλλ' επίσης και τεχνικού - διδακτικού προσωπικού για τα προγράμματα κατάρτισης), την έλλειψη επαφών των ανηλίκων με την τοπική κοινωνία και τους φορείς της, καθώς και την ανυπαρξία ουσιαστικής βοήθειας στον αποφυλακιζόμενο ανήλικο προς εξασφάλιση στέγης, οικονομικής στήριξης και εργασίας μετά την έξοδό του από τη φυλακή

---

⁹⁶ Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, 408 επ.

⁹⁷ Ν. Κουράκης / Φωτεινή Μηλιώνη κ.ά., 1995, σελ. 60 επ., 86 και 98).

⁹⁸ Εξάλλου και από την έρευνα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης προκύπτει ότι από το σύνολο των 100 κρατουμένων που ερωτήθηκαν (τα 2/3 μετεφηβικής ηλικίας), ναι μεν περί τα 40 άτομα είχαν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά μόλις 4 το είχαν αποπερατώσει! - βλ. Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 402, σημ. 99 και σελ. 405.

(μετασωφρονιστική μέριμνα)⁹⁹. Παρά τις προσπάθειες που έγιναν κατά τα τελευταία χρόνια για βελτίωση της κατάστασης, τα προβλήματα φαίνεται ότι εξακολουθούν να υπάρχουν και μάλιστα ότι έχουν αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη οξύτητα λόγω του υπερσυνωστισμού και της ποιοτικής διαφοροποίησης που προκλήθηκε στις φυλακές ανηλίκων από τον μαζικό εγκλεισμό αλλαδαπών κρατουμένων, κυρίως ανηλίκων, και μάλιστα Αλβανών¹⁰⁰.

Β' Συγκριτικές Παρατηρήσεις

Συστήματα Δικαιοσύνης Ανηλίκων στην Ευρώπη

Ενόψει της νέας ελληνικής νομοθεσίας, χρήσιμο είναι στο σημείο αυτό να παρατεθούν αντίστοιχα στοιχεία και για άλλες νομοθεσίες της Ευρώπης, ώστε να αποτυπωθούν και με τον τρόπο αυτό οι νεότερες τάσεις του Δικαίου των Ανηλίκων.

Τα στοιχεία αυτά λαμβάνονται κυρίως από μία αγγλόφωνη μελέτη του υπογράφοντος με τίτλο “Μία τυπολογία των συστημάτων δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ευρώπη” (“A typology of

---

⁹⁹ Ως προς τις υπηρεσίες που προσφέρονται σε αποφυλακιζόμενους ανηλικούς άλλων χωρών βλ. π.χ. *Clemens Bartollas, Juvenile Delinquency, όπ.π., 2000*⁵, σελ. 505 επ.

¹⁰⁰ Πρβλ. *Αγγ. Πιτσελά, 2002*⁴ ιδίως σελ. 438-439. Η ίδια, σε ερευνητικό πρόγραμμα που ξεκίνησε το 2002 σε συνεργασία με το Εγκληματολογικό Ινστιτούτο της Κολωνίας, διεπίστωσε για το κατάστημα κράτησης ανηλίκων της Κασσαβέτιας, ότι «δεν υπάρχουν ατομικά κελιά και συνακόλουθα επικρατεί αφόρητη στενότητα (ανυπαρξία προσωπικού χώρου και ιδιωτικής ζωής. Παράλληλα ελλείπουν δυνατότητες εκμάθησης κάποιου επαγγέλματος. Η απασχόληση στους αγρούς ή στην κτηνοτροφία συνδέεται κατά κανόνα με την τοποθέτηση στο ανοικτό κατάστημα κράτησης, εκτός του συρματοπλέγματος, στο οποίο όμως εισάγονται μόνο λίγοι νεαροί κρατούμενοι» -βλ. *Αγγ. Πιτσελά, Το σωφρονιστικό σύστημα για ανηλικούς σε ελληνογερμανική σύγκριση - Αποτελέσματα μιας έρευνας*, εις: «Πλάτων. Ενημερωτικό Δελτίο Ελλην. Τμήματος Διεθνούς Εταιρείας Κοινων. Αμύνης», 19/35, Ιαν. - Δεκ. 2002, σελ. 7 - 36: 29-30.

juvenile justice systems in Europe”), που δημοσιεύθηκε στον Τιμητικό Τόμο για την Καθηγήτρια κ. Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου (Αθήνα/ Βρυξέλλες: Νομική Βιβλιοθήκη/ Bruylant, 2003, τ. Α', σελ. 251 - 273). Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο συμμετοχής του υπογράφοντος επί 2 ½ έτη ως εκπροσώπου της Ελλάδας στην Επιτροπή Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία κατήρτισε την προαναφερθείσα Σύσταση του έτους 2003.

Προφανώς, είναι εξαιρετικά δύσκολο ή ακόμη και μάταιο, ενόψει των ραγδαία μεταβαλλόμενων νομοθεσιών, να επιχειρηθεί με τη μελέτη αυτή μία λεπτομερειακή καταγραφή των διαφόρων συστημάτων δικαιοσύνης ανηλικών στις επιμέρους χώρες της Ευρώπης σήμερα, καθώς και η κατάταξη καθενός από αυτά τα συστήματα σύμφωνα με τα ανωτέρω δύο αναφερθέντα πρότυπα.

Η προτίμηση ορισμένων χωρών στο δικαιικό πρότυπο

Σε γενικές γραμμές μπορεί ωστόσο να επισημανθεί, ότι χαρακτηριστικά παραδείγματα νομοθεσιών προσανατολισμένων κυρίως στο δικαιικό πρότυπο αποτελούν κυρίως εκείνες της Αγγλίας/ Ουαλίας και της Ολλανδίας. Πάντως, πρέπει να τονισθεί ότι σε ορισμένες χώρες το δικαιικό πρότυπο ενίοτε εφαρμόζεται στην πράξη όχι τόσο για την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής επανένταξης του ανήλικου παραβάτη, όσο μέσα σ' ένα αυστηρό πνεύμα ανταπόδοσης¹⁰¹, ώστε να καθησυχασθεί η κοινή γνώμη (που διεγείρεται από τα Μ.Μ.Ε.) ότι “το έγκλημα είναι υπό έλεγχο” και ότι οι ταραξίες θα “πληρώσουν” για τις πράξεις τους. Τέτοιες αποκλίσεις από το δικαιικό πρότυπο προς μία σκληρότερη πολιτική με “τραχείες εναλλακτικές λύσεις” παρατηρούνται ιδίως όταν φαίνεται να είναι σε έξαρση η βίαιη και βαριά εγκληματικότητα ή όταν ορισμένες χωρίς προηγούμενο ποινικές υποθέσεις (π.χ. δολοφονία μικρών παιδιών) δημιουργούν ατμόσφαιρα “ηθικού

---

¹⁰¹ Βλ. *Andrew von Hirsch, Censure and Sanctions*, Oxford: Clarendon Press, 1993.

πανικού” σε μια κοινωνία¹⁰². Περαιτέρω, προβλήματα δημιουργούνται και όταν ορισμένες χώρες θεσπίζουν διάφορα εξωιδρυματικά μέτρα χωρίς να είναι σε θέση να τα ενεργοποιήσουν λόγω έλλειψης πόρων ή και ειδικά καταρτισμένου προσωπικού (λ.χ. κοινωνικών λειτουργών).

Επιμέρους τάσεις για τον εκσυγχρονισμό του Δικαίου Ανηλίκων στην Ευρώπη

Κατά τα τελευταία έτη, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες είναι εμφανής ένας αέρας αλλαγής με στόχο τον εκσυγχρονισμό των ισχυόντων συστημάτων ανηλίκων. Ήδη το 1998 η Αυστρία και η Ιταλία ανέλαβαν μια φιλόδοξη νομοθετική μεταρρύθμιση. Ακολούθησαν και άλλες χώρες: Πολύ σύντομα, το 1990 η Γερμανία, το 1991 η Αγγλία/ Ουαλία (που προχώρησαν και σε νέες μεταρρυθμίσεις το 1994 και το 1998), το 1993 η Νορβηγία και η Γαλλία (η δεύτερη προχώρησε σε σημαντική μεταρρύθμιση και το 2002), το 1995 η Ολλανδία, το 1996 η Κύπρος, το 1997 η Φινλανδία, το 1999 η Πορτογαλία και η Σουηδία, το 2000 η Ισπανία και το 2001 η Ιρλανδία και η Ουκρανία. Στην Ελλάδα, όπως αναφέρθηκε ήδη, το Υπουργείο Δικαιοσύνης συγκρότησε τον Ιούνιο του 2001 μια νομοπαρασκευαστική ομάδα εργασίας, υπό την προεδρία του Ευάγγελου Κρουσταλάκη, τότε Αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων. Καρπός της ενλόγω ομάδας εργασίας υπήρξε, όπως προαναφέρθηκε, ο ν. 3189/2003, που αναμφίβολα έφερε τη χώρα μας, τουλάχιστον από άποψη θεσμικού πλαισίου, στην πρωτοπορία των νέων τάσεων για ένα σύγχρονο Δίκαιο Ανηλίκων.

Οι τάσεις αυτές εκδηλώνονται ιδίως με μέτρα, τα οποία: (α) αντιμετωπίζουν τον εγκλεισμό μόνον ως το έσχατο καταφύγιο (last resort) για ανήλικους παραβάτες, και αποφεύγουν να εισαγάγουν

---

¹⁰² Βλ. *Christian Pfeiffer*, *Juvenile Crime and Violence in Europe*, in: *Crime and Justice*, τ. 23, 1998, 255-328: 322.

ποινές μακροχρόνιου εγκλεισμού· (β) αναπτύσσουν ένα μεγάλο εύρος εξωιδρυματικών κυρώσεων, των οποίων η αποτελεσματική εφαρμογή από τον παραβάτη μπορεί να αποτρέψει τις περαιτέρω ποινικές διαδικασίες· (γ) ενθαρρύνουν διάφορες στρατηγικές κατά παρέκκλιση διαδικασίας και διαμεσολάβησης, ιδίως όταν η ποινική δικονομία τους βασίζεται στην αρχή της σκοπιμότητας· (δ) αποδίδουν ιδιαίτερη προσοχή στην αποκατάσταση της βλάβης του θύματος· (ε) οργανώνουν και συντονίζουν διάφορους, φορείς σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, κατάλληλους για να προσφέρουν βοήθεια στους ανήλικους παραβάτες οι οποίοι είτε βρίσκονται σε κίνδυνο είτε έχουν ήδη τελέσει κάποιο αδίκημα. Οι μεταρρυθμίσεις αυτών των χωρών είναι συνεπώς προσανατολισμένες σ' ένα "εξισορροπημένο" δικαιοκώ πρότυπο (*balanced justice model*), όπου οι παιδαγωγικοί στόχοι συνδυάζονται με τις εγγυήσεις για δίκαιη δίκη και αξιοπρεπή κράτηση, όταν το τελευταίο είναι απολύτως απαραίτητο. Οπωσδήποτε ορισμένες χώρες εμμένουν ακόμη στο προνοιακό πρότυπο, αλλά με τροποποιήσεις οι οποίες καθιερώνουν ένα μεγαλύτερο σεβασμό στην αρχή της δίκαιης δίκης ή/ και οι οποίες ανοίγουν τον δρόμο σε εξωιδρυματικά μέτρα (ενδιαφέρον παράδειγμα αυτής της τάσης αποτελεί η νομοθεσία περί ανηλίκων του Βελγίου, η οποία χρονολογείται ήδη από το 1965 και έχει τροποποιηθεί το 1992 και το 1994). Σε κάθε περίπτωση, παρά την τάση των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών προς ένα "εξισορροπημένο δικαιοκώ πρότυπο", οι διαφορές στις νομοθεσίες τους είναι έκδηλες και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν, ιδίως με βάση κριτήρια όπως η ηλικία ποινικής ευθύνης, η ύπαρξη ιδρυματικών ή και εξωιδρυματικών μέτρων, και η έκταση κατά την οποία ευνοούνται πολιτικές όπως π.χ. η επανόρθωση της βλάβης και η διαμεσολάβηση:

ΗΛΙΚΙΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ¹⁰³

---

¹⁰³ Βλ. *Stewart Asquith, Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe, Council of Europe, 1996, σ.23.* Για τα όσα ακολουθούν πρβλ. *Fr.*

Αγγλία / Ουαλία	10
Αυστρία*	14
Βέλγιο	18 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 16, αν κανένα άλλο προστατευτικό μέτρο δεν φαίνεται να είναι πρόσφορο, καθώς και για τις τροχαίες παραβάσεις)
Βουλγαρία	14
Γαλλία* (μεταρρύθμιση του 2002)	Όλοι οι ανήλικοι που έχουν ικανότητα "διάκρισης", κυρίως (σύμφωνα με τις αποφάσεις των δικαστηρίων) μεταξύ 8 και 10 ετών, για παιδαγωγικά μέτρα (10 έως 13 ετών: παιδαγωγικά μέτρα ή και παιδαγωγικές κυρώσεις· 13 έως 18 ετών: παιδαγωγικά μέτρα ή και παιδαγωγικές κυρώσεις ή και ποινικές κυρώσεις)
Γερμανία*	14
Δανία	15
Ελβετία	7 (15 για εγκλεισμό)
Ελλάδα	13
Εσθονία	15 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 13)
Ιρλανδία	12 (12-14: εφαρμογή της αρχής: <i>doli incapax</i>)
Ισλανδία	15
Ισπανία	14

Dünkel / Kl. Meyer (Hrsg.), *Jugendstrafe und Jugendstrafvollzug. Stationäre Maßnahmen der Jugendkriminalrechtspflege im internationalen Vergleich*, Freiburg/Br.: Max-Planck-Institut, I: 1985, II: 1986 (το κείμενο για την Ελλάδα ευρίσκεται στον ημίτομο II, σελ. 997-1048 και έχει γραφεί από την *Ανθ. Χαΐδου*), *H.-J. Albrecht*, *Zur Reform des Jugendstrafrechts in der Bundesrepublik Deutschland, in Österreich und in der Schweiz*, εις: *Recht der Jugend*, 1988, 387-398 και από τη νεότερη βιβλιογραφία: ειδικό αφιέρωμα του περ. *European Journal on Criminal Policy and Research*, με θέμα "Juvenile Justice System", *John Winterdyk* (ed.), *Juvenile Justice Systems. International Perspectives*, Toronto: Canadian Scholars' Press, 1997, *Fr. Dünkel/ Ant. van Kalmthout/ H. Schüler - Springorum* (Hrsg.), *Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich*, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 1997, *H. - J. Albrecht/ Mich. Kilchling* (Hrsg.), *Jugendstrafrecht in Europa*, Freiburg/Br.: M.P.I., 2002.

Ιταλία*	14
Κροατία	14 (16 για εγκλεισμό)
Κύπρος	10
Λετονία	14
Λιθουανία	16 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 14)
Λουξεμβούργο	18 (σε ορισμένες περιπτώσεις: 16)
Μολδαβία	16 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 14)
Νορβηγία	15 (Μεταρρύθμιση του 1987)
Ολλανδία	12
Ουγγαρία	14
Ουκρανία	16 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 14)
Π.Γ.Δ.Μ.	16 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 14)
Πολωνία	13
Πορτογαλία	12
Ρουμανία	14
Ρωσία	16 (αλλά μπορεί να μειωθεί στα 14 για σοβαρές παραβάσεις)
Σκωτία	8
Σλοβακία	15
Σλοβενία	16 (14 οιονεί ποινική ευθύνη: μόνο παιδαγωγικά μέτρα)
Σουηδία	15
Τουρκία*	12
Τσεχία	15
Φινλανδία	15

* Για την ποινική ευθύνη στις χώρες που σημειώνονται με αστερίσκο είναι επίσης απαραίτητη η προσωπική ικανότητα του ανηλικού ν' αντιληφθεί το άδικο της πράξης του (ικανότητα διάκρισης).

Σε σχέση με τον ανωτέρω πίνακα μπορούν να επισημανθούν και τα ακόλουθα:

Όλα τα νομικά συστήματα αναγνωρίζουν ένα ελάχιστο όριο ηλικίας, κάτω από το οποίο ένα νεαρό πρόσωπο δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ποινικά υπεύθυνο για τις πράξεις του. Στις περισσότερες χώρες, αυτό το όριο ηλικίας είναι περίπου στα 14 έτη, με αρκετές διαφοροποιήσεις ανά χώρα (π.χ. Αγγλία και Ουαλία [10], Κύπρος [10], Τουρκία [12]). Υπάρχει ελαφρώς μικρότερη διαφοροποίηση ως προς την ηλικία, στην οποία ένα πρόσωπο παύει να θεωρείται ανήλικο σε σχέση με τις ποινικές διαδικασίες: Η ηλικία αυτή σε όλες σχεδόν τις χώρες είναι τα 18 έτη. Επιπροσθέτως, ένας σημαντικός αριθμός χωρών αναγνωρίζει μian ιδιαίτερη ηλικιακή κατηγορία “μετεφήβων” για την περίοδο από 18 έως 21 ή ακόμη και έως τα 25 έτη (π.χ. Γερμανία και Ελβετία). Σε ορισμένες περιπτώσεις, νεαροί ενήλικες αυτής της κατηγορίας μπορούν να έχουν, στο πλαίσιο των (ποινικών) νόμων, την ίδια μεταχείριση με τους ανηλίκους (ανάλογα, βέβαια, με την πνευματική και κοινωνική τους ωριμότητα και τις εκάστοτε προσωπικές περιστάσεις).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ¹⁰⁴

	Μέτρα Εκπαιδευτικής Βαθμίας	Ανάδοχη Οικογένεια	Επιτήρηση Παρακολούθηση	Εργασία στην Κοινότητα	Επανάρθωση Μεσολάβηση	Αποκλεισμός της δίωξης ποινικά μέτρα	Πρόστιμο	Υψηλό όσο και/ή
--	-----------------------------------	-----------------------	----------------------------	------------------------------	--------------------------	--	----------	--------------------

¹⁰⁴ Βλ. Stewart Asquith, ό.π., 1996, σελ.. 27 και 29

Αγγλία/ Ουαλία (Μεταρρυθμίσεις του '91, '94 και '98)	+	+	+	+	+	+	+	+
Αυστρία (Μεταρρύθμιση του 1988)			+	+	+	+	+	+
							(δεν χρησι- μοποι- είται συχν ά)	

Βέλγιο	+	+	+	+	+			
Βουλγαρία (κυρίως υπό τη δικαιοδοσί α τοπικών συμβουλί ων)	+	+	+	+	+	+		+

Γαλλία (Μεταρρυθμίσεις του 1993 and 2002)	+	+	+	+	+	+	+	+
			(για πρόσωπα 13 ετών και άνω)	(για πρόσωπα 16 ετών και άνω)			(για πρόσωπα 13 ετών και άνω)	(για πρόσωπα 16 ετών και άνω)
Γερμανία (Μεταρρύθμιση του 1990)	+		+	+	+	+	+	+
						(ειδικά σε περιπτώσεις ασήμαντων παραβάσεων)		

Δανία	+	+	+	+	+	+	+	+
					(Ιτοπικ ό σχέδιο του 1997)	(μέσω κοινωνι κών συμβολ αίων σχεδιασ μένων από Επιτροπ ές Νεαρών Παραβα τών)		

Ελβετία (ομοσπον διακοί και διάφοροι τοπικοί κανονισμ οί)	+ Εκπαιδε υτικά μέτρα σε ανοικτό ίδρυμα: Εκπαιδε υτικές εγκατα στάσεις Επαγγε λματική εκπαίδε υση για ιδιαίτερ α δύσκολ ους εφήβου ς	+	+ (υπό αναστολή)	+ (prestat ion en travail)	+	+ (παύση της δικαστικ ής διαδικα σίας μετά την έρευνα/ κλείσιμ ο) ----- (ακύρωσ η κάθε κύρωση ς ή μέτρου)	+ (μόνη ή με επιτή ρηση)	+
Ελλάδα	+	+	+	+				

Εσθονία (Μεταρρύθμιση του 1998)	+	+	+	+		+	+	+
Ιρλανδία (Μεταρρύθμιση του 2001)	+	+	+	+	+	+	+	+
		(η αστυνομία μπορεί να παραπέμψει το νεαρό πρόσωπο στις κοινωνικές υπηρεσίες)		(για πρόσωπα 16 & 17 ετών)				

Ισλανδία	+	+	+			+	+	+
		(ως κοινω νικό μέτρο διατασ σόμεν ο από αρχές πρόνοι ας, όχι από το δικαστ ήριο)				(αποκλε ίουν τη δίωξη)		
Ισπανία (Μεταρρύ θμιση του 2000)	+	+	+	+	+	+		+
Ιταλία (Μεταρρύ θμιση του 1988)	+	+	+	+	+	+		+
			(sospensio ne del processo e messa alla prova)			(μέσω απόλυτ ης απόλυσ ης κ.λπ.)		(s io pr o m al pr

Κροατία	+	+	+	+	+	+		+
	(ως κοινωνι κό μέτρο σύμφω να με το οικογεν ειακό δίκαιο)							(μ να στ στ βρ κα εκ υπ κα μ επ υό απ κα λε γρ κα δυ)
Κύπρος (Μεταρρύ θμιση του 1996)	+	+	+	+	+	+	+	+
				(Δεν έχει ακόμη εφαρμο σθεί)		(στην πράξη)		

Λετονία	+	+	+	+	+	+	+	+
	(Τοποθέτηση του ανηλίκου υπό την επιτήρηση των γονέων του ή όποιου άλλου προσώπου, σε υπό την επιτήρηση ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος)				(μεταξύ 40 και 280 ώρες)			
Λιθουανία (Μεταρρύθμιση του 2000)	+		+	+	εργασία στην κοινότητα			+
Λουξεμβούργο	+	+			+			

Μολδαβία	+		+ επίβλεψη (αλλά όχι επιτήρηση)			+		+
Νορβηγία (Μεταρρύθμιση του 1993)	+			+	+	+	+	+

Ολλανδία (Μεταρρύθμιση του 1995)	+	+	+	+	+	+	+	+
				(Εργασία στην κοινότητα και αποκατάσταση μέσω εργασίας της προκληθείσας βλάβης)		(μέσω κοινωνικών συμβολαίων)		
Νέστωρ Ε. Κουράκης, 2006								92

Ουγγαρία	+		+		+	+	+	+
			(εφαρμόζε ται ως μέτρο της ποινικής διαδικασί ας)		(δυνατ ότητα αποζη μίωσης για απώλε ιες και βλάβη για περιπτ ώσεις προσώ πων 15 ετών και άνω)			
Ουκρανία (Μεταρρύ θμιση του 2001)	+	+	+		+	+	+	+
					(μόνο επανό ρθωση)			
Π.Γ.Δ.Μ.	+	+	+			+		
Πολωνία	+	+	+	+	+	+	+	

Πορτογαλία (Μεταρρύθμιση του 1999)	+	+	+	+	+	+		+
Ρουμανία								
Ρωσία	+	+	+(επίβλεψη αλλά όχι επιτήρηση)	+			+	αν ο ανήλικος έχει νόμιμο εισόδημα και περιουσία

Σκοτία	+	Μη ποινικ ή διευθέ τηση, αλλά υπάρχ ουν εντατι κά τοπικά προγο ράμμα τα ανάδο χης βοήθει ας που προσφ έρον εναλλ ακτικέ ς για να εξασφ αλίσο υν στέγη	+	(για τους 16 ετών και άνω με δικαστηρι ακή διευθέτησ η, αλλά υπάρχουν εντατικά προγράμμ ατα για τους κάτω των 16 ετών που αντιμετω πίζονται με σύστημα ακροάσεω ν με λειτουργίε ς οιονεί επιτήρηση ς)	+	όπως στην προηγο ύμενη στήλη	+	(κάθε ηλικία - απόφα ση δικαστ ηρίου, απαίτη ση για επιτήρ ηση ακροά σεων παιδιώ ν ή σε εθελον τική βάση)	+	(ποικίλα μέτρα χρησιμο ποιούμε να από τον Procurat or Fiscal για πιθανές ποινικές υποθέσε ις. Children 's Reporter μπορεί ν' απόσχει από επίσημα μέτρα)	+	(για τους 16 ετών και άνω με δικασ τηρια κή διευθ έτηση)	+	(μ du ρι du ηρ
Σλοβακία	+						+	+	+					

Σλοβενία	+		+	+	+	+	+	
				(Μεταρ ρύθμισ η του 1995)	+	(Διαμε σολάβ ηση από το 1999)		
Σουηδία (Μεταρρ υθμιση του 1999)	+	+	+	+	+	+	+	
		(ως μέτρο κοινω νικής πρόνοι ας, όχι με απόφα ση δικαστ ηρίου)	(max.: 1 χρόνος)			(μέσω κοινωνι κών συμβολ αίων)		

Τουρκία	+	+			+		+	+
	(12-15)	(12-15)			για ελαφρ ά εγκλή ματα			
Τσεχία	+	+	+	+	+		+	+

Φινλανδία	+	+	+	+	+	+	+	+
				Τιμώρηση ανηλικών για ανηλικούς ηλικίας 15-17 (όχι σε εθνικό επίπεδο) και εργασία στην κοινότητα (μόνο κατ'εξαίρεση για ανηλικούς κάτω των 18 ετών)				

Πορίσματα Εμπειρογνομώνων για τις τάσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ως προς τις γενικότερες τάσεις που επικρατούν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τα μέσα αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας, ενδιαφέρον είναι να παρατεθούν εδώ τα πορίσματα από Συνάντηση Ευρωπαίων Εμπειρογνομώνων που διοργανώθηκε στο Παρίσι από την τότε Γαλλική Προεδρία κατά το διήμερο 19-20.10.2000¹⁰⁵:

Η προσπάθεια καταπολέμησης της νεανικής παραβατικότητας πρέπει να εναρμονισθεί, αλλά και να προωθήσει έτι μάλλον τους *Κανόνες για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, όπως αυτοί διατυπώθηκαν σε διεθνή νομικά κείμενα και επικυρώθηκαν από τα Κράτη μέλη, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να αποδοθεί προσοχή στα *συμφέροντα των ανηλίκων, τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, και την κοινωνική τους ένταξη, καθώς και στο συμφέρον των θυμάτων και την προστασία της κοινωνίας.*

Τα μέσα αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας δεν αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα της αστυνομίας και των δικαστικών αρχών. Απαιτείται ολοκληρωμένη προσέγγιση, που να συνδυάζει γενικά - προληπτικά μέτρα, μέτρα κοινωνικής πρόνοιας, και δραστηριότητα από την αστυνομία και τις δικαστικές αρχές.

Κάθε ένα από αυτά τα μέσα αντιμετώπισης του εγκλήματος απαιτεί μια πολυεπιστημονική προσέγγιση, με την οποία συνδυάζεται η συνεισφορά διαφορετικών επιστημονικών κλάδων. Ειδικότερα, σκοπός αυτής της προσέγγισης είναι η καλύτερη κατανόηση του φαινομένου, καθώς επίσης η χάραξη και η

---

¹⁰⁵ Βλ. σχετικό ενημερωτικό σημείωμα του υπογράφοντος στον "Ποινικό Λόγο", τ. Α' 2001, 303-308:305 επ..

πραγμάτωση προγραμμάτων και αποφάσεων, κατάλληλων προπάντων για την πρόληψη του εγκλήματος σε επίπεδο γενικού πληθυσμού, αλλά και για την πρόληψη της υποτροπής. Σε όλα αυτά τα επίπεδα υπάρχει η ανάγκη για συστηματική σύνδεση και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Στρατηγικές, σκοποί και προτεραιότητες

Οι στρατηγικές για αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας πρέπει να εμπλέκουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, να αντιμετωπίζουν εγκαίρως παράγοντες που εξωθούν από ενωρίς νεαρά άτομα στον κίνδυνο του εγκλήματος, να έχουν, κατά προτίμηση, ένα τοπικό άξονα και να σχετίζονται με πολύπλευρες στρατηγικές για κοινωνική και αστική ανάπτυξη, μέσω των οποίων να αποσκοπείται η αναστροφή των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού, της αστικής εξαθλίωσης, της ανεργίας, της απουσίας εκπαιδευτικών ευκαιριών και της σχολικής αληθείας. Γενικότερα, το εκπαιδευτικό σύστημα, η επαγγελματική εκπαίδευση και οι πρωτοβουλίες για απασχόληση θεωρείται ότι διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας.

Η εξέλιξη του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας σε ορισμένα Κράτη Μέλη οδήγησε ήδη ή πρόκειται να οδηγήσει στην αναμόρφωση των δικαιωμάτων των ανηλίκων. Σ' αυτό το επίπεδο, οι υιοθετηθείσες λύσεις ποικίλλουν, προσαρμοζόμενες, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, σε ποινικού τύπου μέτρα ή /και - επίσης- σε λύσεις που σχετίζονται με τα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών (πρόνοιας) των διαφόρων Κρατών. Σε κάθε περίπτωση ο σκοπός τους πρέπει να είναι η εκπαίδευση, η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και η επανενσωμάτωσή του στον κοινωνικό κορμό, καθώς και η επανόρθωση της ζημιάς, ενώ πρέπει να απορρίπτονται παραπλανητικά ψευδοδιλήμματα για δήθεν επιλογή ανάμεσα σε μέτρα κατασταλτικά (τιμωρητικά) και μέτρα εκπαιδευτικά (παιδαγωγικά).

Μπορούμε σε γενικές γραμμές να διακρίνουμε στις νομοθεσίες όλων των χωρών της Ένωσης ορισμένες κοινές ρυθμίσεις αντίστοιχες προς τους προαναφερθέντες σκοπούς ενός σύγχρονου Δικαίου Ανηλίκων:

- Η προτεραιότητα που δίνεται σε μέτρα επανόρθωσης, τόσο για το θύμα όσο και για την κοινωνία, όπως π.χ. εργασία προς όφελος της κοινότητας.
- Η προτεραιότητα που δίνεται σε μέτρα προστατευτικής επίβλεψης και σε μέτρα εκπαιδευτικού χαρακτήρα, τα οποία εκτελούνται στην κοινότητα.
- Κράτηση μόνο για σοβαρότερες περιπτώσεις ανήλικης παραβατικότητας.
- Η “τιμωρία” δεν πρέπει να αντιτίθεται στην “εκπαίδευση” κατά την εφαρμογή και εκτέλεση των μέτρων για ανήλικους παραβάτες. Αν και τα μέτρα μπορεί να εμφανίζουν ένα τιμωρητικό χαρακτήρα, έχουν, όμως, επίσης ένα παιδαγωγικό περιεχόμενο για την πρόληψη της υποτροπής και για την κοινωνική επανένταξη.
- Είναι πολύ σημαντικό να εξασφαλίζεται η υποστήριξη των ανηλίκων για την εκτέλεση τέτοιου είδους μέτρων. Υπάρχουν ορισμένα μέτρα που προϋποθέτουν αυτή την υποστήριξη ως προϋπόθεση για την πραγμάτωσή τους.
- Η ατομική προσαρμογή, λαμβανομένων υπ’ όψη των χαρακτηριστικών του κάθε ανήλικου, είναι επίσης μια σημαντική προϋπόθεση για την επιτυχή πραγμάτωση τέτοιων μέτρων.
- Κατά την προετοιμασία προγραμμάτων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των ανηλίκων πρέπει πάντοτε να λαμβάνονται υπόψη

(και) οι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν στον κίνδυνο της υποτροπής, έτσι ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα στη λειτουργία του συστήματος της δικαιοσύνης. Ιδίως, η χρήση υποστηρικτικών μέτρων και προγραμμάτων για την πρόληψη της υποτροπής και για την κοινωνική επανένταξη των ανήλικων παραβατών πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, έτσι ώστε να διασφαλισθεί η υποστήριξη του κοινού και ιδίως των νέων. Ταυτόχρονα όμως πρέπει να επιδιώκεται και η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανηλίκου.

- Παρομοίως, η ταχύτητα στη διαδικασία λήψης νομικών αποφάσεων είναι απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα της ποινής και άλλων μέτρων παρέμβασης, με την προϋπόθεση όμως ότι προστατεύονται εξίσου τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των ανηλίκων.

- Οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες, οι οποίες απαντούν σε όλες σχεδόν τις χώρες-μέλη, θεωρούνται επίσης πρόσφορες λύσεις για την αποφυγή ή τη μείωση της εμπλοκής των ανηλίκων με τα συστήματα δικαιοσύνης.

- Υπάρχει ισχυρή υποστήριξη και για την ανάπτυξη μηχανισμών διαμεσολάβησης, με την ευρεία έννοια του όρου, δηλ. με την έννοια αφενός της μεσολάβησης μεταξύ ανηλίκου και θύματος (ει δυνατόν με προεκτάσεις στην οικογένεια του ανηλίκου, υπό τη μορφή του νεοζηλανδικού προτύπου οικογενειακού συμβουλίου, και σε σημαντικά για τον ανήλικο πρόσωπα), και αφετέρου με την έννοια της κοινωνικής και της πολιτιστικής μεσολάβησης. Οι διαδικασίες διαμεσολάβησης μπορούν να ενεργοποιούνται είτε στο πλαίσιο δικών, είτε ανεξαρτήτως αυτού.

- Πρέπει να ενισχυθεί η χρήση επανορθωτικής εργασίας στην κοινότητα, η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή εργασιών προς το

όφελος του θύματος ή δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών, ή κοινωνικών ομάδων.

- Η χρήση του εγκλεισμού πρέπει να θεωρείται ως η έσχατη λύση.
- Τονίζεται, ότι η Ευρωπαϊκή προοπτική στον αγώνα απέναντι στη νεανική παραβατικότητα απαιτεί μιαν ολοκληρωμένη προσέγγιση με έμφαση στα μέτρα πρόληψης, που θα αναπτύσσεται σε συνδυασμό με κοινωνικές πολιτικές, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο ζωής και ανάπτυξης των μεγαλουπόλεων.

VII. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Διδάγματα από την εγκληματολογική έρευνα

Όπως τονίσθηκε ήδη, από σειρά επιστημονικών ερευνών έχουν προκύψει δύο βασικά πορίσματα, με ιδιαίτερη σημασία για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων : Πρώτον, ότι οι σοβαρού χαρακτήρα διαπιστούμενες πράξεις παραβατικότητας ανηλίκων διαπράττονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από ένα συγκριτικά ολιγάριθμο ποσοστό νεαρών ατόμων, που συνήθως προέρχονται από μικρού εισοδήματος οικογένειες με εγκληματικό παρελθόν και με περιορισμένες δυνατότητες άσκησης ελέγχου στα νεαρά τους μέλη¹⁰⁶. Και δεύτερον, ότι οι διαπιστούμενες πράξεις της παραβατικότητας ανηλίκων εμφανίζουν μεν μιαν αξιοσημείωτη έξαρση στην ακμή της εφηβείας (περί τα 14 - 16 έτη), προφανώς στο πλαίσιο μιας προσπάθειας του νεαρού ατόμου να δώσει διέξοδο στον δυναμισμό του, να κάνει τη μικρή του επανάσταση κατά του “κατεστημένου” και ν’ αποκτήσει έτσι αυτεπίγνωση και αυτοπεποίθηση (πρβλ. στο Παράρτημα αυτής της εργασίας τα όσα συναφή αναφέρει ο Αριστοτέλης στη “Ρητορική” του), στη συνέχεια όμως σημειώνουν μιαν εντυπωσιακή ύφεση, έχουν δηλ. περιστασιακό χαρακτήρα (πρβλ. την υπ’ αρ. 5 περ. ε’ Κατευθυντήρια Αρχή του Ριάντ¹⁰⁷). Μάλιστα, η ύφεση αυτή είναι στους αρχάριους δράστες (και εφόσον πρόκειται για μικρής έντασης παραβατικότητα) τόσο μεγαλύτερη, όσο μικρότερη είναι η αντιμετώπιση από την Πολιτεία των αξιόποινων πράξεών τους με τρόπο στιγματιστικό για την τιμή και την προσωπικότητά τους, όσο λιγότερη δηλ. είναι η

¹⁰⁶ Βλ. για όσα ακολουθούν ιδίως *David P. Farrington*, *Early Precursors of Frequent Offending*, εις: *James Q. Wilson / Glenn C. Loury* (eds.), *From Children to Citizens*, vol. III : *Families, Schools, and Delinquency Prevention*, New York / Berlin κ.λ.π. : Springer, 1987, 27 - 50 : 27 επ., όπου γίνεται εκτενής αναφορά στα αποτελέσματα της λεγόμενης «Cambridge Study in Delinquent Development» και άλλων παρεμφερών ερευνών. Πρβλ. και *Nicholas Emler/ Stephen Reicher*, *Adolescence and Delinquency. The collective management of reputation*, Oxford etc.: Blackwell, 1995, 228 επ.

¹⁰⁷ Βλ. το κείμενο αυτής της αρχής εις: *Α. Πιτσελά*, 2003, σελ. 517.

αντιμετώπιση αυτή μέσω ιδρυματικών κυρώσεων που επιβάλλονται δια της δικαστικής οδού¹⁰⁸.

Κοινωνική, δικαιοκή και περιστασιακή πρόληψη

Βεβαίως τα δύο αυτά πορίσματα δίνουν αντίστοιχα το κλειδί για μια αποτελεσματική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας σε επίπεδο πρόληψης. Εύλογα δηλ. είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η ενλόγω παραβατικότητα παρουσιάζει πολλές προοπτικές να περιορισθεί αισθητά:

- Πρώτον, εάν ληφθούν ουσιαστικά μέτρα, σε επίπεδο **κοινωνικής πρόληψης**¹⁰⁹, για τη βελτίωση των όρων κοινωνικοοικονομικής διαβίωσης και ποιότητας ζωής, την προώθηση αξιών όπως η αλληλεγγύη και ο σεβασμός των άλλων, την ενίσχυση του ρόλου της οικογένειας ως κοινωνικοποιητικού παράγοντα, και την παροχή ευκαιριών μόρφωσης και εξεύρεσης εργασίας, ιδίως σε νεαρά άτομα που μειονεκτούν κοινωνικά. Άλλωστε, όπως γίνεται δεκτό, “οι εποικοδομητικές προσπάθειες κοινωνικής ένταξης των νεαρών ατόμων επιδρούν πιο αρνητικά στην

---

¹⁰⁸ Δύο τέτοιες γερμανικές έρευνες αναφέρει η *Αγγ. Πιτσελά* στο αξιολογικό έργο της «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, 2002⁴, σελ. 103, σημ. 193, πρβλ. σελ. 95, σημ. 170, σελ. 109, σημ. 207 και 208 και σελ. 127 και σημ. 258. Σ' αυτές θα μπορούσαν να προστεθούν η έρευνα του *Fr. Schulenburg: Minderjährige als Täter von Kraftfahrzeug-Diebstahl und Kraftfahrzeug-Mißbrauch*, Berlin: Duncker & Humblot, 1973 (περί αυτής βλ. και *N.E. Κουράκη*, Επιμέτρηση της ποινής και στιγματισμός του εγκληματία, στα: Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελλην. Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (Αθήνα 1985), Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1987, 227 - 228), οι έρευνες που παραθέτει η *Evdoxia Fasoula*, Rückfall nach Diversionentscheidungen im Jugendstrafrecht und im allgemeinen Strafrecht, München : Herbert Utz, 2003, 88 επ. καθώς και οι έρευνες από την αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία που παραθέτει ο *Ph. Feldman*, *The Psychology of Crime: A Social Science Textbook*, Cambridge University Press, 1993, 410-411.

¹⁰⁹ Στη συνέχεια των αναπτύξεων αυτών θα προτιμηθεί η περισσότερο σφαιρική αλλά και κατανοητή διάκριση της πρόληψης σε κοινωνική, δικαιοκή και περιστασιακή, παρά η καθιερωμένη αλλά ελλειπτική διάκριση σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή πρόληψη. Σημαντική είναι πάντως η ανάλυση της πρόληψης υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής διάκρισης στη μελέτη του *Ken Pease "Crime Prevention"*, εις: *M. Maguire / R. Morgan / R. Reiner* (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Clarendon Press, 1994, 659 - 703 : 660 επ.

ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς απ' ό,τι η απειλή ποινής και η ποινική δίωξη"¹¹⁰

- Και δεύτερον, εάν αποφεύγεται, σε επίπεδο **δικαιικής πρόληψης**, η επιβολή μέτρων με κατασταλτικό και ιδίως -ακόμη χειρότερα- με ιδρυματικό χαρακτήρα (π.χ. εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα), προτιμάται, δε, αντίθετα, η επίδειξη επιείκειας, η αποφυγή στιγματιστικών διαδικασιών και, η επιβολή, κατά το δυνατόν, αναμορφωτικών μέτρων που ενισχύουν την επίβλεψη/ συμπαράσταση στον ανήλικο (π.χ. ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε επιμελητή ανηλίκων ή και η ένταξη του, εφόσον κάνει χρήση ναρκωτικών, σε κατάλληλο συμβουλευτικό πρόγραμμα) ή και που ενεργοποιούν τις θετικές πλευρές της προσωπικότητας του ανηλίκου (π.χ. κοινωφελής εργασία).

Μάλιστα, γίνεται προφανές ότι ο περιορισμός της νεανικής παραβατικότητας θα μπορούσε να είναι ακόμη μεγαλύτερος εάν γινόταν παράλληλη προσπάθεια, σε επίπεδο **περιστασιακής πρόληψης**,¹¹¹ να μειωθούν οι επιμέρους ευκαιρίες διάπραξης αξιόποινων πράξεων από νεαρά, ιδίως, άτομα (π.χ. περιορισμοί στην πώληση όπλων, ασφαλέστερη προστασία δικύκλων ή αυτοκινήτων από κίνδυνο κλοπής αύξηση των αστυνομικών περιπόλων στους δρόμους), και να τεθεί σε εφαρμογή ολοκληρωμένο πρόγραμμα ενημέρωσης των υποψηφίων θυμάτων του

---

¹¹⁰ Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 96 και σημ. 175.

¹¹¹ Για τα πρακτικά μέτρα περιστασιακής πρόληψης που μπορούν να ληφθούν ώστε να παρεμποδίζονται πράξεις όπως η διάρρηξη σπιτιού ή αυτοκινήτου, ο βιασμός κ.λ.π. βλ. ιδίως το αφιέρωμα της εφημ. «Το Βήμα» της 11.7.1993, σελ. Α 40 - Α 41, που βασίστηκε σε μελέτη της μεταπτυχιακής φοιτήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. *Μαρίνας Παπασάββα* υπό την επίβλεψη του γράφοντος. Επίσης από την πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. το τεύχος 3 του Γ' τόμου (1995) του περ. «European Journal on Criminal Policy and Research», με γενικό τίτλο «Crime Environments and Situational Prevention», καθώς και τις αναπτύξεις στην έκδοση του *Council of Europe - European Committee on Crime Problems (CDPC (96) 15)* από 18.11.1996, με τίτλο «Europe in a time of change: crime policy and criminal law», σελ. 46 - 48. Αξίζει ακόμα αναφερθεί ότι ενδιαφέρουσες και πάντα επίκαιρες συμβουλές για την περιστασιακή πρόληψη περιλαμβάνονται και στο έργο του Ονορέ ντε Μπαλζάκ "Κώδικας των Εντίμων Ανθρώπων ή πώς να μην σας πιάσουν κοροίδο οι απατεώνες" (μτφρ. Μαργ. Κρεμμυδά, Αθήνα: έκδ. Αλεξάνδρεια, 1994), που πρωτοκυκλοφόρησε το 1825.

εγκλήματος (π.χ. με πρακτικές οδηγίες για την προστασία της παρουσίας τους και της σωματικής τους ακεραιότητας)¹¹².

Όρια και στρατηγική της πρόληψης σε δικαιοκτικό και κοινωνικό επίπεδο

Είμαι, νομίζω, πρόδηλο ότι τα ανωτέρω προληπτικά μέτρα, εφόσον εφαρμοσθούν με εξορθολογισμένο και συστηματικό τρόπο, θα μπορούσαν να έχουν κάποια εντυπωσιακά αποτελέσματα στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας. Ωστόσο σε μια δικαιοκρατική κοινωνία, ο περιορισμός της εγκληματικότητας και ιδίως της παραβατικότητας των ανηλίκων δεν μπορεί να επιδιώκεται “πάση θυσία”. Ως όριο αυτών των επιδιώξεων και προσπαθειών τίθεται, ασφαλώς, ο σεβασμός της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου. Από την άποψη αυτή χρήσιμο θα ήταν, επομένως, να διερευνηθεί στον τομέα της **δικαιικής πρόληψης** το κρίσιμο ζήτημα, που έχει, άλλωστε, από καιρό επισημανθεί, μήπως με την υιοθέτηση εξωιδρυματικών κυρώσεων ή και διαδικασιών που παρεκκλίνουν από τη συνήθη αντιμετώπιση των ανηλικών παραβατών δια της δικαστικής οδού, αφενός στερούμε τους παραβάτες αυτούς από τις νόμιμες συνταγματικές τους εγγυήσεις δικονομικού χαρακτήρα και αφετέρου διευρύνουμε ανεπίτρεπτα το πλέγμα κυρώσεων της υπό αντιμετώπιση συμπεριφοράς τους (net widening)¹¹³. Αλλά και στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης ανακύπτουν ορισμένα ζητήματα, των οποίων η επίλυση συναρτάται με ευρύτερες επιλογές πολιτικού ή και συνταγματικού χαρακτήρα. Ερωτάται δηλ. μήπως με τη χορήγηση

---

¹¹² Για τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν σε επίπεδο πρόληψης από τη σκοπιά των ανηλικών, ιδίως, θυμάτων βλ. αντ’ άλλων: Κ.Δ. Σπινέλλη, Ελληνικό Δίκαιο Ανηλικών, Δραστών και Θυμάτων. Ένας κλάδος υπό Διαμόρφωση, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1992, σελ. 216 - 217.

¹¹³ Ως προς τον προβληματισμό αυτό βλ. π.χ. σχετικό δημοσίευμα του γράφοντος στα ΠοινΧρ ΜΑ’ 1991, 126 - 127 και τα όσα σημειώνονται στο έργο του ιδίου Ποινική Καταστολή, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1997, § 313, σελ. 307 - 308. Μάλιστα, υπάρχουν ενδείξεις ότι σε ορισμένα κρατίδια της Γερμανίας η υιοθέτηση άτυπων διαδικασιών για περαιώση της ποινικής διαδικασίας οδήγησε τελικά σε διεύρυνση του δικτύου κυρώσεων και όχι τόσο σε μείωση της ποινής εγκλεισμού για ανηλικούς: Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 124 και σημ. 244.

χρηματικών βοηθημάτων κοινωνικής πρόνοιας προς τις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες (π.χ. επιδόματα κατοικίας, εκπαίδευσης, απασχόλησης κ.λπ.), δημιουργούνται συνθήκες ανισότητας σε σχέση με τους άλλους πολίτες, που εκ των πραγμάτων δεν έχουν τις προϋποθέσεις να απολαμβάνουν τις ίδιες χρηματικές διευκολύνσεις και, επιπλέον, συντηρείται η απρόσφορη νοοτροπία ότι ο πολίτης πρέπει να στηρίζεται λιγότερο στις δικές του δυνάμεις και περισσότερο στις δυνάμεις των άλλων και του Κράτους. Γι' αυτό και κατά τα τελευταία χρόνια, οπότε η αμφισβήτηση του Κράτους - Πρόνοιας έχει λάβει, ενόψει και της γενικότερης οικονομικής δυσκαμψίας των ευρωπαϊκών χωρών, μεγάλες διαστάσεις, προτιμώνται προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας που στηρίζονται λιγότερο σε παροχή χρηματικών βοηθημάτων και περισσότερο σε προώθηση προγραμμάτων ιδιωτικής πρωτοβουλίας με ευρύτερο αναπτυξιακό ενδιαφέρον (π.χ. χορήγηση επαγγελματικών ή εκπαιδευτικών δανείων με ευνοϊκούς όρους).

Η ενίσχυση των κοινωνικοποιητικών φορέων

Τέτοια προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας μπορούν, βεβαίως, να εφαρμοσθούν και στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, με έμφαση δηλ. κυρίως σε πρωτοβουλίες στήριξης της οικογένειας του ανηλίκου ή, και δημιουργίας άλλων, παράλληλων οικογενειακών κυττάρων, όπου ο ανήλικος θα μπορούσε να εξασφαλίσει την αναγκαία για την ηλικία του στοργή και συμπαράσταση (π.χ. θεσμός των αναδόχων οικογενειών: π.δ. 337 / 1993, ΦΕΚ Α' 144)¹¹⁴. Επίσης, πρωτεύοντα ρόλο θα μπορούσε να διαδραματίσει εδώ μια επανεξέταση της σύγχρονης λειτουργίας του σχολείου, ώστε αυτό, από μεταβατικό κέντρο μηχανιστικής αποστήθισης περιττών, συνήθως, γνώσεων, που όμως αποτελούν προϋπόθεση για την είσοδο σε κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή, να μετεξελιχθεί επιτέλους σε αυτοτελές κέντρο

---

¹¹⁴ Για αντίστοιχες προσπάθειες (με θετές οικογένειες) στο εξωτερικό βλ. ενδεικτικά: James Q. Wilson, *Strategic Opportunities for Delinquency Prevention*, εις: J.Q. Wilson / Gl. C. Loury (eds.), όπ. π., σελ. 291 - 311: 297.

ουσιαστικής μόρφωσης, με κύριο άξονα τη δημιουργία ολοκληρωμένων ανθρώπων, ικανών ν' αντιμετωπίζουν με αυτενέργεια, μόνοι τους ή και περισσότεροι συλλογικά, τα προβλήματα της ζωής και της επαγγελματικής σταδιοδρομίας¹¹⁵. Εξίσου σημαντική θα ήταν εδώ για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός νέου ανθρώπου και η εποικοδομητική οργάνωση του ελεύθερου χρόνου του, με τρόπο ώστε να συνδυάζεται η ψυχαγωγία και η ξεκούραση με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του. Η οργάνωση Κέντρων Νεότητας σε κάθε γειτονιά της πόλης με πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην προώθηση αυτής της ιδέας¹¹⁶, όπως άλλωστε γίνεται και στο εξωτερικό και ιδίως στη Γαλλία, όπου οι δήμοι και οι κοινότητες έχουν αναλάβει την πραγμάτωση ενός μεγαλεπήολου προγράμματος κοινωνικής πρόληψης της παραβατικότητας¹¹⁷. Επίσης, σε μια περισσότερο δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των νέων θα μπορούσε να συμβάλει και η τηλεόραση, μέσα από νεανικά

---

¹¹⁵ Ορισμένες ενδιαφέρουσες σκέψεις ως προς τους τρόπους με τους οποίους το σχολείο μπορεί να αποτελέσει κύριο μοχλό στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας παρατίθενται στους: *Paul C. Friday / John Halsey, Patterns of Social Relationships and Youth Crime: Social Integration and Prevention*, εις : *P.C. Friday / V. Lorne Stewart (eds.), Youth Crime and Juvenile Justice*, New York / London: Praeger Publishers, 1977, σελ. 148 επ. Εξάλλου, ως προς τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις κακές σχολικές επιδόσεις και τη νεανική παραβατικότητα, βλ. ιδίως τα πορίσματα έρευνας των *Uwe Engel* και *Klaus Hurrelmann* με τίτλο «*Delinquent Behavior in Adolescence: Potential and Constraints of Preventive Strategies in School Settings*», εις: *P.-A. Albrecht / O. Backes (eds.), Crime Prevention and Intervention*, Berlin / New York: de Gruyter, 1989, 167 - 184: 175 επ.

¹¹⁶ Ενδιαφέρον έχει η εφαρμογή αυτής της ιδέας από τον Δήμο Θεσσαλονίκης με την οργάνωση του Κέντρου Νεολαίας 'Νεανικό Σταυροδρόμι'. Βλ. αναλυτικά: *N. Γαβαλά*, Η ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη των νέων μέσα από τα Κέντρα Νεολαίας, στον συλλογικό τόμο με επιμ. του *N. Γαβαλά*: «Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους : Κοινωνική ένταξη ή αντιπαλότητα ; », Θεσσαλονίκη: Γραφείο Νεολαίας Δήμου Θεσσαλονίκης, 1986, σελ. 183 - 200.

¹¹⁷ Τους βασικούς άξονες αυτού του προγράμματος εκθέτει η *Χρ. Ζαραφωνίτου* στην εισήγηση της «Κοινοτική παρέμβαση στην πρόληψη και αντιμετώπιση της βίαιης παραβατικότητας των ανήλικων στις γειτονιές της πόλης», εις: «*Ημερίδα για την αντιμετώπιση και πρόληψη της παραβατικότητας των ανήλικων*» (9.6.1993), που οργανώθηκε από τον Δήμο Καλλιθέας και το Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 31 - 40: 37 επ., καθώς και (περισσότερο διεξοδικά) η *Christine Lazerges* στην εργασία της «*De la politique de prevention de la delinquance a la politique de la ville*», εις: *C. Fijnaut / J. Goethals / T. Peters / L. Walgrave (eds.), Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe: A challenge for criminological education and research*, Kluwer Law International, 1995, σελ. I. 213 - I. 249.

προγράμματα που θα αποδίδουν έμφαση όχι στη βία και τον καταναλωτισμό, αλλά κυρίως σε θέματα δημιουργικής απασχόλησης, πληροφόρησης και διαπαιδαγώγησης.

Γενική πρόληψη και επίσημος κοινωνικός έλεγχος

Όσα επισημάνθηκαν ανωτέρω για την κοινωνική πρόληψη αφορούν γενικά το σύνολο του νεανικού πληθυσμού μιας χώρας, στον οποίο, μέσα από βασικούς κοινωνικοποιητικούς θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, εργασία), δημιουργούνται οι προϋποθέσεις μιας ομαλής ενσωμάτωσης στο κοινωνικό σύνολο. Στον ίδιο σκοπό της κοινωνικοποίησης αποβλέπει και η ανάδειξη, μέσω των κανόνων του (ποινικού) δικαίου, ορισμένων βασικών κοινωνικών αξιών που τίθενται υπό την προστασία της έννομης τάξης (π.χ. ζωή, υγεία, ιδιοκτησία) και των οποίων ζητείται ο σεβασμός, ακόμη και με την απειλή, κατάγνωση, και εκτέλεση ποινικών κυρώσεων. Πρόκειται εδώ, ως γνωστόν, για τη λεγόμενη “γενική πρόληψη”, που αποτελεί μέρος της εν ευρεία εννοία δικαικής πρόληψης¹¹⁸. Κυρίως όμως η **δικαική πρόληψη** όπως επισημάνθηκε ήδη, στοχεύει σε άτομα που παρέβησαν ήδη τον ποινικό νόμο ή βρίσκονται σε κατάσταση “ηθικής παρεκτροπής” και εμφανίζουν, επομένως, τον βάσιμο κίνδυνο να τελέσουν (νέες) αξιόποινες πράξεις. Εδώ η παρέμβαση γίνεται κυρίως από όργανα άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου, δηλ. από τις αστυνομικές αρχές, τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, καθώς και, επικουρικά, τους επιμελητές ανηλίκων. Πολλές φορές, λόγω του διαπαιδαγωγικού - προνοιακού χαρακτήρα ορισμένων από τα αναμορφωτικά μέτρα που λαμβάνονται για τους ανήλικους παραβάτες και λόγω της δυνατότητας λήψης τέτοιων μέτρων ακόμη και για ανήλικους που δεν τέλεσαν ακόμη παραβατικές πράξεις, αλλά βρίσκονται σε κατάσταση μιας -ούτως ειπείν- “ηθικής παρεκτροπής”, τα όρια μεταξύ κατασταλτικής και προληπτικής

---

¹¹⁸ Βλ. Ν.Ε. Κουράκη, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις στα άρθρα 50 - 78 και άρθρα 50 -58 Π.Κ. εις: Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1993, σελ. 36 επ., όπου και περαιτέρω βιβλιογρ. παραπομπές (πρβλ. και τη νεότερη έκδοση 2000, σελ. 29 επ.).

παρέμβασης των ενλόγω οργάνων είναι ρευστά και συγκεχυμένα. Σε γενικές γραμμές, πάντως, η προληπτική παρέμβαση των κρατικών οργάνων στην παραβατικότητα των ανηλίκων βασίζεται προπάντων σε εξωιδρυματικά μέτρα ή και, γενικότερα, σε κατά παρέκκλιση διαδικασίες (diversion), εφόσον αυτές επιτρέπονται από την αρχή της νομιμότητας (ά. 43 ΚΠΔ)¹¹⁹, καθώς και σε μέτρα περιστασιακής πρόληψης.

Πρόληψη και αστυνομικές αρχές

Ειδικότερα, οι **αστυνομικές αρχές**, όταν ιδίως πρόκειται για αδικήματα που διώκονται κατ' έγκληση (διατάραξη οικιακής ειρήνης κατ' ά. 334 ΠΚ, περιπτώσεις σωματικών βλαβών κατ' ά. 308 και 314 ΠΚ, εγκλήματα κατά της τιμής κατ' ά. 361 επ. ΠΚ, απειλή κατ' ά. 333 ΠΚ, κλοπές και υπεξαιρέσεις ευτελούς αξίας κατ' ά. 377 ΠΚ. κλπ.), πριν από οποιαδήποτε άλλη ενέργεια, καταβάλλουν συνήθως προσπάθεια να συμβιβάσουν τα αντιμαχόμενα μέρη. Ανάλογα, σε περιπτώσεις πταισμάτων (π.χ. παράνομη στάθμευση), οι διευθυντές ή διοικητές υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας, μετά από προηγούμενη ακρόαση του παραβάτη, μπορούν να κάνουν δεκτές τις αντιρρήσεις του και να θέτουν την υπόθεση στο αρχείο (ά. 14 ν. 1481 /1984, ΚΝοΒ 32 : 1984, 1690 και ά. 97 § 2 π.δ. 141 / 1991). Ίσως, στο πλαίσιο αυτών των ρυθμίσεων, ότι ήταν σκόπιμο να εισαχθεί υπό αυστηρές προϋποθέσεις και στη χώρα μας το μέτρο της "αστυνομικής προειδοποίησης" (police cautioning) για μικρής βαρύτητας πλημμελήματα ανηλίκων, ώστε να διακανονίζονται οι υποθέσεις αυτές σε επίπεδο αστυνομικών αρχών και να αποφεύγεται η παραπομπή των υποθέσεων σε Δικαστήριο Ανηλίκων, εκτός βέβαια, εάν, επιθυμεί κάτι τέτοιο ο ίδιος ο ανήλικος¹²⁰. Επίσης, με το ά. 8 § 6 π.δ. 95/1987 ιδρύθηκε στη Διεύθυνση Ασφαλείας Αττικής το 3^ο Τμήμα

---

¹¹⁹ Για τις κατά παρέκκλιση διαδικασίες και την προβληματική τους βλ. π.χ. Ν.Ε. Κουράκη, Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια, εις : του ιδίου, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, τ. Α', Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1991, σελ. 98 - 130: 127 επ.

¹²⁰ Για τη λειτουργία του μέτρου αυτού στη Μ. Βρετανία βλ. π.χ. M Rutter/ H.Giller, όπ.π., 1983, σελ. 72 επ. και Κ.Δ. Σπινέλλη, σελ. 85 και 107, όπου συσχετίζεται με την επίπληξη του ά.122 § 1 περ. ά. ΠΚ.

Ανηλίκων (ήδη: Υποδιεύθυνση Δίωξης Προστασίας Ανηλίκων), στα καθήκοντα της οποίας υπάγεται και η πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας (έλεγχος των δημοσίων κέντρων ή χώρων όπου συχνάζουν ανήλικοι, πραγματοποίηση ενημερωτικών διαλέξεων, συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα κ.τ.τ.).

Οι εισαγγελικές αρχές σε ρόλο μεταξύ δράστη και θύματος

Αντίστοιχες, αν και περισσότερο αυξημένες, είναι και οι δυνατότητες άτυπων παρεμβάσεων που έχουν οι *εισαγγελικές αρχές*, κυρίως ενόψει του διαμεσολαβητικού ρόλου μεταξύ δράστη και θύματος που προβλέπεται γι' αυτές (στα κατ' έγκληση αδικήματα) από το ά. 25 παρ. 4 περ. α' του Οργανισμού Δικαστηρίων (ν. 1756/1988: "Ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών: α) έχει δικαίωμα να συνιστά σε όσους φιλονικούν ν' αποφύγουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων και να επιδιώξουν την ειρηνική λύση της διαφοράς τους". Στην πράξη ο Εισαγγελέας Ακροάσεων, εφόσον του το ζητήσει κάποιος εκ των διαδίκων, είτε παραγγέλλει στον αστυνόμο του τόπου των διαδίκων να τους καλέσει και να τους συστήσει τη διευθέτηση της διαφοράς τους, είτε, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, καλεί ο ίδιος εγγράφως τους διαδίκους ενώπιόν του. Όπως διαπιστώθηκε από σχετική έρευνα¹²¹, καθημερινά 100-150 τέτοιου είδους περιπτώσεις φθάνουν στο τμήμα Ακροάσεων της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Αθηνών και από αυτές το 80 % διευθετούνται σε αστυνομικό επίπεδο ή και από τον Εισαγγελέα Ακροάσεων, μόλις δε, το υπολειπόμενο

---

¹²¹ Δεσπ. Γ. Σακκαλή, Διευθετήσεις: Μια προσέγγιση στα θέματα συμφιλίωσης και αποζημίωσης από αξιόποινες πράξεις, εις : Ν.Ε. Κουράκη (εκδ. επιμ.), Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκουλας, 1994, σελ. 205 - 236: 222. Ας σημειωθεί ότι και στη χώρα μας κάποιες τέτοιας μορφής διαδικασίες δεν είναι άγνωστες και σε δικαστικό επίπεδο, αλλά (προς το παρόν) διενεργούνται μόνο για κατ' έγκληση διωκόμενα αδικήματα, όπως π.χ. εγκλήματα κατά της τιμής, διατάραξη οικιακής ειρήνης, αυτοδικία, απλή σωματική βλάβη κ.λπ. Συνήθως στις περιπτώσεις αυτές το δικαστήριο αναβάλλει τη δίκη για σύντομο χρονικό διάστημα, ώστε να έλθουν σε συνεννόηση μεταξύ τους οι διάδικοι και να γίνει ανάκληση της έγκλησης από τον μηνυτή κατ' ά. 117 §2 ΠΚ -βλ. μια χαρακτηριστική περίπτωση αυτού του είδους (κατάληψη εγκαταλελειμμένου κτιρίου από οκτώ νεαρούς το 1985) στην εφημ. «Ελευθεροτυπία» της 4.7.1990, σελ. 13.

20% καταλήγουν στον Εισαγγελέα Ποινικής Δίωξης. Πάντως πρέπει να επισημανθεί ότι στην Ελλάδα η ρύθμιση της διαμεσολάβησης και της κατά παρέκκλιση διαδικασίας με τον τρόπο αυτό είναι θεσμικά ελλιπής, διότι βασίζεται απλώς σε μια γενικόλογη διάταξη, χωρίς ειδικότερους κανόνες εξειδίκευσης στην εφαρμογή της. Γι' αυτό και είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι με τον νέο ν. 3189/2003 περί ανηλίκων προβλέφθηκε ειδικά για τους ανηλικούς ρύθμιση (ά. 45 Α ΚΠΔ), με βάση την οποία, όπως, προαναφέρθηκε, ο εισαγγελέας μπορεί να απόσχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης, επιβάλλοντας ενδεχομένως αναμορφωτικά μέτρα καθώς και πρόστιμο, για πλημμελήματα και πταίσματα, εφόσον η άσκηση της δίωξης δεν είναι αναγκαία "για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων". Ανάλογες ρυθμίσεις, όπως είναι γνωστό προβλέπονται και για τους χρήστες ναρκωτικών ουσιών, ανεξαρτήτως ηλικίας (ά. 12 ν. 1729/1987, όπως ισχύει). Επίσης, μεταξύ των νέων αναμορφωτικών μέτρων που εισήγαγε ο ν. 3189/2003, είναι η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλικού δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης του (ά. 122 § 1 περ. ε' ΠΚ). Ας σημειωθεί ότι και στη Γερμανία, ήδη από το 1953, ο Εισαγγελέας Ανηλίκων μπορεί να απέχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης κατά την § 45 εδ. α' JGG, αρκεί να μη επιβάλλεται τούτο από λόγους δημοσίου συμφέροντος, η δε ενοχή του δράστη να είναι περιορισμένη και το αδίκημα να έχει τον χαρακτήρα πλημμελήματος. Παρόμοια είναι και η δυνατότητα που παρέχεται στο γερμανικό Δικαστήριο Ανηλίκων να παύσει τη διαδικασία κατά την § 47 εδ. α' JGG, εάν έχει ήδη ασκηθεί ποινική δίωξη¹²² (υπολογίζεται ότι με τέτοιες άτυπες διαδικασίες περαιώνεται στη Γερμανία το 70% περίπου του συνόλου των υποθέσεων που αφορούν

---

¹²² *Εύης Δ. Κορμηκιάρη*, «Κατά παρέκκλιση διαδικασία» και εναλλακτική μεταχείριση των ανήλικων παραβατών, εις: *N.E. Κουράκη* (εκδ. επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα/Κομοτηνή: Α>Ν. Σάκουλας, 1994, 283 - 304 : 292 επ. Πρβλ. και *Edwin Kube*, *Systematische Kriminalprävention*, Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1986, σελ.98 επ., καθώς και της διεξοδικές αναπτύξεις του *K.N.Βουγιούκα* στο περ. "Αρμενόπουλος", ΑΘ'1985. 185-188, όπου παρατίθενται τα πορίσματα για το θέμα της "Αποδικαστηριοποίησης" και του "Συμβιβασμού" (mediation) από το ΙΓ' Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρίας Ποινικού Δικαίου.

ανηλίκους)¹²³. Σημειώνεται ότι την υιοθέτηση τέτοιων κατά παρέκκλιση διαδικασιών, αλλά με παράλληλη τήρηση των απαραίτητων δικονομικών εγγυήσεων για τον ανήλικο, προβλέπουν επίσης η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού -ν. 2101/1992 (ά. 40 § 3 περ. β'), οι λεγόμενοι "Κανόνες του Πεκίνου" ("Ελάχιστοι Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Νέους" του Ο.Η.Ε, 1985: κ. 6.1, 11.3 και 17.4), η υπ' αρ. 58 Κατευθυντήρια Αρχή του Ριάντ και η Σύσταση (87) 20 από 17.9.1987 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης "για τις κοινωνικές αντιδράσεις στη νεανική παραβατικότητα" (αρ. 2 και 3). Επίσης και στο Προοίμιο της Παλαιότερης Απόφασης R(78)62 του Συμβουλίου της Ευρώπης διακηρύσσεται με έμφαση η ορθή επισήμανση ότι "η κοινωνική ένταξη των νεαρών ατόμων δεν αποτελεί κατ' αρχήν έργο των δικαστικών αρχών αλλά εμπίπτει κυρίως στους στόχους της κοινωνικής πολιτικής και της ανάπτυξης της"¹²⁴. Ανάλογο είναι και το πνεύμα της Διεθνούς Σύμβασης ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (α'. 40 § 3 περ. β': ν. 2101 / 1992), κατά την οποία τα Συμβαλλόμενα Κράτη προτρέπονται να ενεργήσουν για "την εισαγωγή μέτρων, εφόσον αυτό είναι δυνατό και ευκταίο, για την αντιμετώπιση τέτοιων παιδιών [= που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου], χωρίς ανάγκη προσφυγής στη δικαιοσύνη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρείται ο απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις".

Όπως προκύπτει από εγκληματολογικές έρευνες, οι εξωδικαστηριακές ή άλλες άτυπες περατώσεις της διαδικασίας είναι όχι μόνον οικονομικότερες, ταχύτερες και ανθρωπιστικότερες διαδικασίες,

---

¹²³ Βλ. τα στοιχεία για την περίοδο 1981-1999 εις : *Fr. Schaffstein / W. Beulke, Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung*, Stuttgart : W. Kohlhammer, 2002¹⁴, 36, I, σελ. 243. *Αγγ. Πιτσελά*, 2002⁴, σελ. 123 και σημ. 243 με παραπομπή στο έργο *J.M. Jehle et al., Germany*, εις: *Kr. Kangaspunta et al. (eds.), Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America 1990-1994*, HEUNI, Helsinki, 1999, 183-192: 184.

¹²⁴ Βλ. Στ. Αλεξιάδη, *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Α': Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα /Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 112.

αλλά και αποτελεσματικότερες ως προς την πρόληψη και την αποφυγή της υποτροπής¹²⁵.

Επιπλέον, δεν φαίνεται πιθανό ότι τέτοια εξωδικαστηριακά μέτρα όπως η αποχή ποινικής δίωξης του ά. 45Α ΚΠΚ μπορούν να οδηγήσουν σε διεύρυνση του δικτύου ποινικού ελέγχου (net - widening) των ανηλίκων, όπως αντίθετα συμβαίνει με άλλες εναλλακτικές κυρώσεις, καθώς πρόκειται εδώ για μέτρο που απλώς καθυστερεί ή και ματαιώνει την άσκηση ποινικής δίωξης κατά αξιόποινων πράξεων οι οποίες, τουλάχιστον στη χώρα μας, σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας (ά. 43 ΚΠΑ) θα έπρεπε ούτως ή άλλως να διωχθούν ποινικά.

Μέσα στο πλαίσιο της κατά παρέκκλιση διαδικασίας αξίζει να εξετασθεί και το ενδεχόμενο πειραματικής λειτουργίας και στη χώρα μας των λεγομένων “Δικαστηρίων Νέων”. Πρόκειται για Δικαστήρια, που άρχισαν να λειτουργούν στις ΗΠΑ από τη δεκαετία '70 και ήδη έχουν δώσει αξιοσημείωτα αποτελέσματα στην καταπολέμηση της υποτροπής των παραβατικών ανηλίκων. Στηρίζονται στην ιδέα ότι εάν κάποιος ανήλικος συλληφθεί ή και κατηγορηθεί για κάποια ποινική παράβαση, μπορεί είτε να προτιμήσει μια τυπική - αυστηρή παραδοσιακή διαδικασία από το τακτικό δικαστήριο, είτε να ομολογήσει ότι διέπραξε το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται και να κριθεί η υπόθεσή του άτυπα από “Δικαστήριο Νέων” στο οποίο μόνον ο πρόεδρος, είναι ενήλικος, ενώ όλοι οι υπόλοιποι -λαϊκοί “δικαστές”, γραμματείς, κατηγορος, συνήγορος- είναι ανήλικοι ή νέοι μετεφηβικής ηλικίας, οι οποίοι παρακολουθούν προηγουμένως ειδικό σεμινάριο. Το Δικαστήριο λειτουργεί με βάση τους κανόνες της ποινικής δικονομίας και ως επί το πλείστον επιβάλλει την ποινή κοινωφελούς εργασίας, Ήδη τα Δικαστήρια Νέων στις ΗΠΑ έχουν

---

¹²⁵ Αγγ. Πιτσελά, 2002⁴, σελ. 102 και σημ. 193. Επίσης, η Ανθ. Χάιδου αναφέρει ότι σύμφωνα με γερμανικές εμπειρικές μελέτες του Fr. Dinkel (1985, 169 επ.), «τα ποσοστά υποτροπής είναι ανάλογα με την ποινική κύρωση και τη μεταχείριση των ανηλίκων στο παρελθόν. Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις εγκλεισμού το ποσοστό υποτροπής ανέρχεται σε 70%, απόλυσης υπό όρους 56%, απόλυσης από ανοικτό σωφρονιστικό κατάστημα σε 40-50%, σε περιπτώσεις αναστολής εκτέλεσης της ποινής σε 44% και στην επιβολή αναστολής υπό δοκιμασία [ανάλογης με την probation] σε 34%»: Α. Χάιδου, Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 86. Ως προς άλλες έρευνες για τη γενικότερη αποτελεσματικότητα των εξωιδρυματικών κυρώσεων προς αποτροπή νέων εγκλημάτων σε σύγκριση με τις ιδρυματικές, βλ. και Χρ. Ζαραφονίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ. 234 επ.

ξεπεράσει τα 650 και μπορούν να εκδικάσουν αδικήματα που κλιμακώνονται από κατοχή όπλου έως κατοχή ναρκωτικών και κλοπές όχι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας. Προϋπόθεση μιας τέτοιας διαδικασίας είναι να μην έχει διαπράξει ο ανήλικος άλλη ποινική παράβαση στο παρελθόν. Σημειώνεται ότι εάν ο ανήλικος δεν συμφωνεί με την ποινή που του επιβάλλεται, μπορεί να προσφύγει στην τακτική δικαιοσύνη. Είναι προφανές, τέλος, ότι με τα “Δικαστήρια Νέων” ο παραβάτης ανήλικος αισθάνεται εμπρός στους συνομηλικούς του μια ακόμη μεγαλύτερη ευθύνη για τις πράξεις του και ευαισθητοποιείται στο να αποφύγει παρόμοιες μορφές συμπεριφοράς στο μέλλον¹²⁶.

Οι περιορισμένες (ακόμη) δυνατότητες των Δικαστηρίων Ανηλίκων

Πάντως στη χώρα μας οι νέες αυτές δυνατότητες κατά παρέκκλιση διαδικασιών παραμένουν περιορισμένες για τα *Δικαστήρια Ανηλίκων*, των οποίων οι δομές στηρίζονταν, δυστυχώς, έως πρόσφατα, στην προπολεμική πατερναλιστική νοοτροπία για “αναμόρφωση” της προσωπικότητας του ανηλίκου. Υπό την επίδραση της νοοτροπίας αυτής και παρά τις σημαντικές καινοτομίες του ν. 3189/2003, θεσμοί εντελώς αυτονόητοι για τους αρχάριους ενήλικες εγκληματίες, όπως η υφ’ όρον αναστολή εκτέλεσης της ποινής, η χρηματική ποινή και η μετατροπή της ποινής, ακόμη και σήμερα δεν προβλέπονται στο Ελληνικό Δίκαιο των Ανηλίκων, παρά τις αντίθετες προτάσεις της Ομάδας Εργασίας που κατήρτισε τον ν. 3189/2003, και, αντίθετα, διαιώνίζονται διάφορα, παρωχημένα πλέον “αναμορφωτικά μέτρα”, μεταξύ των οποίων και ο

---

¹²⁶ Για τη λειτουργία του θεσμού αυτού (Teen Courts) βλ. π.χ. τη μελέτη της *Natalie Rothstein* στο περ. *Corrections Today*, February 1985, 18 επ. (αναδημοσίευση στην έκδοση *Issues in Juvenile Delinquency*, American Correctional Association Monographs, Number 10, Maryland 1986, 78-82) και κατά ελεύθερη προσαρμογή στα ελληνικά από τον Νίκο Κουλούρη στο περ. *Δελτίο Εγκληματολογικής Ενημέρωσης*, τχ 1: Δεκέμβριος 1985, καθώς και το δημοσίευμα στην εφημ. “Ελεύθερος Τύπος” της 20.7.2000, σελ. 17, με τον χαρακτηριστικό τίτλο “Ελπίδα από τα Δικαστήρια Νέων”. βλ. επίσης *Larry Siegel/ Joseph Senna*, *Juvenile Delinquency. Theory, Practice and Law*, Australia etc.: Wadsworth, Thomson Learning, 2000⁷, σελ. 217.

εγκλεισμός σε ίδρυμα ανηλίκων (το παλαιό αναμορφωτήριο) (ά. 122 § 1 περ. ιβ' ΠΚ). Παρήγορο είναι, πάντως, το γεγονός ότι η προσφυγή από τα ελληνικά Δικαστήρια Ανηλίκων σε ιδρυματικά μέτρα, όπως ο εγκλεισμός σε ίδρυμα ανηλίκων ή σωφρονιστικό κατάστημα, γίνεται με εξαιρετική φειδώ και δεν υπερβαίνει συνολικά το 2 - 3 % των μέτρων ή κυρώσεων που επιβάλλονται σε παιδιά και εφήβους¹²⁷. Είναι, άλλωστε, κοινό μυστικό, όπως αναφέρθηκε και στην υπ' αριθμ. 14/1987 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Ανηλίκων Αθηνών (ΠοινΧρ ΛΘ' 1989, 519-520), ότι η υπάρχουσα κατάσταση στα σωφρονιστικά καταστήματα κάθε άλλο παρά μπορεί να συνυπάρξει με "θετικές διαπροσωπικές εμπειρίες του ανηλίκου".

Στέγες Ανηλίκων και Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων

Κάπως καλύτερες είναι, βέβαια, οι συνθήκες διαβίωσης στις "**Στέγες Ανηλίκων**" (στην Αθήνα υπάρχει μόνο μία, στον Περισσό, όπου διαμένουν νεαρά αγόρια που έχουν προβλήματα με το οικογενειακό περιβάλλον ή αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχολικής προσαρμογής). Οι "στέγες" λειτουργούν με την ευθύνη των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων (το θεσμικό τους πλαίσιο ορίστηκε εκ νέου, αλλά χωρίς ουσιαστική ανανέωση, με το ά. 18 ν. 2298/1995 και το ά. 13 ν. 2331/1995). Η εισαγωγή ανηλίκων σ' αυτές γίνεται, αντί εισαγωγής σε Ίδρυμα Αγωγής, με απόφαση του Δ.Σ. της Εταιρείας μετά από πρόταση κοινωνικού λειτουργού, που έχει διενεργήσει κοινωνική έρευνα για τον ανήλικο. Ίσως οι στέγες ανηλίκων θα μπορούσαν να αποκτήσουν στο μέλλον μια κάπως πιο ευέλικτη και σύγχρονη δομή, ώστε ν' αντικαταστήσουν σταδιακά τα ιδρύματα ανηλίκων, που αποτελούν ασφαλώς θεσμό παρωχημένο και αναποτελεσματικό. Προς την κατεύθυνση μίας ανανέωσης της δομής που έχουν οι στέγες ανηλίκων, χρήσιμη θα ήταν η μελέτη του τρόπου διάρθρωσης και λειτουργίας των "κέντρων υποδοχής ανηλίκων" (Centre d' Accueil) στο Κεμπέκ του Καναδά, αλλά και των χωριών SOS για παιδιά στην Ελλάδα. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των νέων τάσεων είναι ότι κάθε παιδί τοποθετείται κοντά σ' ένα παιδαγωγό "ανάδοχο", ώστε να

---

¹²⁷ Πρβλ. Ανθ. Χαΐδου, Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1989, σελ. 74.

εξασφαλίζεται για το παιδί συνεχώς προσωπική φροντίδα και επίβλεψη - προβλ. Αντ. Μαγγανά, Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας : θύτες ή θύματα;, εις : Β. Αρτινοπούλου / Αντ. Μαγγανά (επιμ. εκδ.), Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης, Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, 123-144 : 142 επ. Ουσιαστικός είναι στα θέματα αυτά και ο ρόλος της **Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων**, που διεξάγει επίσης κοινωνική έρευνα, αλλά για τις σοβαρότερες περιπτώσεις ανηλίκων και ιδίως γι' αυτές που φθάνουν έως το ακροατήριο του Δικαστηρίου Ανηλίκων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που στελεχώνουν αυτή την Υπηρεσία ερευνούν έτσι, προδικαστικά, την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες διαβίωσής του, ενώ μετά την εκδίκαση των υποθέσεων και εφόσον επιβληθούν αναμορφωτικά μέτρα εξωιδρυματικού χαρακτήρα, ασκούν παρακολούθηση στην εφαρμογή των μέτρων αυτών. Εξάλλου, όταν πρόκειται ειδικότερα για νεαρούς χρήστες ή εξαρτημένους ναρκωτικών ουσιών που έχουν εμπλοκή με την ποινική δικαιοσύνη, η αντιμετώπιση του προβλήματός τους σε συμβουλευτικό - θεραπευτικό επίπεδο γίνεται από τις υπηρεσίες του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.ΘΕ.Α.) ή άλλων συναφών φορέων.

Προβλήματα στη χάραξη και ενεργοποίηση μιας πολιτικής κατά του εγκλήματος

Οπωσδήποτε η εικόνα που αποκομίζει κανείς για την πολιτική πρόληψης στη χώρα μας, και ιδίως για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, δεν μπορεί, όσο και αν η πρόληψη είναι αφ' εαυτής δύσκολη¹²⁸, να θεωρηθεί ως ιδιαίτερα ικανοποιητική. Πρώτα - πρώτα δεν υπάρχει ένας οργανωμένος κεντρικός φορέας, ο οποίος να χαράσσει μακροπρόθεσμα την αντεγκληματική μας πολιτική¹²⁹, να συνεργάζεται με

---

¹²⁸ Προβλ. *Hans Joachim Schneider*, *Kriminologie*, Berlin/ New York: de Gruyter, 1987, σελ. 654.

¹²⁹ Ως προς τους στρατηγικούς στόχους μιας τέτοιας πολιτικής, όπου προεξάρχει η έμφαση στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, και ως προς τα μέσα επίτευξης των στόχων, βλ. ιδίως τις εργασίες Ν.Ε. Κουράκη, Βάσεις και τάσεις της συγχρόνου αντεγκληματικής πολιτικής, ΠοινΧρ. ΚΗ' 1978, 1-11, Ι. Φαρσεδάκη, Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1985, σελ. 129 επ.

ομόλογους φορείς του εξωτερικού και να προωθεί μέτρα ή θεσμούς προληπτικού χαρακτήρα, συντονίζοντας μάλιστα τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες φορέων οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η Εκκλησία, οι κοινωνικοί λειτουργοί και εθελοντικές ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών¹³⁰. Αξιοσημείωτο είναι εδώ και το γεγονός ότι ένας τέτοιος οργανισμός, το Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας (ν. 1738/1987), δεν μπόρεσε να λειτουργήσει, ενώ και κάποια άλλα τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας, που προβλέφθηκαν με το ά. 16 του ν. 2713/1999¹³¹, μολονότι βρήκαν απήχηση σε ορισμένους Δήμους της χώρας¹³², δεν

(όπου και ενδιαφέρουσα συσχέτιση εγκληματολογικών θεωριών με αντίστοιχες στρατηγικές πρόληψης), Στ. Αλεξιάδη, Η αντεγκληματική πολιτική. Προσεγγίσεις και προβληματισμοί, εις: Ν.Ε. Κουράκη (εκδ. επιμ.), Αντεγκληματική Πολιτική, 1994, σελ. 15 - 62: 21 επ., Κ.Δ.. Σπινέλλη, "Αντεγκληματική Πολιτική" για ανήλικα άτομα. Προβληματισμοί, πρότυπα, προοπτικές, αυτόθι, σελ. 271 - 281 και Παν. Καρκατσούλη, Πώς σκέπτεται και ενεργεί ο ποινικός νομοθέτης, αυτόθι, σελ. 237 - 249. Επίσης από την ξενόγλωσση βιβλιογραφία ιδιαίτερα διεξοδικές είναι εν προκειμένω οι αναπτύξεις των: Ken Pease, Crime Prevention, εις: M. Maguire / R. Morgan / R. Reiner (eds.), The Oxford Handbook of Criminology, Oxford: Clarendon Press, 1994, 659 - 703 : 683 επ., Raymond Gassin, Criminologie, Paris: Dalloz 1994 (γ' έκδ.), σελ. 584 επ. (κεφάλαιο με τίτλο: Esquisse d' une théorie générale de la Criminologie préventive), ιδίως σελ. 603 επ., και Lode Walgrave, Criminological prevention in the city, εις: C. Fijnaut / J. Goethals / T. Peters / L. Walgrave (eds.), Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe: A challenge for criminological education and research, Kluwer Law International, 1995, σελ. 251 - I. 283: I. 276 επ.

¹³⁰ Πρβλ. Ειρήνης Τσανίρα, Η παραπτωματοκότητα - παραβατικότητα στην εφηβεία. Ψυχοδυναμική προσέγγιση, εις: Γιάννη Τσιάντη (επιμ.), Βασική Παιδοψυχιατρική, τόμ. Β', τχ. β', Αθήνα: Καστανιώτης, 2003, ιδίως σελ. 93 επ., με θέμα τις δυνατότητες πρωτογενούς παρέμβασης στην οικογένεια, το σχολείο και την κοινότητα.

¹³¹ Πρβλ. Εμμ. Π. Ανδριανάκη, Θυματολογία, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2001, σελ. 186 και γενικότερα, Χριστ. Ζαραφωνίτου, Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, Θεόδ. Παπαθεοδώρου εις ΠοινΔικ 1999, 602-607, και συλλογή εισηγήσεων με τίτλο "Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πρόληψη της θυματοποίησης από το έγκλημα", Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1997. Από πλευράς ξένης βιβλιογραφίας βλ. και τα όσα εκτίθενται για την εφαρμογή του θεσμού των τοπικών συμβουλίων στη Γαλλία, μια χώρα όπου ο θεσμός θεωρείται επιτυχημένος: Evelyne Lebault, Children of Youth Town Councils, εις: Eugene Verhellen/ Fr. Spiesschaert (eds.), Children's Rights: Monitoring Issues, Gent (Belgium): Mys & Breesch, 1994, 113-120. Ως προς τη λειτουργία των Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας (Σ.Π.Ε.) βλ. επίσης την Απόφαση υπ' αρ. 3002/1/14-στ' του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, εις: ΦΕΚ Β' 12/ 14.01.2002, καθώς και την υπ' αρ. 3002/4/1κδ Απόφαση του ίδιου Υπουργού, εις: ΦΕΚ Β' 521/ 29.04.2002.

¹³² Πρβλ. την ιστοσελίδα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης: www.ydt.gr.

φαίνεται να λειτουργούν αποτελεσματικά. Αλλά και οι επιμέρους κρατικοί φορείς που εμπλέκονται στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας στηρίζονται συνήθως σε απαρχαιωμένες δομές, έτσι ώστε η τυχόν καλή λειτουργία τους να είναι το αποτέλεσμα μόνο της εμπνευσμένης ατομικής δραστηριότητας ορισμένων στελεχών τους και όχι της εύρυθμης διάρθρωσης των υπηρεσιών τους ή της θεσμοθέτησης νέων ιδεών και τάσεων, δοκιμασμένων ήδη στο εξωτερικό. Παρήγορη εξέλιξη αποτελεί, πάντως, η θέσπιση ενός Συνήγορου του Παιδιού, ο οποίος θα μπορεί να παρεμβαίνει διαμεσολαβητικά ακόμη και σε σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, με σκοπό τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού¹³³. Σε κάθε περίπτωση, οι ελλείψεις είναι ακόμη πολλές και χρειάζεται να ληφθούν επιτέλους ουσιαστικά και αποτελεσματικά μέτρα, δοκιμασμένα με επιτυχία και στην αλλοδαπή¹³⁴. Ιδίως, όπως συνάγεται από όσα αναπτύχθηκαν ήδη:

- δεν έχουν οργανωθεί τμήματα σεμιναριακού ή συμβουλευτικού χαρακτήρα (κατ'οίκον ή κατά ομάδες) για την επιμόρφωση γονέων που έχουν παιδιά με προβληματική συμπεριφορά ώστε να μπορούν οι γονείς αυτοί με τη βοήθεια ειδικών επιστημόνων να αναθρέψουν καλύτερα τα παιδιά τους,
- δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη ευρέως στη χώρα μας “ανάδοχες οικογένειες” που θα λειτουργούσαν σε υποκατάσταση μιας προβληματικής οικογένειας του ανηλίκου,
- δεν έχει εισαχθεί ο θεσμός του “συμβούλου μαθητών” (π.χ. με αξιοποίηση κοινωνικών λειτουργών) στα σχολεία, ούτε και λαμβάνονται μέτρα έγκαιρου εντοπισμού και ψυχολογικής/ μαθησιακής υποστήριξης

---

¹³³ Βλ. ά. 1 και 4§7 ν. 3094/2003, ΚΝοΒ 51: 2003, 32 επ.

¹³⁴ Βλ. ιδίως *John Graham*, *What Works in Juvenile Justice*, πολυγραφημένο κείμενο εσωτερικής διανομής που υποβλήθηκε με τα στοιχεία PC-JU (2001) 18 την 9.5.2001 στα μέλη της “Committee of Experts on new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice” του Συμβουλίου της Ευρώπης, *John Graham/ Trevor Bennett*, *Crime Prevention Strategies in Europe and North America*, Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, February 1995 και *David Farrington*, *Effective Programmes to Counter Juvenile Delinquency*, εις: περ. «Ποινικός Λόγος», 2001, 2612-2631. Πρβλ. και την παλαιότερη μελέτη: Council of Europe, *The Effectiveness of Punishment and other Measures of Treatment*, Strasbourg, 1967. Για τις εφαρμοζόμενες πολιτικές πρόληψης στην Ευρώπη βλ. μ.ά. τη μελέτη του φινλανδού Hannu Takala, *Crime Prevention in Europe*, εις: *Crime and criminal justice in Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000, 47-61.

παιδιών προσχολικής ή και σχολικής ηλικίας που εμφανίζουν έντονο παρορμητισμό, κακή σχέση με τους γονείς τους ή/ και υπέρμετρο εγωκεντρισμό, ώστε να οδηγούνται συνεχώς σε συμπλοκές με τους άλλους,

- δεν έχουν οργανωθεί από την τοπική αυτοδιοίκηση σε μεγάλη κλίμακα Κέντρα Νεότητας ή και Συμβουλευτικοί Σταθμοί για την ψυχαγωγία και την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, αντίστοιχα, σε νεαρά άτομα,
- δεν έχουν συστηματοποιηθεί θεσμικά οι προσπάθειες που μπορούν να αναληφθούν κατά παρέκκλιση των συνήθων ποινικών διαδικασιών, αλλά με διαφάνεια και δικονομικές εγγυήσεις, για την αντιμετώπιση μιας παραβατικής συμπεριφοράς ή και για την επίτευξη συμφιλίωσης μεταξύ δράστη και θύματος, και
- δεν έχουν προωθηθεί, γενικότερα, νεοπαγείς θεσμοί που θα απέτρεπαν τον εγκλεισμό ενός νεαρού παραβάτη σε ίδρυμα ή σωφρονιστικό κατάστημα (π.χ. απασχόληση σε κοινωφελή εργασία).

Η σημασία μιας ενεργού συμμετοχής των πολιτών στην πρόληψη

Ακόμη, σοβαρές ελλείψεις παρουσιάζονται στην οργάνωση προγραμμάτων (π.χ. στο σχολείο, σε σεμινάρια ή στο πλαίσιο των Μ.Μ.Ε.) για την ενημέρωση των πολιτών ως προς την πρακτική αντιμετώπιση, εκ μέρους τους, κρουσμάτων εγκληματικότητας (περιστασιακή πρόληψη), ως προς τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους (προπάντων όταν αυτά είναι ευεπίφορα στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, ή δεν παρακολουθούν τα μαθήματα του σχολείου, ή έχουν εκρηκτικό και ατίθασο χαρακτήρα), ως προς την προώθηση αξιών επικεντρωμένων στα ανθρωπιστικά πρότυπα και ως προς τις δυνατότητες προσέγγισης και κατανόησης ανθρώπων που θεωρούνται “outsiders” για την κοινωνία μας (αποφυλακισμένοι, χούλιγκανς, τοξικομανείς, άστεγοι κ.λπ.), ανθρώπων δηλ. που κινδυνεύουν να μετακινηθούν από το περιθώριο στην παρανομία εάν η κοινωνία, όλοι μας, δεν τους συμπαρασταθούμε ενεργά. Η τελευταία αυτή παρατήρηση υποδηλώνει, άλλωστε, και τη γενικότερη σημασία που έχει

για την πρόληψη της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας ο τρόπος αντιμετώπισης των συναφών προβλημάτων από τους ενεργούς πολίτες. Είναι φανερό πως όταν οι πολίτες αποκόψουν τον ομφάλιο λώρο της κηδεμονίας τους από το Κράτος και αναλάβουν μόνοι τους, ή και σε συνεργασία με κοινωνικούς φορείς, την επίλυση των προβλημάτων που τους απασχολούν¹³⁵, μέσα σε μια κοινωνία θεμιτών πρωτοβουλιών αλλά και ανοχής απέναντι στην ιδιαιτερότητα των άλλων, τότε ίσως να υπάρξει ελπίδα για μια άλλη πραγματικότητα, φτιαγμένη “με λογισμό και μ’ όνειρο”...

---

¹³⁵ Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και η αξιοσημείωτη σύσταση (83) 7 από 23.6.1983 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχει τον τίτλο: «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική». Βλ. μετάφραση της Σύστασης αυτής στο έργο του Στ. Αλεξιάδη Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, Α': Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 161 - 166.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΩΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΕΡΟΝΤΑΙ ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΥΠΟΠΗΤΟΥΝ ΣΕ ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ

(Ένα κλασικό κείμενο από τη «Ρητορική» του Αριστοτέλη, 1389 a 3
- 1389 b 14, σε απόδοση Ηλία Ηλιού, Αθήνα : Κέδρος, 1984, σελ. 183-185)

Σχετικά με τα ήθη, οι νέοι αισθάνονται σφοδρές επιθυμίες και μπορούν να εκπληρώσουν εκείνο που επιθυμούν. Από τις επιθυμίες πάλι που σχετίζονται με το σώμα, αισθάνονται κυρίως τις ερωτικές και δεν μπορούν να κυριαρχήσουν επάνω τους. Είναι ευμετάβλητοι και γρήγορα χορταίνονται με κείνα που επιθύμησαν και γι' αυτό ενώ δοκιμάζουν σφοδρές επιθυμίες, πολύ γρήγορα αδιαφορούν. Επειδή η θέλησή τους, ενώ είναι έντονη δεν είναι ταυτόχρονα και μεγάλη - όπως συμβαίνει στον άρρωστο με την πείνα και με τη δίψα. Έχουν ροπή προς την οργή, παραφέρονται εύκολα και ακολουθούν εκείνο που αποφάσισαν πάνω στο θυμό τους, χωρίς να μπορούν να συγκρατηθούν. Και τούτο, επειδή από εγωισμό δε δέχονται την περιφρόνηση και αγανακτούν όταν νομίζουν πως αδικούνται. Αγαπούν τις τιμές κι ακόμη πιο πολύ τη νίκη, επειδή τα νιάτα θέλουν να υπερέχουν και η νίκη είναι ένα είδος υπεροχής. Αγαπούν αυτά τα δύο πιο πολύ παρά το χρήμα ή - καλύτερα - δεν τους ενδιαφέρει το χρήμα ολότελα, επειδή ακόμα δεν έχουν δοκιμάσει τι θα πει φτώχεια κι αυτό εκφράζει το γνωστό απόφθεγμα του Πιπτακού για τον Αμφιάραο.

«Μα εσύ δεν είχες ακόμα δοκιμάσει
τον έρωτα προς το χρήμα, πώς
λοιπόν τα χέρια σου ήταν έτοιμα
να αρπάξουν ;»

Οι νέοι δεν έχουν κακές διαθέσεις. Είναι μάλλον καλοί, επειδή δεν είδαν ακόμη πολλά παραδείγματα διεφθαρμένων ανθρώπων. Είναι

ευκολόπιστοι, επειδή ακόμα δεν τους έχουν εξαπατήσει συχνά. Είναι γεμάτοι ελπίδες κι αυτό συμβαίνει επειδή η φύση τους έχει προικίσει με κάποιο είδος θέρμης, σαν εκείνη που νιώθουν αυτοί που έχουν πιει πολύ κρασί. Αλλά η ιδιότητα τους αυτή οφείλεται και στο ότι δεν έχουν ακόμα δοκιμάσει πολλές αποτυχίες. Ζούνε κυρίως με την ελπίδα, επειδή η ελπίδα αφορά το μέλλον, ενώ η ανάμνηση το παρελθόν. Και για τους νέους το μέλλον είναι μεγάλο, ενώ το παρελθόν μικρό. Αλήθεια, στην αρχή της ύπαρξης δεν μπορεί να υπάρξει καμιά ανάμνηση, ενώ όλες οι ελπίδες επιτρέπονται. Και γι' αυτό το λόγο εύκολα εξαπατώνται, επειδή και εύκολα σχηματίζουν ελπίδες. Και επειδή ρέπουν προς την οργή και προς την ελπίδα, είναι γενναίοι επειδή η μία ιδιότητά τους συντελεί στο να μη φοβούνται, ενώ η άλλη τους δίνει θάρρος. Αλήθεια, κανένας δε φοβάται όταν είναι θυμωμένος, ενώ η ελπίδα της επιτυχίας μας κάνει θαρραλέους. Είναι ντροπαλοί, επειδή ξέρουν μόνο εκείνα που έχουν διδαχθεί σύμφωνα με τους νόμους και δεν υποθέτουν πως υπάρχουν κι άλλα ευχάριστα πράγματα. Είναι μεγαλόψυχοι, επειδή δεν τους ταπεινώσε ακόμα ο αγώνας της ζωής, ούτε δοκίμασαν ανάγκες. Εξάλλου όποιος πιστεύει πως είναι άξιος μεγάλων πραγμάτων είναι και μεγαλόψυχος. Αυτό όμως το πιστεύουν όσοι έχουν πολλές ελπίδες.

Προτιμούν να κάνουν ό,τι τους φαίνεται ωραίο παρά ό,τι τους συμφέρει, επειδή οι πράξεις τους υπαγορεύονται πιο πολύ από την καρδιά παρά από τον ψυχρό υπολογισμό, κι ενώ αυτός λογαριάζει το συμφέρον, η αρετή λογαριάζει το ωραίο. Οι νέοι αγαπούν τους φίλους τους και τους συντρόφους τους πιο πολύ, παρά όσοι βρίσκονται σε μεγαλύτερη ηλικία και τούτο, επειδή νιώθουν μεγάλη ευχαρίστηση να ζουν μαζί με τους άλλους κι ακόμα δεν έχουν αρχίσει να σχηματίζουν κρίσεις με βάση το συμφέρον τους για κανένα πράγμα, λοιπόν ούτε και για τους φίλους τους. Όλα τα σφάλματά τους προέρχονται από την υπερβολή, επειδή οι νέοι δεν τηρούν το λόγο του Χίλωνα (μηδέν άγαν). Αλήθεια, υπερβάλλουν σε όλα. Αγαπούν υπερβολικά, μισούν υπερβολικά και το ίδιο συμβαίνει και για όλες τις άλλες πράξεις τους. Πιστεύουν πως ξέρουν τα πάντα κι ανακατεύονται στα πάντα και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι υπερβολικοί. Αν συμβεί να διαπράξουν κάποιο αδίκημα, αυτό οφείλεται στην αυθάδεια και όχι σε κακία. Αισθάνονται εύκολα οίκτο, επειδή

θεωρούν όλους τους ανθρώπους απλούς και ενάρετους. Αλήθεια κρίνουν τους άλλους με τη δική τους αθωότητα και γι' αυτό πιστεύουν ότι, κάτι που παθαίνει κάποιος άλλος, δεν αξίζει να το πάθει. Αγαπούν τα γέλια και γι' αυτό τους αρέσουν τα πειράγματα, όπου με ευγένεια στρέφονται κατά των άλλων.